

glasul BUCOVINEI

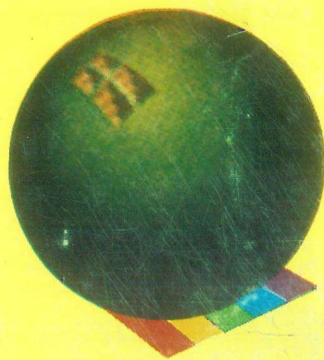
CERNAUȚI

BUCUREȘTI

1 / 1999

An VI. Nr. 21

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ





Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1999, Nr. 1
Anul VI, Nr. 21

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV

COLEGIUL DE REDACȚIE : prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov),
prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași),
Z. Ornea (București), acad. Vladimir Trebici (București),
prof. dr. Mihai Iacobescu (Suceava), dr. Dimitrie Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac,
Vasile Tărățeanu, Tudor Andrieș.

SUMAR

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Constantin I. Stan , <i>Un moment al luptei pentru unitate națională: Congresul românilor de peste hotare – 15 martie 1915</i>	3
Ioan Lupu , <i>Linii ferate „locale” pe teritoriul istoric al Bucovinei</i>	14
Grigore C. Bostan , <i>Universitatea din Cernăuți, 1998</i>	26
Vasile Bizovi , <i>Predarea limbii și literaturii române în școlile din regiunea Cernăuți</i>	31
Ilie Popescu , <i>Calvarul românilor din regiunea Cernăuți sub regimul stalinist</i>	37

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Ion Filipciuc , <i>Drumul împărătesc al poetului</i>	42
---	----

PROZĂ. POEZIE

Ștefan Bucevschi , <i>Deștelenirea</i> (fragment din romanul <i>Un târg la graniță</i>)	49
Taras Șevcenko , <i>Poezie</i> (prezentare și traduceri de Ion Cozmei)	56

FOLCLOR. ETNOGRAFIE

<i>Nunta la Pătrăuții de Jos</i> . Din colecția folclorică a profesorului Valeriu Zmoșu	66
---	----

DIMENSIUNI SPIRITUALE

Gheorghe Popa , <i>Drepturile omului în viziunea profesilor biblici</i>	81
--	----

REFLECȚII PEDAGOGICE

Irina Boca , <i>Educația religioasă în școala românească contemporană și drepturile omului</i>	87
Gheorghe Giurcă , <i>Mitropolitul Silvestru, întemeietorul literaturii didactice românești din Bucovina</i>	92

ARHIVA BUCOVINEI

Din arhiva familiei Morariu: Cursul vieții mele (sfârșit) de pr. Constantin Morariu	98
Arhiva istoricului Teodor Balan: Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899. <i>Studiu</i> (în manuscris) de dr. Teodor Balan (continuare).	108

CRONICA CERNĂUȚEANĂ

Vasile Tărățeanu , <i>Pe tabla de șah a jocului politic</i>	124
--	-----

CARTEA BUCOVINEI

Maria Toacă , <i>O dovadă incontestabilă a românismului în Bucovina</i> (Grigore C. Bostan, <i>Poezia populară românească în spațiul carpato-nistrean</i> , Editura „Cantes”, Iași, 1998)	133
Tudor Andrieș , <i>Pentru apărarea ființei românești</i> (Valeriu Braniste, <i>În slujba Bucovinei, în slujba neamului românesc. Articole politice</i> , Editura „Bucovina Viitoare”, Suceava, 1998)	135

Bucovina – procese istorice și sociale

UN MOMENT AL LUPTEI PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ: CONGRESUL ROMÂNILOR DE PESTE HOTARE – 15 MARTIE 1915

Constantin I. Stan

Buzău

Declanșarea primului război mondial a redeșteptat speranțele românilor transilvăneni și bucovineni aflați în România. În primăvara anului 1915 refugiații din Transilvania, Banat și Bucovina au început o adevărată campanie de primăvară pentru ieșirea țării noastre din neutralitate și intrarea în război împotriva Puterilor Centrale¹.

Din inițiativa profesorului Simion C. Mândrescu de la Universitatea din București a fost convocat pentru ziua de 15 martie 1915 *Congresul românilor de peste munți, aflători în țară*. Încă din 3 martie 1915, profesorul Mândrescu a expediat o scrisoare profesorului de istorie de la Universitatea din Iași de origine ardeleană Ioan Ursu. Autorul mesajului aprecia că „dragostea dv. către «cei de acasă» și interesul ce purtați românismului, în aceste vremi hotărâtoare pentru viitorul neamului, îmi permit a vă ruga să faceți printre românii din Austro-Ungaria, stabiliți în orașul și județul dumneavoastră, o cât mai vie propagandă în vederea Congresului nostru (...), care cu orice preț să fie o măreață manifestare națională; așa o cere interesul cauzei, așa o cere cinstea noastră”².

Evenimentul a fost pregătit cu minuțiozitate de organizatori: *Liga ardeleană, Liga Culturală, Cercul românilor de peste munți, societățile Carpați și Înfrățirea*. Presa din România a salutat această inițiativă laudabilă, apreciindu-se că Congresul românilor din Austro-Ungaria „nu va fi numai al lor, ci al tuturor românilor de peste hotare aflători în România”³, că aici în țară liberă cuvântul lor poate fi rostit cu fermitate și fără teamă⁴.

Totodată a fost lansat și răspândit de către organizatori un *Apel către Români de peste hotare aflători în țară*. Documentul, semnat de Vasile Lucaciu, Simion Mândrescu și Emilian Slușanski arăta că războiul mondial a început de mai bine de șapte luni „în care frații noștri de acasă, cu recunoscuta lor bravură, își varsă sângele pentru cauza dușmanilor noștri seculari”.

Semnatarii manifestului subliniau că „purtarea mișelească din trecut a austro-maghiarilor față de românii de sub dominațiunea lor a continuat și după izbucnirea războiului”. Ei arătau că soldații români au fost dezinformați, aducându-le la cunoștință că România este invadată de Rusia, că armata Regatului Român luptă alături de Puterile Centrale. Dacă înfrângerile suferite pe front „Austro-maghiarii au simțit că putreda lor împărăție e pe cale să se năruie și că părți din ea se vor dezlipi pentru a

fi încorporate în statele de la care au fost răpite, au pus la cale în Ardeal și Bucovina adunări în care țărani români au fost siliți să facă monstroasa declarație că sunt mulțumiți cu stăpânirea austro-ungară și nu doresc unirea cu România“.

V. Lucaciu, S. Mândrescu, E. Slușanschi atrăgeau atenția că autoritățile de la Viena și Budapesta agitau problema pericolului slav, a Basarabiei. Scopul era clar – „pentru a produce tulburări și îndoială în suflet“. Ei precizau că în aceste grele împrejurări „am crezut că e bine să se audă și cuvântul nostru, al Românilor de peste hotare aflători în țară, cuvânt ferit de orișice influențe potrivnice intereselor neamului, și în consecință am hotărât să organizăm la București un congres al nostru“.

Semnatarii apelului informau cetățenii Capitalei că acest înalt forum va avea loc în ziua de 15 martie (Duminica Floriilor) la orele 9 dimineața la Atheneul Român, fiind urmat de o întrunire publică în sala „Dacia“, la orele două și jumătate după-amiază. Ei asigurau publicul bucureștean că: „Cei de o credință cu noi nu vor lipsi, oricât de lung drum ar fi nevoiți să facă“, deoarece „Aceleași dureri și aceleași aspirații ne dau siguranța că congresul, la care vă chemăm, va fi măreață manifestare națională“⁵.

Paralel, autoritățile au luat măsuri de pază și securitate pentru a evita tulburările, congresul desfășurându-se fără incidente⁶.

Congresul românilor de peste munți a fost deschis în data de 15 martie în sala Atheneului Român. Presa vremii a deschis cu lux de amănunte această stare de spirit: „Cu mult înainte de ora fixată pentru deschiderea congresului, o mulțime enormă luase loc în sala și grădina Atheneului. Numeroase delegațiuni din provincie sosiseră de cu seară la București și acum se îndereptau în grupuri spre Atheneu. Cele mai felurite costume naționale se vedeau în sală, în grădină și pe străzile ce duceau spre locul unde avea să aibă loc congresul; era parcă o emulație între diferite ținuturi din țările române de sub stăpânirea străină să facă din congres o manifestare național-românească cât mai impunătoare“⁷.

Congresul a început prin intonarea marșului *Deșteaptă-te, române* de către corul studenților de sub bagheta profesorului Văleanu, un talentat refugiat. Mulțimea a primit cu entuziasm pe profesorul Simion C. Mândrescu, inițiatorul și președintele Congresului, dar și pe membrii comitetului de organizare. „Uralele nu mai conțin. În momentul când corul cântă: «Murim mai bine-n luptă...», toată sala izbușnește în strigăte de «Murim! Murim mai bine decât să trăim așa!»“⁸.

Cuvântul inaugural a fost rostit de profesorul Mândrescu, care a declarat deschis „primul și ultimul congres al românilor de peste hotare aflători în țară“. Vorbitorul a arătat că românii din afara granițelor României au participat ca voluntari și în războiul din 1877–1878, ei făcându-și datoria și la 1913. El a subliniat că este primul congres, deoarece „niciodată nu s-a pus chestiunea întregului românism în mod așa de hotărât“. Profesorul Mândrescu a atras atenția că este ultimul, întrucât „peste cel mult câteva luni granițele României vor fi acolo, unde sunt și granițele românismului“⁹.

La finele discursului său de deschidere, Simion C. Mândrescu a dat citire, mai întâi, textului unei telegrame adresată Regelui Ferdinand în care membrii congresului exprimau omagiul lor și devotamentul față de România. Autorii documentului reafirmă voința tuturor românilor de a înfăptui România întregită. „Dorița de a fi cu toții sub un singur stindard și sub un singur sceptru este astăzi atât de adânc înrădăcinată în noi încât neîmplinirea ei ar însemna moartea noastră“¹⁰. În continuare, președintele acestui forum a rostit telegrama adresată primului ministru Ion I.C. Brătianu.

Organizatorii congresului îl asigurau că „pe cum am fost în trecut element de ordine tot astfel vom fi și în aceste vremi de grea încercare pentru neamul nostru de pretutindeni“. Autorii mesajului solicitau premierului român să grăbească „acțiunea de liberare a fraților noștri de sub dominațiune străină înainte de a fi nimiciti cu totul de dușmanii externi și interni“. „Părintele d-voastră a fost făuritorul României de astăzi, fiți d-voastră făuritorul României Mari“¹¹.

În timpul discursului rostit de Simion C. Mândrescu, s-a primit o telegramă din partea întrunirii *Ligii Culturale* desfășurată la Iași. Documentul, redactat de profesorul N. Iorga, preciza că adunarea din capitala Moldovei „salută sfatul pribegilor de pe plaiurile unde dorim să ducem cât mai curând mântuirea și libertatea“¹².

În răspunsul lor telegrafic, expedit fulger, românii de peste hotare, aflători în țară, întruniți în congres la București, „trimit salutul lor tovarășilor lor de luptă întruniți la Iași. Aceste două mari adunări naționale, în care se afirmă voința întregului neam românesc de a se uni cu orice preț fără întârziere sub același sceptru, vor da ultima lovitură dușmanilor interni ai întregirei neamului nostru și vor face și pe cei în drept să înțeleagă că nu se mai pot nesocoti dorințele unui întreg popor“¹³.

Aceste telegrame au fost primite cu mare entuziasm de public prin aplauze, urale, ovații. Se auzeau numeroase voci care strigau „Trăiască România Mare!“

După discursul inaugural a luat cuvântul un reprezentant al Bucovinei, Emilian Slușanschi. Vorbitorul a reamintit celor prezenți că nu peste multă vreme se vor împlini 140 de ani de când printr-o singură trăsătură de condei (...) un scump pământ românesc a fost detrunchiat de patria-mamă, de Moldova, și încorporat învecinatei monarhii de Habsburg“. Actul oficial s-a produs la 25 aprilie 1775 cu consimțământul guvernului turcesc, dar el este nul din punct de vedere al dreptului internațional, deoarece „Turcia nicidecum nu a fost stăpână pe pământul Principatelor Române“.

Față de acest rapt teritorial, domnul Moldovei Grigore al III-lea Ghica a protestat energic, dar acțiunea sa nu a avut efect, deoarece turcii au reacționat brutal „și un val de sânge îneacă glasul voievodului, care luase apărarea țării sale“.

E. Slușanschi a arătat, în continuare, că până la primul război mondial nu a existat nici o licărire de speranță pentru românii bucovineni: „Au urmat congrese peste congrese: la Viena, Paris, Berlin s-a hotărât soarta noastră fără ca glasul nostru să fie ascultat“.

O dată cu declanșarea primului război mondial a renăscut speranța. Condițiile erau apreciate de vorbitor ca foarte grele, deoarece stăpânirea austro-ungară caută să câștige România pentru cauza monarhiei dunărene. Procesul de deznaționalizare s-a intensificat. Dacă în 1776 din cei 75 000 de locuitori ai Bucovinei, 57 000 erau români, 11 000 ruteni, 4 000 armeni, evrei și țigani, la începutul secolului XX erau doar 273 000 de români și 305 000 ruteni. Românii reprezentau acum doar 30% din populație.

Nu exista în Bucovina o școală românească. Universitatea din Cernăuți este un centru pentru tendințele de hegemonie ale germanilor, „nefiind numai un focar de știință, ci un sediu de agitație pangermană. Catedrele facultăților umane trec de monopol evreo-german, fiind între 41 profesori abia 3 români“.

Din aceste motive, analfabetismul în rândurile românilor este foarte puternic. Intelectualitatea românească este slabă, iar o parte însemnată a ei este atașată „sistemului special austriac de guvernare: lașitate, slăbiciune și corupțiune“.

Biserica este în mâna rutenilor, „care râvnesc la scaunul mitropolitan, fondul e pe mâna nemților, care nici nu respectă sărbătorile ortodoxe, silind pe puținii funcționari români să facă serviciul în acele sărbători”.

Economia Bucovinei este controlată de austrieci. Comerțul se află în mâna evreilor și armenilor.

Armata este folosită și ea pentru a slăbi elementul românesc, „nu prin deznaționalizare, ci prin înjosire și demoralizare”. Vorbitorul a subliniat că regimente întregi de români au fost trimise în foc și decimate de armata rusă. Ofițerilor români le este interzis să vorbească între ei românește. „Satele românești au rămas cu totul despuiate de bărbați, rămânând numai moșnegi, femei și copii.”

E. Slușanschi nu era optimist în legătură cu viitorul Bucovinei sub austrieci, avertizând autoritățile de la București că „va începe un proces de exterminare a elementului românesc în Bucovina”. De aceea se impune eliberarea plaiurilor bucovinene de armata română, care trebuie să intre în luptă: „Singuri numai dorobanții români pot s-o săvârșească, nimicind hotarele, ce ne despart de regatul român”. Aceștia au datoria să elibereze mormântul de la Putna, unde zac rămășițele pământești ale lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Cu toții – chema patriotul bucovinean – să nu avem odihnă „până când acest mormânt nu va fi redat patriei sale de cel mai mare domnitor român”¹⁴. După discurs, corul a intonat *Pe-al nostru steag*.

În continuare a luat cuvântul tânărul Vasile Stoica. Încă de la început a precizat că tendința firească a dezvoltării popoarelor este aceea de a forma încetul cu încetul „o unitate cât se poate de strânsă, în marginile căreia să-și poată dezvolta aptitudinile lor”. Românii din dubla monarhie așteptau sosirea armatei române care să înfăptuiască visul întregirii neamului românesc.

Vorbitorul a scos în evidență trecutul de suferințe și frământări, care „este rezultatul unor lupte de aproape 200 de ani, purtate pentru apărarea ființei noastre etnice și teritoriul nostru ocrotitor al acestei ființe”.

V. Stoica a criticat atașamentul românilor în diverse perioade față de dinastia de Habsburg. El a condamnat politica dusă de dinastia domnitoare austriacă „care face cu noi cel mai mizerabil joc”. Vorbitorul a atras atenția că autoritățile de la Viena au făcut unele concesii, ele fiind dictate de împrejurări.

V. Stoica a prezentat, mai departe, câteva date despre trecutul dominației habsburgice în Transilvania. El a subliniat că politica Casei de Habsburg în teritoriile cucerite a fost de exploatare și asuprire. Noii stăpâni au acționat pentru spargerea unității cu celelalte țări românești, „să rupă legătura între noi și principate, să ridice bariera între frați”. Împăratul Leopold însuși a acționat în favoarea realizării unirii cu biserica Romei. La 1700 acest act era deja înfăptuit.

Vorbitorul a trecut apoi în revistă principalele prevederi ale „Supplex Libellus Valachorum” din 1791 și s-a referit la mișcările premergătoare Revoluției de la 1848. Patriotul transilvănean a analizat, după aceea, semnificația adunării de la Blaj din 3/15 mai de pe Câmpia Libertății care „cuprinde toate principiile de egală îndreptățire, accentuate și în 1791, mai adaugă însă libertatea presei, înființarea unei armate române și autonomia Ardealului”.

V. Stoica s-a oprit cu precădere asupra anului 1867 și a consecințelor acestuia. El a arătat că odată cu pactul dualist, autonomia Transilvaniei a fost anulată, autonomia celor două biserici nu a mai fost recunoscută, iar împăratul a aprobat unirea Ardealului cu Ungaria.

Anul 1867 înseamnă începutul unei perioade grele pentru românii din Transilvania. Autoritățile maghiare au declanșat o intensă activitate de deznaționalizare. Toate oficiile de stat au fost maghiarizate. În școlile primare românești s-a înlăturat, an de an, spiritul românesc și s-a introdus cel unguresc. Numărul școlilor românești s-a redus.

Maghiarizarea – după opinia autorului – progresează „pentru că e condusă cu sistem și stăruință”. Ea a devenit politică de stat. Metodele sunt diverse. S-au maghiarizat întâi orașele unde populația era majoritar maghiară. S-au făcut colonizări masive ungurești în regiunile românești. În Ungaria sunt 500 000 de funcționari maghiari „pătrunși de cel mai brutal șovinizm”.

V. Stoica a combătut teoria potrivit căreia românii transilvăneni nu doresc unirea cu România liberă. Vorbitorul a readus în atenție lozincă scrisă pe frontispiciul gazetei *Tribuna* din Sibiu: „Soarele nostru la București răsare”. El a subliniat că „de la campania din 1913 încoace nu există român de peste munți care să nu gândească cu mândrie la România și să nu dorească a fi cetățeanul ei”. Tânărul ardelean a subliniat că autonomia nu este suficientă și de aceea este nevoie de înfăptuirea unirii cu Țara. Speranța este numai la Regatul România, deoarece „Ochii celor rămași pe acasă în fiecare clipă se întorc spre munte și scrutează întrebător trecătorile. Mântuirea neamului românesc de peste munți n-o pot aduce însă decât baionetele românești”¹⁵. Singura soluție era deci intrarea României în război de partea Antantei și eliberarea fraților aflați sub dominație străină.

Expunerea lui V. Stoica a fost saluată cu aplauze, iar la sfârșit corul a cântat *La arme*.

În finalul primei părți a lucrărilor congresului a luat cuvântul profesorul Simion C. Mândrescu care a vorbit despre *datoria României*. El a evidențiat, la început, continuitatea de viață materială și spirituală a românilor în vechea vatră strămoșească, subliniind că românii au ca înaintași pe daci și romani care au fost așezați între Dunăre, Tisa și Nistru. Președintele congresului a afirmat că în pofida vicisitudinilor istoriei, românii au rezistat în fața hoardelor barbare. „Fiind prea slabi pentru a ne putea socoti singuri cu ei, am fost siliți să asistăm cu durere în suflet la aservirea sistematică și organizată a fraților noștri de sub dominațiunea lor și să așteptăm cu nerăbdare vreo ocazie prielnică pentru salvarea lor”.

Declanșarea primului război mondial a generat noi speranțe pentru naționalitățile asuprite din dubla monarhie.

România avea drept interes să lupte pentru întregirea națională alături de Antantă. Profesorul Mândrescu aprecia că singura soluție este acțiunea armată în contra Austro-Ungariei pentru eliberarea românilor din cuprinsul monarhiei de Habsburg.

Ca și antevorbitorii săi, președintele congresului a făcut o trecere în revistă a istoriei teritoriilor locuite de români, aflate în afara granițelor. Simion Mândrescu a subliniat că în pofida greutăților, între românii de pe ambele versante ale Carpaților a existat o strânsă colaborare. Al. Papiu Ilarian a fost cel dintâi român transilvănean căruia i s-a încredințat un mandat de deputat și un portofoliu de ministru. De asemenea au existat și alți transilvăneni veniți în România liberă: George Coșbuc sau Octavian Goga. Vorbitorul scotea, de asemenea, în relief bravura celor 600 000 de români ardeleni și bucovineni care luptă pentru o cauză străină. Prin acest congres, refugiații români din Transilvania, Banat și Bucovina, aflați în Regat, roagă România

„să intervină pentru frații noștri de peste hotare“ și în același timp „ne declarăm gata la orice jertfă ni s-ar cere pentru cauza românească“.

Președintele congresului nu uita de frații bucovineni, evidențiind contribuția lor la cultura generală românească. De asemenea, erau aduși în discuție și românii basarabeni. „Regimul lor este atât de sever, încât de o viață românească a lor aproape nu poate fi vorba“. Vorbitorul constata cu amărăciune că date fiind condițiile lor specifice au avut o contribuție modestă la cultura românească. El era nevoit să recunoască că din motive obiective cheștiunea Basarabiei trebuie amânată, dar acest lucru nu înseamnă că „România renunță la drepturile sale asupra ei și la dorința de a o readuce la matcă“.

Profesorul Mândrescu recunoaște că Rusia s-a purtat neloyal cu România la 1877–1878, „înstrăindu-și prin atitudinea lor simpatiiile unui popor, ale cărui sentimente nu le pot fi, nici nu le sunt deloc indiferente“. Din aceste motive „Basarabia ne este și va rămâne veșnic scumpă sufletului nostru, dar deocamdată în altă parte este chemată urgent România să-și facă datoria: peste munți, acolo unde de mult ar trebui să fie armata română!“ Vorbitorul se pronunța cu tărie pentru intrarea grabnică a României în război de partea Antantei pentru eliberarea fraților din Transilvania, Banat și Bucovina. Ei așteaptă nerăbdători clipa fericită a înlăturării jugului dominației străine.

Războiul mondial reprezintă în concepția președintelui congresului prilejul cel mai nimerit „să unească într-o Românie Mare pe toți fiii ei de aceeași lege și de aceeași limbă“. Și Europa are obligația să sprijine România, deoarece ea este „focar de cultură și civilizație în Orientul European“.

Având în vedere aceste argumente solide, S.C. Mândrescu solicita cât mai grabnic „înfăptuirea unității noastre naționale cu forța armată. Ținta: peste Carpați!“¹⁶

În după-amiaza zilei de 15 martie lucrările congresului au continuat printr-o întrunire publică desfășurată la sala „Dacia“ din Capitală. Întrunirea a fost deschisă tot de Simion C. Mândrescu. Vorbitorul a reafirmat faptul că întreg neamul românesc dorește realizarea idealului său de veacuri, unitatea națională a tuturor românilor. De aceea cu toții trebuie să înfăptuim România Mare.

După această alocuțiune inaugurală a luat cuvântul învățătorul Dumitru Gâldău. Vorbitorul a adresat mulțumiri profesorului Mândrescu, inițiatorul și organizatorul acestui congres. El a prezentat situația dramatică a școlii românești din Transilvania, încătușată de legea Appony. A vorbit apoi inginerul Bogdan sosit rănit de pe câmpul de luptă. Ofițerul român a condamnat politica de dezinformare promovată cu asiduitate de autoritățile austriece care prin „cel dintâi ordin de zi ni s-a spus că România este alături de Austro-Ungaria și că a intrat cu două corpuri de armată în Rusia, a învăluit aripa stângă a rușilor și i-a respins pe toată linia“. Tânărul inginer prezintă apoi drama fraților rămași acasă care, „în jalnicele lor rugăciuni de seară și dimineață, îngenuncheați, își ridică mâinile spre Carpați.“

În continuare a vorbit un alt român ardelean, I. Mihalcea Vrânceanu, care a condamnat zvonul potrivit căruia românii ardeleni nu doresc unirea cu România. El a afirmat că numeroase societăți, organizații au militat și militează pentru înfăptuirea României Mari. Principiile afirmate la Blaj în 3/15 mai 1848 sunt de stringentă actualitate¹⁷.

Alături de ardeleni și-a exprimat punctul de vedere și Aurel Scurtu, farmacist-chimist din Galați. Vorbitorul a subliniat că prin acest congres s-a întărit solidaritatea între toți românii pentru înfăptuirea idealului național. A. Scurtu era de părere că nu putem

aspira la cucerirea Basarabiei, dar „revendicarea ei va trebui să fie susținută de diplomația noastră“. El considera că ungurii sunt dușmanii noștri de secole și de aceea este necesar să pornim războiul împotriva lor pentru a elibera frații noștri de dincolo.

A urmat la cuvânt profesorul bucovinean Ion Grămadă. Tânărul istoric a combătut pe cei care susțin că românii bucovineni se bucură de unele libertăți, fapt care este cu totul fals. El a afirmat că situația este destul de grea, deoarece ponderea populației românești a scăzut la a treia parte. „Biserica nu mai are nici cea mai mică umbră de autonomie (...) N-avem nici o singură școală medie“. Profesorul bucovinean prezintă apoi consecințele operațiilor militare care s-au desfășurat în Bucovina. El a deschis cu vocea înecată de emoție și cu lacrimi în ochi „cartea prezentului, cartea celui mai trist și mai sângeros prezent din istoria noastră“. Grămadă a înfățișat, de asemenea, ororile comise față de populația din Bucovina de către organele guvernului austro-ungar.

„Am venit – preciza el – să-i acuzăm în fața lumii pentru toate prigonirile, pentru toate schingiuirile, am venit să-i acuzăm pentru violarea surorilor, femeilor și mamelor noastre, am venit să-i acuzăm pentru cei împușcați.“

Românii bucovineni așteaptă venirea armatei române ca pe o mântuire. „Zi și noapte, suiți pe dealuri, privești să vadă dacă nu apare dorobanțul, dacă nu se văd roșiorii... Să vie! Aceasta este speranța noastră. Să vie mai degrabă, căci prea e grea crucea, n-o mai putem răbda!“¹⁸

Din partea *Acțiunii patriotice* a vorbit Victor Ionescu. El a spus, mai întâi, scopul asociației pe care a creat-o, ea fiind îndreptată împotriva agenților care acționau în dauna cauzei noastre naționale. Prin această asociație s-a combătut propaganda străină, în general, și cea nemțească și ungurească, în special. Vorbitorul avertizează că totuși „numărul nerușinaților agenți crește, corupția se întinde“. De asemenea, ziarele cumpărate de nemți se răspândesc nu numai în țară, dar și peste hotare „otrăvind sufletele fraților noștri de dincolo“. La rândul său, guvernul maghiar a răspândit în toată Transilvania și Bucovina gazetele finanțate de la București. Cu toate eforturile făcute, rezultatele sunt modeste, deoarece „din nenorocire glasul nostru n-a fost ascultat“.

Victor Ionescu a elogiat, în continuare, eforturile Franței în prima conflagrație mondială: „Francezii au pe front peste 5 milioane de soldați. Ei luptă cu eroism de atâtea luni de zile, ei fac sacrificii imense, căci sunt hotărâți să biruiască sau să moară“.

Vorbitorul a cerut intrarea neîntârziată a României în război, subliniind că țara noastră va acționa „pentru eliberarea de sub pintelul și călcâiul unguresc a 4 milioane și jumătate de români,“ precum și pentru „un pământ sfânt – leagănul strămoșilor noștri – mare de 126 000 kmp!“

Reprezentantul *Acțiunii patriotice* atrăgea atenția că „momentul e solemn, iar orice întârziere e păgubitoare“¹⁹.

Profesorul Ioan Ursu de la Universitatea din Iași compara, în discursul său, poporul român cu un pom roditor, așezat la margine de drum, din care drumeții au cules fructe. Ei nu s-au mulțumit să-i rupă fructele, ci i-au smuls crengile, l-au ciuntit. Acest pom milenar a rezistat totuși vitregiilor vremii și neomeniilor trecătorilor și mai ales ale vecinilor, deoarece „răsărise din sămânța viguroasă română care i-a dat tărie să înfrunte furtunile, să reziste devastărilor, să crească și să se dezvolte“. Cunoscutul istoric a subliniat faptul că poporul român a luptat cu sabia împotriva vrășmașilor. Totuși, dușmanii au fost mai puternici, profitând de divizarea noastră în mai multe state. Vorbitorul a precizat că în ultimii ani procesul de deznaționalizare s-a accentuat, „poporul a sărăcit, iar mulți au luat calea Americii“. El a subliniat, în final, că a sosit timpul înfăptuirii unității naționale, exprimându-se din nou metaforic: „Puneți baio-

neta și mutați gardul, ca toate crengile frumosului nostru pom de viță strălucită să cadă numai în grădina noastră²⁰.

Din partea *Acțiunii Naționale* a luat cuvântul Emanoil Antonescu. El a afirmat că se impune mai mult ca oricând înfăptuirea idealului național. Vorbitorul a condamnat, la rândul său, politica de maghiarizare forțată a românilor transilvăneni. E. Antonescu a arătat că acum nu se poate vorbi de chestiunea Basarabiei, dar declară că poporul român nu este de acord cu pierderea definitivă a acestei provincii istorice românești. Reprezentantul *Acțiunii Naționale* a atras atenția că „trebuie înfăptuită unitatea neamului acolo unde suntem așteptați, unde unitatea este pregătită“.

Vorbitorul a reamintit celor prezenți că „la Mănăstirea Dealului este doar capul mândrului Mihai, iar trupul lui este dincolo, și că vom merge să găsim acolo întregirea trupului României“²¹.

Liga pentru unitate culturală a tuturor românilor a fost reprezentată de Barbu Ștefănescu-Delavrancea. Marele dramaturg și om politic a venit bolnav la întrunire, „nevoind să lipsesc de la îndeplinirea datoriei mele supreme“. Vorbitorul se întreabă cu deplin temei: „Domnilor, ce este acest război, în care se izbesc mase de milioane, seucid, se ciopârțesc? (...) Ce este această furie, această nebunie, această potopire înfiorătoare? Cine a provocat-o?“ Oratorul este de părere că principalul vinovat este Germania care „de 44 de ani se înarmează sporind cheltuielile războiului de miliarde și forțând pe celelalte popoare la cheltuieli mai mari decât puterile lor“. Delavrancea este de părere că această țară urmărește clar tendințe expansioniste. „Vrea să se coboare la Mediterana, vrea să cucerească, vor să distrugă frumoasa civilizațiune a latinilor, vrea să nu mai existe Franța, comoara lumii.“ El se pronunță pentru toleranță, în favoarea triumfului civilizației latine, împotriva forței. După opinia lui, românii nu mai pot aștepta ca spectatori desfășurarea evenimentelor. Motivul principal este de ordin istoric și moral, căci „avem porunca istorică, avem testamentul voinței comune a tuturor generațiilor care ne-au precedat, avem crezul celor de 1848, avem visul în care am crezut și credem noi, realizarea idealului tuturor, unirea cu Ardealul, întregirea României de mâine, a României Mari, căci numai astfel vom închide ochii liniștiți, convinși că ne-am făcut suprema datorie către neam“. După opinia lui Barbu Delavrancea, momentul este favorabil înfăptuirii idealului național. Adeziunea populației este unanimă. „Toți simțim că nu mai există Transilvania, Banatul, Maramureșul, Crișana și Bucovina, trebuind să intre în concepția României Mari de mâine!“ Orice amânare poate avea urmări tragice, întrucât deja „Ardealul este un cimitir. Floarea Ardealului s-a cosit în Polonia și în Flandra. Mamele își plâng copiii, femeile bărbații, răniții zac împrăștiați pretutindeni; și ne cheamă cei rămași, să le uscăm lacrimile, să ne auză, să ne vază; să ne învăluie în drapelul țării, ca cea din urmă mângâiere“.

Vorbitorul a atras atenția celor prezenți că centrul nostru de greutate este Alba-Iulia. „Nu mai putem trăi fără dumneavoastră (...) Domnilor, fiți liniștiți. Vom porni. Sunt sigur. Când? Nu știu?“ Marele scriitor avea însă încredere „în copilul lui Ion Brătianu“, deoarece trebuie să îndeplinească o datorie patriotică, căci momentul a sosit²².

După discursuri, profesorul Mândrescu a supus spre aprobare o *Moțiune* în care cei prezenți „Declară monstruoase insinuările dușmanilor neamului nostru și ale uneltelor lor cum că Românii ardeleni și bucovineni ar fi mulțumiți cu stăpânirea austro-ungară și n-ar dori Unirea cu România“. Documentul exprimă dorința românilor de pretutindeni de a nu mai amâna intrarea României în război contra Austro-Ungariei.

Semnatarii moțiunii solicită guvernanților români „să grăbească liberarea fraților lor de stăpânirea austro-ungară, amenințați cu exterminarea de dușmanii externi și interni“. Totodată este transmis salutul participanților la congres cetățenilor Capitalei, „voinicilor frați de pe diferite câmpuri de luptă și celor rămași de pe urma lor acasă, și-i asigură că vor ști să-și facă datoria pentru liberarea lor“²³.

Moțiunea a fost primită de participanți cu mare entuziasm. Publicul s-a îndreptat apoi cântând pe Bulevardul Carol spre statuia lui Mihai Viteazul. Poliția și armata au primit ordin să intervină, împiedicând astfel orice manifestare de stradă. Aducându-i-se acest lucru la cunoștință de către un polițist, Simion C. Mândrescu se adresează mulțimii cerându-i să se împrăștie în liniște. Ridicat pe brațe de comisarii de poliție, el pronunță ultimele cuvinte ale discursului său de la statuia lui Mihai Viteazul: „Jurăm că vom răzbuna mormântul lui Mihai Viteazul și vom înfrânge trufia seculară a ungurilor. Așa să ne ajute Dumnezeu“²⁴.

Seara, în jurul orei 8.30, s-a desfășurat o cină comună la „Terasa Oteteleşanu“. Au fost rostite toasturi și alocuțiuni de către S.C. Mândrescu, ziaristul deputat Constantin Mille, inspectorul general silvic, inginer N.G. Popovici, profesorul Klain, avocatul Ion Tohăneanu, președintele societății *Carpații I*. Țetzu, părintele dr. Lazăr Gherman din Bucovina, G. Săcășanu, părintele Constantin Lucaciu ș.a.

Congresul românilor de peste hotare aflători în țară a fost un succes. Toți vorbitorii au demonstrat cu argumente solide dreptatea cauzei pentru care luptau românii. Atmosfera de încredere în propriile forțe, optimismul robust, pozițiile fără echivoc exprimate de participanți și, nu în ultimul rând, afluența mare a publicului au făcut ca acest forum să fie apreciat de opinia publică. Un grup de cetățeni din Slatina scriau la 28 martie 1915 lui Simion C. Mândrescu, exprimându-și atașamentul față de Congresul din 15 martie 1915²⁵. La rândul său, marele poet George Coșbuc a expediat o telegramă congresului în care își manifesta profundul regret că din motive de sănătate nu a putut participa la acest înalt forum: „Mă doare din suflet că nu pot lua parte la întrunirea fraților ardeleni și bucovineni fiind bolnav (...). Durerea mea e cu atât mai mare cu cât nu mi s-a dat prilejul ca singurul meu fiu să-l văd murind pentru libertatea celor obidiți de veacuri“²⁶.

Presa vremii a salutat congresul românilor de peste hotare. Chiar ziarul conservator *Steagul* avea să recunoască amploarea deosebită a congresului, participarea entuziastă a populației: „La dezbaterile acestui congres a asistat un numeros public, precum și o delegațiune a studenților și numeroase delegațiuni de flăcăi îmbrăcați în costume naționale trimise de diferite societăți“. Oficiosul Patridului Conservator își informa cititorii că după-amiază a avut loc o nouă manifestație entuziastă la sala „Dacia“, care era arhiplină: „Apariția pe scenă a steagurilor societăților *Liga Culturală, Frăția, Legiunea ardeleană, Carpații* este primită cu ropote de aplauze și urale. Să trăiască România Mare. Un cor a cântat imnuri naționale“²⁷. La rândul ei, gazeta *România Mare* scria în acele zile că se impune o strângere a rândurilor, realizarea unității de acțiune: „E timpul când toți fiii români să-și dea mâna, toate partidele istorice sau neistorice să se unească într-un singur fluid și să porceadă la fapte“²⁸.

Congresul a fost salutată de profesorul N. Iorga în paginile ziarului *Neamul Românesc* din 22 martie 1915. Autorul a apreciat „ideea fericită“ a profesorului Simion C. Mândrescu „de a chema la o manifestație publică pe pribegii, adăpostiți astăzi în România“. Marele istoric a salutată atmosfera călduroasă, de profundă vibrație patriotică ce a domnit la Atheneu, ori la sala „Dacia“. El a criticat faptul că „Țăranii, ale căror cuvântări se anunțaseră, au lipsit“. Totuși, Iorga recunoștea, în final, că numărul mare

de participanți este o dovadă grăitoare a adeziunii populației românești față de realizarea idealului unității naționale²⁹.

Caracterul mobilizator al congresului este reliefat și de ziarul *Românul* care apărea la Arad. Organul de presă al Partidului Național Român saluta inițiativa profesorului Mândrescu de a convoca un congres al românilor de peste hotare. Scopul nu poate fi altul decât „de a strânge la un loc reprezentanții din toate părțile unde locuiesc români, sub dominație străină, de a da o exprimare acestora, și de a afirma în mod mai temeinic solidaritatea noastră națională”³⁰.

Ziarul *Telegraful român*, care apărea la Sibiu, era însă mai reticent. Într-un articol intitulat *Refugiații*, organul de presă al Mitropoliei Ortodoxe Române a Transilvaniei critica pe cei care au părăsit plaiurile transilvane, bănățene și bucovinene și au poposit în România liberă. „Sună cam ciudat, dar e adevărat, că în România tocmai aceia reclamă mai cu îndârjire luarea Ardealului din partea României, care au fost destul de fricoși și s-au grăbit a-l părăsi înainte de a se ivi vreo primejdie pentru ei. Acum când se simt la adăpost, fac pe vitejii și curajoșii”³¹.

Cu toate că au avut posibilități restrânse, în pofida atitudinii rezervate a guvernului de la București, organizatorii Congresului românilor de peste hotare aflători în țară au reușit să facă cunoscut acest forum, să mobilizeze populația Capitalei.

Paralel cu acest congres, la Iași s-a desfășurat o impunătoare adunare în organizarea *Ligii Culturale*. La miting au vorbit cei mai de seamă oratori ai *Ligii*: I. Paul, I. Grădișteanu, Octavian Goga, A.C. Cuza, N. Filipescu și N. Iorga³².

Forțele antantofile din România au obținut prin aceste două mari acțiuni un succes remarcabil. Activitatea lor în sprijinul intrării armatei române în luptă alături de puterile Triplei Înțelegeri va continua în perioada următoare.

La 15/28 august 1916, România se angaja în război de partea Antantei pentru întregirea neamului. Din păcate însă, abia în 1918 idealul desăvârșirii unității naționale românești va fi realizat în practică prin actele plebiscitare de la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia.

NOTE

1. Biblioteca Academiei Române, Secția Mss, Arh. Ioan Ursu, cota A. 597. I. Ursu, *Pentru România Mare* (mss.)
2. Idem, fond Coresp. I. Ursu, cota S $\frac{47(1)}{XLIX}$, Ioana Ursu, Dumitru Preda, *Biografia unei cunoștințe. Ioan Ursu*, Cluj-Napoca, 1987, p. 142.
3. *Adevărul*, XXVIII, nr. 10 059, din 14 martie 1915.
4. *Evenimentul*, XXIII, nr. 35, din 14 martie 1915.
5. *Congresul românilor de peste hotare aflători în țară. 15 martie 1915*, București, 1915, p. 6-7; *Dr. Vasile Lucaciu – luptător activ pentru unirea românilor. Texte alese*. Studiu de Ion Iacoș și Valeriu Achim, Cluj-Napoca, 1988, p. 355.
6. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar 159/1914-1915, f. 163-167.
7. *Adevărul*, XXVIII, nr. 10 060, din 17 martie 1915; *Dimineata*, XII, nr. 3964, din 17 martie 1915; *Universul*, XXXIII, nr. 75, din 17 martie 1915.
8. *Ibidem*; *Congresul românilor de peste hotare...*, p. 8-9.
9. *Congresul românilor de peste hotare...*, p. 9-10.

10. *Ibidem*, p. 10.
11. *Ibidem*, p. 11; A.N.I.C., fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar 159/1914–1915, f. 152–153.
12. *Ibidem*, Vasile Netea, C.Gh. Marinescu, *Liga Culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Iași, 1978, p. 259.
13. *Ibidem*, A.N.I.C., fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar 159/1914–1915, f. 152–153.
14. *Congresul românilor de peste hotare...*, p. 11–23.
15. *Ibidem*, p. 24–37.
16. *Ibidem*, p. 37–45; Marin C. Stănescu, *Congresul românilor din 15 martie, expresie a consensului național de făurire a României Mari*, în *Al III-lea colocviu internațional de istorie militară*, București – Sibiu, 3–6–IX – 1996, București, 1997, p. 34–35.
17. *Congresul Românilor de peste hotare...*, p. 46–60.
18. *Ibidem*, p. 60–67; Teodor Balan, *Suprimarea mișcării naționale în Bucovina pe timpul războiului mondial 1914–1918*, Cernăuți, 1923, p. 187; Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție de Stelian Neagoe, București, 1991, p. 362–363.
19. *Congresul românilor de peste hotare...*, p. 67–73.
20. *Ibidem*, p. 73–76; *Dimineața*, XII, nr. 3964, din 17 martie 1915.
21. *Ibidem*.
22. *Universul*, XXXIII, nr. 75, din 15 martie 1915; vezi și Barbu Delavrancea, *Chestiunea națională*. Ediție de Emilia Șt. Milicescu, București, 1993, p. 127–128 (sunt publicate fragmente).
23. *Congresul românilor de peste hotare...*, p. 91; C. Căzănișteanu, *Documente ale Unirii (1600–1918)*, București, 1984, p. 331, doc. 220 (publicată parțial).
24. A.N.I.C., fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar 159/1914–1915, f. 165.
25. Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, fond Saint Georges, Arhiva Simion C. Mândrescu, pachet CXI, dos. 1.
26. *Ibidem*. Fiul lui G. Coșbuc, Alexandru, a murit în 1915 într-un accident de automobil pe drumul de la Mănăstirea Tismana la Turnu-Severin (Onisifor Ghibu, *Oameni între oameni. Amintiri*. Ediție de Ion Bulei, Octavian O. Ghibu, Șerban Polverejan, București, 1990, p. 193).
27. *Steagul*, II, nr. 72, din 17 martie 1915.
28. *România Mare*, II, nr. 22, din 19 aprilie; vezi și nr. 23 din 21 aprilie 1915.
29. *Congresul românilor de peste hotare...*, p. 127–128.
30. *Românul*, Arad, nr. 53, din 7/20 martie 1915.
31. *Refugiații*, în *Telegraful român*, Sibiu, LXIII, nr. 39, din 11/24 aprilie 1915.
32. Vezi detalii la: Gh. Buzatu, A. Karetchi, D. Vitcu (coord.), *Aspecte ale luptei pentru unitate națională Iași: 1600–1859–1918*, Iași, 1983, p. 196–198.

SUMMARY

The article calls forth events that took place in the spring of 1915, when refugees from Transylvania, the Banat and Bukovina summoned in Bucharest the *Congress of all Romanians beyond the Mountains who are in the Country*, which turned into a demonstration of national unity. Along with this Congress, a similar meeting was organised in Iasi by the *League for Cultural of all Romanians*. The participants demanded that Romania go to war on Antanta's side, in order to defend its national interests regarding the unification of the country.

LINII FERATE „LOCALE“ PE TERITORIUL ISTORIC AL BUCOVINEI

Ioan Lupu

Iași

În revista *Glasul Bucovinei*, nr. 1/1997 (anul 4, nr. 13) a fost publicat articolul *Scurt istoric al căilor ferate din Bucovina* prin care se aduceau unele informații privind liniile ferate care au fost construite și au funcționat pe teritoriul istoric al Bucovinei. În articolul respectiv m-am ocupat în special de calea ferată, cu caracter principal, dintre Ițcani (Suceava Nord) și Nepolocăuți, al cărui tronson de la Cernăuți până la granița sudică a Bucovinei, pe atunci sub ocupație habsburgică, a fost dat în exploatare la 28 octombrie 1869; până la sfârșitul anului trenurile puteau merge până la Roman.

Se cunoaște că această linie a fost construită și exploatată de către o Companie austriacă, al cărei capital aparținea unui consorțiu englezo-austriac, cu numele „Lemberg – Czernowitz – Jassy Eisenbatngesellschaft“ sau mai pe scurt L.C.J.E. Compania era condusă de către directorul general d'Offenheim ajutat de inginerul-șef Ed. Ziffer.

Traseul ales pentru această linie ferată, care din anul 1782, în urma unor nereguli financiare, devine proprietatea statului habsburgic, a convenit acestei administrații întrucât:

– fusese creată posibilitatea ca teritoriile Galiției și Bucovinei să aibă ieșire la Mare prin două porturi dunărene: Galați și Brăila;

– fusese construit axul de cale ferată de la care puteau să se ramifice, întocmai ca și ramurile unui pom, linii ferate de pătrundere înspre locurile în care se găseau bogățiile naturale ale Bucovinei: păduri seculare de brad, molift și stejar; mine de mangan și cupru; cariere bogate în minereuri de cuarț sau regiuni unde se cultivau plante industriale.

Pe de altă parte, noua organizare administrativă a Bucovinei, după anul prin care teritoriul era împărțit în districte (județe) și stabilirea orașelor capitale ale acestora impunea construcții de noi linii ferate prin care să existe posibilitatea ca aceasta să comunice mai ușor cu orașul Cernăuți, stabilit drept capitala Ducatului.

Nu întâmplător capitalele de districte își aveau importanța lor istorică, dovadă și prin aceasta caracterul unitar al Moldovei dintre Nistru și Carpați, ca și continuitatea poporului român în provinciile aflate sub vremelnica stăpânire străină.

Liniile ferate respective s-au cunoscut, datorită caracterului lor de utilizare limitată, drept „linii ferate locale“. E drept că după ce au fost terminate, a existat tendința statului habsburgic de a le prelungi, din interese strategice, până la limita granițelor.

Construcția liniilor ferate „locale“ din Bucovina a cunoscut mai multe etape determinate de politica de interese ale Administrației habsburgice de până în anul 1918. Pentru aceasta:

1. Au fost înființate pentru executare și exploatare Societăți private de construcții pe căi ferate, în principal două mai importante, care aveau denumirile: „Actiengesellschaft Bukowinaer Lokalbahnen“ și respectiv „Neue Actiengesellschaft Bukowinaer Lokalbahnen“, cunoscute de către români ca „Vechea societate de căi ferate“, respectiv „Noua societate de căi ferate“ din Bucovina.

Acestea au executat în intervalul 1884–1914 circa 550 km de căi ferate cu ecartament normal (european) pe care apoi le-au și exploatat.

2. Fondurile necesare executării lucrărilor au fost constituite din acțiuni „primitive“ și „prioritare“ în cea mai mare parte cumpărate de cetățeni, dar și de către Statul habsburgic și autoritățile locale. În tabelul de mai jos se vede că majoritatea acțiunilor era deținută de către particulari.

Contribuabili	Procent		Obs.
	Vechea Societate	Noua Societate	
1	2	3	4
Statul habsburgic	29,8	23,1	
Administrația Bucovinei	6,4	7,9	
Fondul religiosar	16,5	15,3	
Alte unit. locale	2,2	–	
Particulari	54,1	53,7	Total
Total	100,0	100,0	

3. În timpul operațiunilor militare între anii 1914–1918, când Bucovina a fost invadată de trupele țariste, au trebuit să fie executate noi linii de cale ferată „de război“, în lungime de 125 km, de către trupele speciale ale armatelor beligerante; dintre acestea azi sunt în funcțiune numai 34 km.

4. Până în anul 1940 statul român a mai completat linii locale cu încă 8 km.

5. După anul 1945 pe teritoriul Bucovinei, rămas între granițele României, au fost construite de către Administrația CFR pentru completarea rețelei locale încă 58 km de linie.

6. În perioada interbelică, până în anul 1938, statul român a cumpărat de la contribuabilii particulari arătați mai sus toate drepturile ce le reveneau acestora, respectând astfel toate hotărârile Comisiei de Pace de la Paris și Versailles. Prin urmare, în anul 1940, proprietarul liniilor locale din Bucovina era Direcția Generală a Căilor Ferate Române.

SCURTE INFORMAȚII ASUPRA LINIILOR FERATE „LOCALE“ DIN BUCOVINA; NOTIȚE ISTORICE

Linii „locale“ construite de către „Bukowinaer Lokalbahnengesellschaft“ (Societatea veche).

Această întreprindere a luat ființă din inițiativa fostului inginer-șef al Companiei L.C.J.E., Ed. Ziffer, ce coordonase executarea căilor ferate dintre Lwow până la Roman cu ramificațiile spre Iași și Botoșani, puse în exploatare în toamna anului 1871. Societatea respectivă a executat pe teritoriul Bucovinei 245 km de căi ferate locale pe care le-a exploatat până în anul 1919.

1.1. Documentele existente scot în evidență că primele linii construite s-au desprins din linia principală în stația Hliboca și pătrund în pădurile de stejar și de fag de pe valea Siretului și a afluenților săi.

Din tronsonul principal Adâncata – Berhomet pe Siret (53 km) pus în funcțiune la data de 1.XII.1886 s-au dat în exploatare și ramificația de la Carapciu/Siret până la Ciudei (19 km) două săptămâni mai târziu, adică la 18.XII. De la Ciudei în cursul anului 1888, linia a fost completată cu o cale ferată cu ecartament îngust (forestier) până la Cosciuia (23 km). De la Berhomet pe Siret până la localitatea Mezybrody, fusese pusă în exploatare la 1 august 1887 o linie ferată industrială (schleppbahn) în lungime de 9 km, cu ecartament îngust care a completat sistemul de transport feroviar în această parte a Bucovinei.

Fiind primele lucrări de linii locale executate prin această Societate, momentul punerii în exploatare s-a desfășurat cu un fast deosebit și cu participarea unor



personalități din viața politică și economică a Bucovinei: președintele Bucovinei, baronul Vasilco, șeful guvernului bucovinean, baronul Musteață, de asemenea Eudoxiu Hurmuzachi și N. Balmuş, oameni politici români; din partea societății au participat Al. Petrino, președintele, și Em. Ziffer, inginerul său șef. Aceștia însoțiți și de alte autorități și oameni politici au parcurs distanța de la Cernăuți la Berhomet pe Siret, la 1 decembrie 1886, cu un tren inaugural.

Festivitatea s-a încheiat cu un banchet ce a avut loc la „Pajura Neagră“, restaurant și hotel de lux, și în timpul interbelic, din Cernăuți.

După cum arăta folcloristul bucovinean Vasile Bumbac în revista transilvană *Familia* din anul 1894, linia ferată a fost croită prin sate cu populație majoritară română, cum erau Cupcea, Igești, Ciudei, Carapciu, Banila, Storojineț, dar și prin localități în care, după anul 1774, s-au așezat alte neamuri, cum sunt Pancea, Slobozia Comănești, Lucavăț, Berhomet.

De remarcat faptul că târgul Storojineț, capitală de județ, era și localitatea de origine a familiei Flondor ce a avut marele rol de a menține conștiința de român în viața politică a Bucovinei. De asemenea, președintele Ducatului, baronul Vasilco (șeful partidului ucrainean), își avea domiciliul în zona Berhomet.

1.2. Linia locală de la Dărmănești (Hatna) spre granița de vest a Bucovinei a fost realizată în două etape:

– Dărmănești (Hatna) – Capu Satului (azi Câmpulung Est) de 67,4 km lungime a fost dată în exploatare la 1 mai 1888, și are ramificația de la Vama la Moldovița de 20,4 km, ca linie industrială pusă în exploatare la 15 august 1889;

– Capu Satului –Vatra Dornei de 42 km, având ramificația Pojorâta – Fundul Moldovei ca linie industrială (schleppbahn) de 7 km au fost puse în exploatare la 28 octombrie 1902.

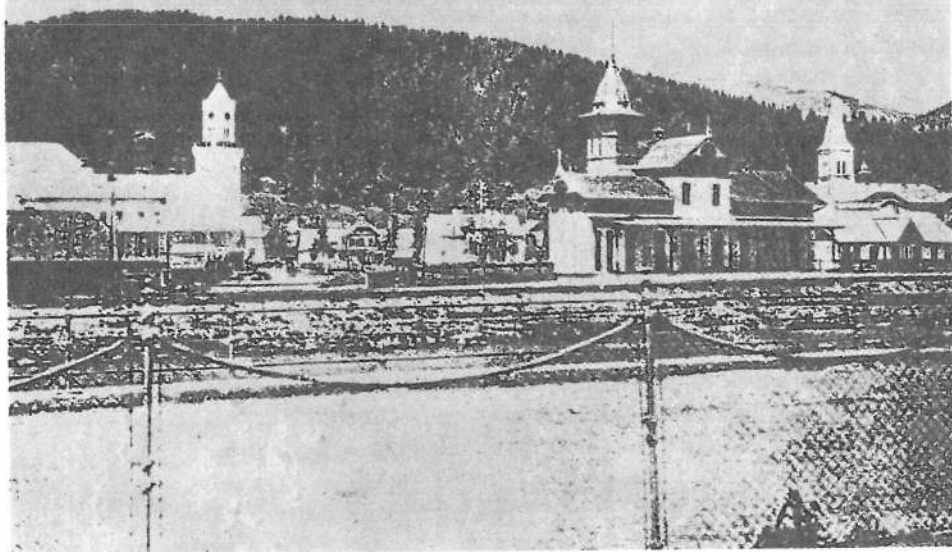
a) Primul tronson de cale ferată a făcut legătura dintre Valea Sucevei și Valea Moldovei, ce era înconjurată de masive de fag, stejar, molift și brad, ce nu mai fuseseră exploatate până atunci.

Deosebit de aceasta apăruse o mică industrie de prelucrarea metalelor la Stulpicani (în anul 1809), Prisaca Dornei (1807), Valea Stanei – Freventhal (1809). De asemenea, în unele localități pe unde avea să treacă linia ferată fuseseră înființate colonii cu locuitori de etnie germană încă din a doua decadă a secolului XIX. Legarea acestei linii ferate în Hatna și traseul ei fixat pe Valea Solonețului asigură ușor pătrunderea la Cacica, în a căror împrejurimi se găsea sarea, mineral de care duceau lipsă multe provincii din Imperiul habsburgic.

Lucrările de construcție fuseseră contractate cu firma germană Metoyer+Cie, care în luna octombrie 1886 a deschis șantierul.

Execuția lucrărilor „[...] cu deosebită sârguință, sutele de oameni nu numai din satele din apropiere și depărtare a Bucovinei, și chiar din Maramureș [...]“ după cum este scris în *Revista politică*, nr. 7 din 15 august 1887, revistă ce se publica la Cernăuți, ne arată nouă, celor de azi, că bucovinenii au admis ca în zona traseului cu sate românești să fie aduși muncitori de alte nații.

Linia ferată locală, în lungime de aproape 67 km, a fost dată în exploatare cu un număr de 14 stații: Părhăuți, Todirești, Comănești, Pârtești, Cacica, Strigoaea, Ilișești, Păltinoasa, Gura Humorului, Frasin, Molid, Vama, Eisenau (Prisaca Dornei) și Capu Satului.



De observat că în afară de Eisenau, unde a existat o puternică colonie de nemți, bucovinenii au luptat ca restul stațiilor de cale ferată să poarte numele satelor românești din apropiere.

Din stația Vama, a fost racordată o linie ferată industrială (Schleppbalm) ce a fost construită pe Valea Moldoviței din fondurile firmei Louis Ortlieb din München. Deși această linie se considera terminată la 1 mai 1888, circulația nu a fost permisă de către Administrația habsburgică decât la 15 august 1889, iar pentru traficul de călători de-abia la 15 ianuarie 1893.

Linia realizată pentru asigurarea exploataării pădurilor de pe Valea Moldoviței străbate un șir de localități românești cu adâncă semnificație istorică, cum sunt: Deea, Frumosul, Dragosa, Valea Stanei, Vatra Moldoviței; numai gara Moldovița, odinioară Ferăstrău, este în zona cu populație de huțuli.

Din aceste halte și stații se întindeau o serie de linii ferate forestiere de ecartament îngust, ce se afundau în masivele lemnoase seculare pe care le-au exploatat fără milă, azi au rămas munți și dealuri golașe.

b) Cel de al doilea tronson dintre Capu Satului și Vatra Dornei (50,2 km) a fost pus în exploatare în mod oficial la 28 octombrie 1902; tronsonul a mai fost prelungit cu 1,6 km de linie industrială, dincolo de Vatra Dornei până în locul unde exista o întreprindere pentru prelucrarea primară a lemnului adus cu plutele pe pâraul Dorna, adică până la Dorna Vatra Ferăstrău.

Din stația Pojorâta a fost construit un ram până la Fundul Moldovei, ca linie industrială de cca 7 km; aici se exploatau minereuri de cupru (pirită), proprietatea Fondului Religionar Ortodox Oriental din Bucovina.

Discuțiile pentru prelungirea liniei ferate până la Vatra Dornei au început încă din anul 1890, dar aprobarea, cu tot cu fonduri, nu a venit decât în primăvara anului 1899; la această întârziere au contribuit și românii, stăpânitorii terenurilor, care nu

permiteau ca lucrările de construcții să fie făcute cu muncitori „străini de neam“, cu scopul de a păstra puritatea gîntei latine pe aceste meleaguri.

Traseul liniei trece din Valea râului Moldova în cea a Bistriței Aurii, peste culmea Mesticăneștilor, trecând, cu excepția Iacobenilor, unde exista o colonie de nemți, numai prin localități a căror locuitori erau de etnie latină.

Pentru trecerea acestei culmi despărțitoare de văi, au fost preconizate trei soluții tehnice de construcție a căii ferate; a fost aprobată construcția unui tunel de creastă, în lungime de 1 622 m după soluția dată de Dr. C. Adolf Kock din Viena. Executarea tunelului a fost contractată prin firma italiană Giachetti care a adus aici specialiști din îndepărtata Italie. În urma unui scandal public în care fusese amestecat și omul politic bucovinean Iancu Flondor („Die Flondor Affair“), executarea a trebuit să fie realizată prin firma locală „Emil și Carol Tauber“, dar cu folosirea specialiștilor și muncitorilor italieni, pe care autoritățile „Ocolului Câmpulung Moldovenesc“ îi admitea să lucreze pînă dincolo de Vatra Dornei.

Tunelul a început în iulie 1900 și a fost terminat în aprilie 1902, timp record dacă se ține seama de mijloacele rudimentare ce erau folosite: săparea în stîncă s-a executat cu dalta și ciocanul, iar moloanele de piatră pentru cămășuirea lui au fost transportate în mare parte cu carele cu boi de la Iacobeni, respectiv Valea Putnei și Pojorâta.

Executarea acestui tronson de linie a fost determinată în special de bogățiile minerale ce fuseseră descoperite în zona (mangan la Iacobeni, pirită la Pojorâta și Fundul Moldovei, ape minerale la Vatra Dornei etc.) care era în proprietatea „Fondului Religionar Ortodox Oriental“, al cărui centru administrativ era la Cernăuți, care după cum am arătat a contribuit cu 16,5% la constituirea finanțării lucrărilor.

Statul habsburgic era deosebit de interesat ca transporturile de lemn ce se efectuau cu plutele pe Bistrița spre porturile dunărene Galați și Brăila, de unde pe mare ajungea pe teritoriul Imperiului, să fie suspendate și să se efectueze, cu trenurile, numai pe teritoriul propriu; aceasta explică și contribuția statului cu 20,8% la finanțarea lucrării.

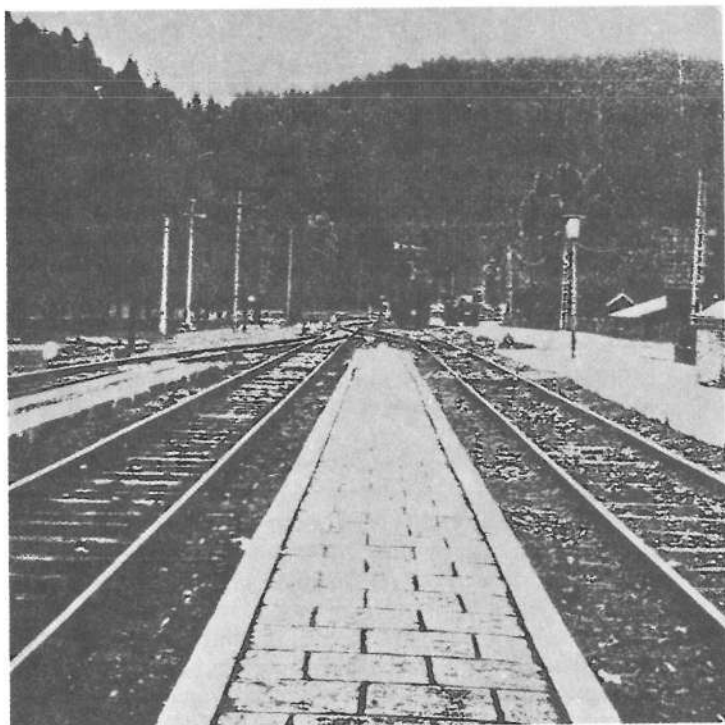
Amintim că linia dintre Capu Satului și Valea Putnei (17 km) a fost pusă în funcție provizorie cu cale îngustă la 9 ianuarie 1901, cu scopul de a urgenta executarea tunelului Mesticănești.

Punerea în exploatare, în mod oficial, a liniei ferate de pe întreaga distanță de la Hatna (Dărmănești) pînă la Vatra Dornei Ferăstrău (Vatra Dornei Băi) a fost făcută cu mari serbări organizate de românii din satele mai apropiate sau mai îndepărtate de traseul liniei, în special pentru faptul că a participat la inaugurare (28 octombrie 1902) și arhiepiscopul Bucovinei, dr. de Repta, primul mitropolit de origine română din Bucovina ocupată de habsburgi.

Trenul inaugural ce a plecat din Cernăuți, plin de autorități participante, a fost oprit la tunelul Mesticănești, unde a fost oficiată slujba religioasă de sfințire a tunelului, drept simbol al întregii linii, de către mitropolitul de rit ortodox. Trenul a oprit și în Iacobeni, unde o asemenea slujbă religioasă a fost oficiată de arhiepiscopul de rit romano-catolic.

Ar mai fi de menționat faptul că la reîntoarcere trenul inaugural, în cursul după-amiezii, a fost așteptat de o mulțime de săteni care și-au manifestat bucuria în calitate de români.

Nu trebuie să uităm că cetățenii din Vatra Dornei, un an mai târziu, au ridicat un bust al inginerului Ed. Ziffer, drept mulțumită faptului că datorită acestuia localitatea a fost pusă în legătură cu rețeaua feroviară europeană, ceea ce deschisese drumul spre civilizație și bunăstare. Deși dat în grija Primăriei locale, bustul nu s-a menținut după anul 1918.



1.3. Linia ferată locală Dornești – Rădăuți.

La 18 noiembrie 1889, în prezența guvernatorului austriac, consilierul conte Pau, a fost deschisă oficial linia ferată locală de 8,3 km între Hadik (Hadik falva – Dornești) și târgul Rădăuți, pe atunci capitală de district administrativ (județ). Câmpieul de linie ferată ce lega linia principală de orașelul Rădăuți a fost considerat ca un act reparator pentru faptul că localitatea, de pe malul drept al râului Suceava, care inițial fusese prevăzută a fi inclusă în traseul liniei Cernăuți – Suceava, și care apoi trecea numai prin localități ocupate de locuitori cu origine română, a fost lipsită de această favoare. Numai apariția unei colonii puternice de nemți ce a luat ființă aici a determinat executarea într-un termen impresionant de scurt a lucrărilor de construcție a liniei ferate; acestea au început la 20 iulie 1889 și s-au terminat la 17 octombrie, termen în care a fost executat și un pod ce se vede mai rar, în curba peste râul Suceava.

1.4. Linia locală între Mosi și Noua Suliță.

Linia de cale normală, în lungime de 32 km între Sadagura (Mosi) și Noua Suliță (fosta graniță dintre Bucovina și Rusia țaristă), a fost pusă în exploatare în anul 1884 și a fost exploatată, inițial, de către statul habsburgic, care finanțase lucrările de construcție a unei linii cu caracter strategic. Inițiativa de construcție a acestei linii, ce trece prin sate de români de pe malul stâng al râului Prut, a fost luată de statul habsburgic concomitent cu cel țarist care construia o linie ferată de-a lungul Basara-

beiei de la Ungheni la Noua Suliță. Administrația habsburgică considera că astfel se crea încă un drum la mare, prin portul Odesa, de care era foarte interesat.

Construcția liniei ferate din Basarabia cu ecartament larg a întârziat însă până în anul 1893, când la sudura între linia largă și cea normală (europeană) au fost înființate două stații: Noua Suliță Bucovineană, care transborda mărfurile din vagoanele rusești în cele austriece, iar în Noua Suliță Basarabeană din vagoane austriece în cele rusești.

Traficul de mărfuri și călători, neajungând la parametri gândiți, întreaga linie cu cele 6 stații în exploatare (Sadagura, Mahala, Boian, Lehaceni Tăutului, Noua Suliță Bucovineană și Noua Suliță Basarabeană) este vândută Societății „Bukowinaer Lokalbahnen“, care a și executat-o, iar începând cu data de 1 ianuarie 1894 a exploatat-o ca „linie locală“.

2. Linii ferate locale construite prin Societatea „Neue Bukowinaer Lokalbahnen Gesellschaft“.

Noua societate ia ființă în anul 1896 cam cu aceiași acționari ca și ai societății „vechi“, având pe inginerul E. Ziffer ca director.

Construirea liniilor ferate locale de către această societate a fost realizată în două etape:

– liniile ferate cu interes comercial ce au avut termen de punere în exploatare la data de 1 iulie 1898;

– linii ferate locale cu acces spre „granița“ Bucovinei și cu caracter strategic ce au fost puse în exploatare în anii 1912, 1913.

2.1. Linia ferată locală Rădăuți – Seletin.

A fost continuată linia locală de la Rădăuți, pe valea râului Suceava, până în locurile în care se prevedeau exploatări mai importante ale masivelor păduroase, mai ales pentru faptul că râul Suceava, având albia largă, nu putea fi folosit pentru transportul cu plutele. Linia ferată respectivă a fost construită în mai multe etape, astfel:

– Rădăuți – Brodina (Frasini) de 41,6 km a fost pusă în exploatare la 7 iulie 1898;

– Gura Putnei – Putna de 5,5 km pusă în funcție la aceeași dată;

– Brodina – Sipitu (Nisipitu) de 10 km și

– Sipitu – Seletin de 11 km au fost terminate în anul 1912.

Lucrările de linie au fost încredințate spre execuție firmei bucovinene Alex. Popper, care a construit-o cu cale normală pe distanța Rădăuți – Gura Putnei – Putna; de la Gura Putnei la Brodina (Frasini) a fost construită ca linie forestieră cu ecartament îngust, ce a fost dată în exploatare în anul 1899. De-abia în anul 1912 linia a fost normalizată și continuată între Brodina – Sipitu – Seletin și se discuta să fie prelungită până la Izvoarele Sucevei. Această din urmă parte avea să fie construită, cu ecartament îngust, probabil în baza unui proiect întocmit în anul 1912 ca linie de „război“ de către armata țaristă care ocupase o parte din Bucovina în anii 1914–1918. Se menționează că regiunea din jurul localităților Nisipitu și Seletin era bogată în păduri de stejar; acestea au fost exploatate în special după anul 1945, când de la Seletin (pe teritoriul fostei URSS) și până la Dornești circulau trenuri sovietice, linia fiind folosită drept „de peaj“ de cale normală.



2.2. *Linia ferată locală între Adâncata (Hliboca) până la Siret*, în lungime de 19 km, a fost construită și pusă în exploatare la data de 1 iulie 1898.

Orașul Siret, pe lângă faptul că era centru administrativ (județ), se situa și în drumul mărfurilor cerealiere cu care Bucovina se aproviziona din zonele agricole din jurul orașului Dorohoi și de pe mănoasa vale a râului Jijia.

Tratativele pentru construcția liniei ferate au început în anul 1893 dar numai insistența lui Const. Vrabeck, primarul orașului, a determinat conducerea statului habsburgic și a Ducatului Bucovina să pună la dispoziție fondurile necesare, dar la care au trebuit să contribuie și „târgoveții” Siretului.

Această linie pornea de la cca 4 km de stația Hliboca (Adâncata) în punctul numit Petriceanca; inițial linia a fost pusă în exploatare până pe malul stâng al râului Siret, unde a fost înființată o stație de cale ferată provizorie; în anul 1902, după construirea unui pod peste Siret și a unei clădiri de gară, siretenii s-au putut bucura că au o gară proprie.

Planul strategic al habsburgilor de a împinge liniile ferate cât mai înspre graniță a determinat, în anul 1913, prelungirea acesteia până la Sinăuții de Jos la granița cu România. Erau întocmite planuri ca această linie, cu contribuția statului român, să fie prelungită până la orașul Dorohoi, unde în anul 1896 fusese dată în exploatare linia ferată până la Iași.

Soarta acestor linii ferate a fost determinată de evenimentele politice.

– Linia de la Siret la Sinăuții de Jos a fost desființată în războiul din 1914–1918, armatele țariste folosind materialul de linie în scopuri strategice;

– după anul 1944 accesul în orașul Siret pe linia ferată a fost întreruptă odată cu noua graniță de demarcație între România și fosta URSS, astfel că târgușorul a devenit singura localitate din România care avea clădire de gară ferată dar la care nu ajungea nici o linie! Avea să aibă și linie și gară nouă, dar mai târziu; în luna iunie 1986, Siretul, oraș cu adânci semnificații istorice, a fost racordat la stația de cale ferată Dornești printr-o nouă linie de cale ferată.

2.3. *Linia ferată dintre Nepolocăuți și Vijnița* de 44 km a fost construită în același timp cu celelalte linii „locale” și se considera dată în exploatare începând de la 1 iulie 1898. Desprinsă la 2 km de Cernăuți din linia principală, s-a construit pe malul drept al râului Ceremuș, odinioară granița cu Galiția.

Având caracter industrial (forestier), întrucât înlocuia transportul lemnăriei pe Ceremuș cu plutele, intenția era să fie construită cu ecartamentul îngust (Schleppbahn) din cauza prețului prea ridicat al lucrărilor de artă (podețe și aparări).

Ulterior s-a hotărât, la intervenția contelui Vasilco, șeful partidului ucrainean, să fie construită cu ecartament european (normal), indiferent de cât ar fi costat, întrucât linia ferată trecea numai prin sate de huțuli. A funcționat până în anul 1944 cu trei stații: Vascăuți pe Ceremuș, Banila pe Ceremuș și Vijnița. Din ultima stație, în baza unei înțelegeri în anul 1929, a fost construită o linie industrială (cca 1 km) până în orașelul polonez Kutty de pe malul stâng al Ceremușului, aflat într-o zonă în care au fost deschise mari exploatari forestiere.

De atunci linia ferată a funcționat până în anul 1939, pe baza unei înțelegeri, și ca o linie de „peaj” pentru trenurile poloneze care circulau pe distanța Nepolocăuți (Grigore Ghica Vodă) – Vijnița.

2.4. *Linia ferată Lujeni – Zaleszczyki* în lungime de 43 km era în programul căilor ferate habsburgice să facă legătura între două căi ferate construite de Compania condusă d’Offenheim, adică între linia Lemberg – Cernăuți și linia Kalinowszczyino – Zaleszczyki de pe teritoriul Galiției, a cărei traseu se afla pe stânga Nistrului.

În afară de această linie ferată trebuia să treacă prin Coțmani, târgușor, centru de district administrativ. Până în anul 1944 a funcționat cu trei stații de cale ferată: Coțmani (Kotzman), Vrânceni (Werczeanka) și Ștefănești (Ștefanowka).

În anul 1938, în localitățile Vitelev (Viteleuca), Lastiuka, Davideni (Alexandru cel Bun), Chiselev, Krisciatic (Prelipca) și Schit funcționau halte de circulație.

Din stația Vrânceni se desprinde o linie spre Pohorlăuți (20 km) ce a funcționat cu 5 stații: Cincău, Zastavna, Jurcăuți, Pohorlăuți și Onca.



Din Ștefanowka (Ștefănești) se desprinde o linie ferată de cca 10 km, pusă în exploatare la 27 ianuarie 1930, constituind cea de a doua legătură feroviară dintre România și Republica Polonia și care a fost botezată la inaugurare „Linia prieteniei“.

2.5. În cadrul aceleiași program stabilit cu societatea de construcții a fost realizată, la insistența și cu contribuția financiară a populației din orașul Suceava, o linie de cca 7 km ce făcea legătura cu Ițcani, aducând astfel trenul până în centrul orașului. De la punerea în exploatare, 1 iulie 1898, și până în anul 1914 a funcționat cu 6 perechi de trenuri locale, zilnic. La începutul războiului 1914–1918, zona fiind ocupată de trupele țariste, linia a fost desființată, iar materialul de cale ferată folosit de către acestea în scopuri strategice.

3. *Linii ferate locale „de război.“*

La începutul primului război mondial, 1914–1918, trupele țariste, ocupând cea mai mare parte din teritoriul Bucovinei, au împărțit astfel căile de comunicații, încât partea ocupată de trupele austro-ungare era lipsită de orice legătură feroviară cu restul imperiului.

Se vedea astfel că frontul stabilit de-a curmezișul munților Bucovinei nu putea fi aprovizionat cu material tehnic și oameni pentru oprirea trupelor invadatoare măcar pe aceste poziții.

A fost răzburată, într-un fel, politica habsburgică de a nu se crea posibilități ca românii ardeleni să comunice mai lesnicios cu cei din Bucovina. Soluția provizorie era ca zona Vatra Dornei, unde se desfășurau luptele, și unde mai rămăsese crâmpieul de cale ferată Vatra Dornei – Mestecăniș, să se pună în legătură cu liniile ferate ardelenene printr-o linie ce trebuia construită, în mare grabă, de către armată cu prizonieri.

3.1. Astfel a fost construită o linie normală de la Vatra Dornei la Dornișoara de 34 km. În Dornișoara, linia construită între 15 aprilie și 15 august 1915 a fost legată la o linie lungă de 36 km, executată în același timp, prin care în Prundul Bârgăului se racorda la liniile ferate ardelenene. Tracțiunea trenurilor pe această distanță era efectuată prin locomotive benzino-electrice, părintele locomotivei diesel- electrice de azi.



După război, această linie, cu același mijloc de tracțiune, rămăsese singura legătură feroviară între Bucovina și Ardeal până în luna decembrie 1938, când a fost pusă în exploatare linia ferată între Floreni și Ilva Mică. Până la această dată linia benzino- electrică și-a făcut pe deplin datoria și din cauza unei exploatari costisitoare a trebuit să fie desființată.

3.2. Până la sfârșitul anului 1917 fusese construită și o linie ferată cu ecartament îngust, de 80 km lungime, între Iacobeni și Borșa, ce urma să fie utilizată în același scop și tot cu tracțiune benzino-electrică. Sfârșitul războiului a găsit-o neterminată și nefolosibilă.

4. *Linii ferate construite după anul 1918.*

4.1. În perioada interbelică liniile ferate locale ale Bucovinei au fost completate în conformitate cu interesele economice și politice ale României:

- legăturile cu teritoriul polonez au fost sporite printr-o linie de 1 km între Vijnița și Kutty și o linie de 8 km lungime de la Ștefănești la Babin, în anul 1930;
- de la Jurcăuți la Ocna (9 km) pentru exploatare agricole și a nisipului cuarțos, în anul 1931 a fost extinsă linia normală iar de la Ciudei la Crasna Ilschi (5 km) a fost realizată pentru exploatare forestieră o linie cu ecartament îngust în anul 1940.

4.2. *După anul 1945*

- pentru ocolirea culmei Cacica - Strigoaea a fost construită și pusă în exploatare în anul 1965 linia ferată de 42 km lungime;
- la 11 iunie 1986 orașul Siret, fosta capitală a Moldovei, a fost pus în legătură cu stația Dornești printr-o linie de 16 km, cu linia ferată Suceava - Lwow, creîndu-se astfel baza de dezvoltare în scopuri turistice.

Prezentul articol este un rezumat al monografiei *Linii ferate bucovinene*, întocmit de același autor pe baza unui material bibliografic existent în diferite biblioteci.

BIBLIOGRAFIE

1. Ioan Lupu, *Linii ferate bucovinene*. Studiu monografic.
2. Documente ale Parlamentului Bucovinei (sesiuni ale deputaților) între anii 1882-1902.

SUMMARY

The author presents an abstract of the forthcoming monograph *Bukovinean railways*, comprising information on the railways that were built and functioned on the historical territory of Bukovina. Their economic and strategic importance is underlined.

UNIVERSITATEA DIN CERNĂUȚI, 1998*

Gr. C. Bostan

Cernăuți

Recent a apărut în limba germană (la Berna) o carte despre Universitatea din Cernăuți cu un capitol intitulat *Contribuția Universității din Cernăuți la dezvoltarea culturii românești (de la inaugurare până în zilele noastre)*¹, volum care, în curând, va ajunge și în România. De aceea, în comunicarea de față vom încerca să aducem doar unele informații suplimentare, de ultimă oră, referitoare la învățământul și știința românească la Universitatea cernăuțeană.

Înainte de toate se cere subliniat faptul că, în 1998, s-a făcut un pas mult mai decisiv, decât în anii precedenți, pe calea ucrainizării definitive a acestei vechi instituții de învățământ superior din Bucovina. Pentru prima oară, prin ordin ministerial, s-a introdus limba de stat (ucraineana) ca disciplină obligatorie în cadrul examenelor de admitere la toate cele 13 facultăți ale Universității, fiind, în acest fel, limitate în mod considerabil posibilitățile absolvenților școlilor românești (mai cu seamă) de a concura cu absolvenții școlilor ucrainene și rusești. La specialitatea limba și literatura română a fost susținută o probă scrisă în limba maternă (compunere) și una orală la limba și literatura ucraineană.

În genere, trebuie să menționăm, că în ultimii ani se reduce tot mai mult cota studenților români (moldoveni) la Universitatea din Cernăuți. Dacă în 1991 (10.03.1991) aici își făceau studiile 434 români, inclusiv cei trecuți în buletinul de identitate drept moldoveni (4,3% din numărul total de 9 769 de studenți), iar în 1992 cota studenților români (moldoveni) era de 3,9%, apoi, în prezent (1998), ea nu întrece cifra de 200 de studenți (2% din numărul total de circa 10 000 de studenți). În anul curent, până la 1 septembrie 1998 au fost înscriși la diferite facultăți ale Universității din Cernăuți 71 de absolvenți ai școlilor românești din regiune, inclusiv 17 la secția de filologie română, 15 – la cea de limba și literatura ucraineană pentru școlile românești, 9 – la Facultatea de Matematică (pretinsa grupă „româno-moldovenească”, dar, de fapt, cu predarea în limba ucraineană), numărul total al studenților anului I fiind între 1 450 – 1 500 (înmatricularea până în octombrie).

În volumul *Universitatea din Cernăuți. Pagini de istorie*, editat cu prilejul aniversării a 120 de ani de la inaugurarea acestei instituții de învățământ superior, la capitolul *Universitatea în condițiile Ucrainei independente (1991/95)* nu sunt „divulgate” datele cu privire la componența națională a studenților din ultimii ani. Se

* Comunicare susținută la Simpozionul *Cernăuți – 1918, Cernăuți – 1940, Cernăuți – Suceava – 1998*, organizat de Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Filiala București, Suceava, 19 septembrie 1998.

menționează doar că majoritatea lor sunt ucraineni, iar ceilalți („inși“) – români, ruși, evrei, polonezi. Mai mult de jumătate din numărul total de aproape 10 000 de studenți sunt, chipurile, originari din regiunea Cernăuți, a patra parte – din regiunile de vest, restul – din alte regiuni ale Ucrainei³. Nu se spune nimic nici despre componența etnică a cadrelor didactice (originare, în mare parte, din regiunile de asfințit ale Ucrainei). E cunoscut, însă, că, în prezent, din cele 700 de profesori și lectori ai Universității doar 18 sunt români sau „moldoveni“ (conform vechiului act de identitate). Dar nici aceștia (în afară de cei de la Catedra de filologie română) nu au posibilitatea să contribuie la dezvoltarea învățământului și științei românești, ei fiind nevoiți să țină cursuri în limba ucraineană și să participe la proiecte științifice de stat.

Realmente, la etapa actuală își fac studiile în limba română (parțial) 52 de studenți de la secția de zi și 54 – de la secția fără frecvență din cadrul Catedrei de filologie română. Zicem „parțial“, fiindcă numai disciplinele de specialitate, ce țin de componentul național, limba și literatura română – și cele adiacente (folclor, știința literaturii, dialectologie, istoria limbii, istoria românilor, ca disciplină „clandestină“ neprevăzută în planul de studii, limba latină, limba franceză ș.a.) se predau în limba maternă, celelalte (limba și literatura ucraineană, politologia, economia, istoria Ucrainei, pedagogia, psihologia, literatura universală ș.a.) – în limba de stat.

Așadar, unica microstructură românească ce se mai păstrează astăzi la Universitatea din Cernăuți, fiind reatestată anul acesta de către o comisie ministerială, este Catedra de filologie română și clasică* (sau mai bine zis, secția de filologie română din cadrul catedrei respective) care mai include în componența sa secțiile de filologie clasică cu limbile latină și greacă și de teorie și istorie a literaturii universale).

Desigur, pe lângă resursele intelectuale proprii pe care încercăm să le reinnoim prin pregătirea cadrelor tinere de specialiști, pentru a supraviețui și a ne putea îndeplini misiunea în condițiile actuale, căutăm să beneficiem de sprijinul Patriei dintotdeauna. Avem în vedere donațiile de cărți din România, necesare învățământului românesc, din partea Ligii studenților din București, bibliotecilor (în special a Bibliotecii Pedagogice Naționale, Bibliotecii Academiei Române ș.a.), cursurile de perfecționare a limbii române organizate anual de Ministerul Educației Naționale și Universitatea din București, programul cultural „ARC – 98“, desfășurat sub egida președintelui României Emil Constantinescu, participarea la elaborarea unor programe științifice de interes major în plan național și internațional, cum este *Dicționarul general al literaturii române*** ș.a.

Urmând tradițiile înaintașilor, filologii români de la Universitatea din Cernăuți revin tot mai insistent la problemele identității naționale (culturale) în mediul politehnic al nordului Bucovinei, ținutului Herței, fostului județ Hotin al Basarabiei (actuala regiune Cernăuți); se pun în circulație științifică texte din *Arhiva de folclor a Catedrei* (completate în permanență prin cercetări pe teren), materiale dialectologice și lexicologice acumulate etc.

În 1998 au început să apară *Analele Științifice ale Universității din Cernăuți. Seria Filologie Romanică* în limbile română, franceză, ucraineană (având statut de

* În componența Catedrei sunt: un doctor habilitat, patru doctori în filologie, dintre care – doi membri ai Academiei Române (nota redacției).

** Aici trebuie amintite și cursurile organizate anual de către Fundația Culturală Română împreună cu Ministerul Educației Naționale pentru profesorii de limba română din afara granițelor României. Numai în vara anului 1998 au participat la cursuri 25 de profesori de limba și literatura română din școlile românești din regiunea Cernăuți (nota redacției).

publicație periodică a romaniștilor din Ucraina), redactor științific – Gr. C. Bostan. Cu prilejul aniversării a 150 de ani de la nașterea lui S.Fl. Marian, primul număr al *Analelor* publică un studiu despre activitatea științifică și literară a marelui folclorist și etnograf bucovinean (Gr. Bostan, Lora Bostan, Brândușa Grigorco). Rubrica *Filologie română* mai oferă lucrările: *Omogenitatea latino-romanică a limbii române în aspect cantitativ* (Gheorghe Jernovei), *Microtoponimia comunei Pătrăuții de Jos* (Ilie Popescu), câteva profiluri literare bucovinene (Rodica Ursuleac), consemnări pe marginea creației tinerilor condeieri de limbă română, membrii cenaclului „Mircea Streinul“ de la Universitatea din Cernăuți (conducător Lora Bostan), materiale folclorice inedite extrase din *Arhiva Catedrei de Filologie Română și Clasică* (Brândușa Grigorco, C. Todorean) ș.a. Alte rubrici: *Filologie clasică*, *Filologie franceză* inserează unele încercări de lingvistică, literatură și folcloristică comparată.

Un domeniu prioritar al investigațiilor noastre a fost pe parcursul câtorva decenii și rămâne studierea creației poetice orale, a graiurilor și literaturii scrise a populației românești din spațiul carpato-nistrean dar și din nodrul Maramureșului (actualele raioane Teceu și Rahău din regiunea Transcarpatică), Bugeac și alte zone. A fost pregătită pentru tipar a doua ediție a compendiului (și antologiei) *Literatura română din Bucovina (actuala regiune Cernăuți)*. Prima ediție a acestei cărți, multiplicată de autori (Gr. Bostan, L. Bostan), a apărut într-un număr redus de exemplare, depuse în bibliotecile mai mari din țară și străinătate.

În acest an jubiliar a apărut (cu sprijinul unei cunoscute Fundații internaționale) lucrarea de proporții considerabile *Poezia populară românească în spațiul carpato-nistrean* (istoriografie, studiu comparat, texte), în care se încearcă o reconstituire consecutivă a sistemelor de constante stilistice ale folclorului ritualurilor, liricii populare și ale altor genuri și specii tradiționale cu o frecvență deosebită în nordul Bucovinei, ținutul Herței, fostul județ Hotin al Basarabiei și în alte zone etnoculturale românești de la nord-est de Carpați. Pe fundalul paralelismelor de tip universal, polietnic, zonal și local sunt relevate unele caracteristice distinctive (dominante originale) ale creației populare românești. Se ajunge la concluzia că datinile și formulele constante ale poeziei ritualurilor și liricii românești din spațiul carpato-nistrean constituie un ansamblu de fenomene tradiționale ce țin de temelia culturii noastre populare, „spațiul matrice“ al spiritualității românești.

Desigur, nu numai pentru noi, românii, ci și pentru alte etnii (ucraineni, ruși, polonezi etc.) este extrem de necesară o istorie fundamentală, integrală a civilizației românești în spațiul carpato-nistrean, lucrare ce poate fi realizată doar prin colaborarea mai multor cercetători. Mărturiile despre continuitatea etnică a romanității răsăritene la nord-est de Carpați, începând cu sec. II–III d. Cr., contribuția ei esențială în viața culturală a populației din nordul Bucovinei și din alte zone (actuala regiune Cernăuți), extinderea de mai târziu a relațiilor româno-slave și româno-ucrainene, precum și atestările documentare ce ne vorbesc despre conservarea și evoluția tradițiilor autohtone în atare condiții – toate aceste mărturii multiseculare, cunoscute în mare măsură, urmează să fie completate în mod substanțial cu informații noi și edificatoare, obținute în urma investigațiilor istorice, arheologice, folclorice, etnolingvistice, etnomuzicale ș.a. Evident cele mai bune rezultate, în cazul dat, le poate oferi studiul comparat al culturii naționale, studiu pe care am încercat să-l realizăm în domeniul etnologiei*. Asemenea investigații sunt cu atât mai necesare, cu cât în

* Vezi prezentarea cărții *Poezia populară românească în spațiul carpato-nistrean*, autor – Gr. Bostan, în numărul de față (nota redacției).

ultimul timp e pus la îndoială, cu multă perseverență, caracterul etnocultural românesc al spațiului cercetat⁴.

Alte aspecte ale activității lectorilor și studenților noștri în condițiile actuale (condiții ce se caracterizează printr-o pronunțată tendință de neutralizare a spiritului românesc în nordul Bucovinei) sunt: elaborarea de manuale școlare (ce-i drept, în mare parte, discutabile – Alexandrina Cernov, Gh. Jernovei)⁵, publicarea unor scrieri beletristice (Gr. Bostan, *Poem bucovinean*, Cernăuți, 1998) ș.a., colaborările la periodice locale și din țară, participarea la diverse manifestări culturale, marcate de însemnele individualității etnice etc.

NOTE

1. Grigore Bostan, *Der Beitrag der Universität Czernowitz zur Entwicklung der rumänischen Kultur*, în cartea *Glanz und Elend der Peripherie*, Berna, 1998, p. 123–134.
2. A se vedea: Eugen Patraș, *Aspecte ale deznaționalizării românilor din regiunea Cernăuți în perioada sovietică*, în *Almanahul Societății „Mihai Eminescu” din Cernăuți*, 1994, p. 51–52.
3. *Cernivețkii universitet, 1875–1995. Storinki istorii*, Cernivți, 1995, p. 199–200.
4. A se vedea noua sinteză asupra istoriei Bucovinei, elaborată de Centrul de Cercetări Bucovinene din Cernăuți – *Bucovina, istoricinii naris*, Cernivți, Zelena Bucovina, 1998, 416 p., p. 4, 21 ș.a.

* Menționăm editarea crestomației *Pagini alese din literatura română* pentru clasa a VIII-a (alcătuitori Alexandrina Cernov și I. Luceac) care, în condițiile actuale, este singura carte școlară la literatura română, accesibilă elevilor din școlile românești din Ucraina. Textele selectate din operele cronicarilor români: *Războiul lui Ștefan Vodă, când au bătut pe Albrehtu Craiu Leșescu la Codrul Cosminului*, *De moartea lui Ștefan Vodă cel Bun* de Gr. Ureche, fragmentul despre limba română din *De neamul modovenilor* de M. Costin și a altor scriitori români, nu au nici o legătură cu „o pronunțată tendință de neutralizare a spiritului românesc” menționat. Aceasta se referă și la manualele *Citirea*, clasa a II-a, și *Limba română*, cl. a II-a, autor Alexandrina Cernov. Considerăm că în condițiile în care funcționează școlile românești din Ucraina, aici trebuie să se scrie carte românească școlară și manuale și Catedrei de Filologie Română și Clasică îi revine rolul principal în această activitate, mai ales că nu s-a încheiat încă un acord interstatal între România și Ucraina, care ar prevedea unificarea programelor școlare și folosirea oficială a manualelor apărute în România. Nu putem trece cu vederea faptul că autoritățile ucrainene au interzis folosirea în școli a manualelor aduse din România și elevii, îndeosebi cei din clasele a IX-a – a XI-a, au rămas fără nici un fel de manual la limba și literatura română. Dacă această situație va rămâne în afara atenției, și editarea manualelor nu va fi sprijinită activ de specialiștii de la Catedră și din România, vom avea, într-adevăr, manuale „discutabile”, cum este deja *Abecedarul* dubios, din toate punctele de vedere, autor S. Crigan. Acest *Abecedar* a fost editat la Cernăuți cu sprijinul Direcției Regionale de Învățământ și impus în clasa I, cu toate că specialiștii nu l-au recomandat, semnalând, în diferite recenzii, peste o sută de greșeli științifice și metodice, inclusiv de fonetică, lexic, ortografie, sintaxă etc. Printre „alte activități”, se editează și revista *Glasul Bucovinei*, redactor-șef conf. dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române (nota redacției).

SUMMARY

The author presents in brief the activity of the Department for Romanian and Antiquarian Philology within the University of Cernowitz, pointing out its contribution to the development of the Romanian science and culture in northern Bukovina. A special attention is devoted to the folklore research of Prof. Univ. Ph. D. Gr. C. Bostan, honorary member of the Romanian Academy (see the monograph published in 1998, *The Romanian Folk Poetry in the area between the Carpathians and the Danube*).

PREDAREA LIMBII ȘI LITERATURII ROMÂNE ÎN ȘCOLILE DIN REGIUNEA CERNĂUȚI*

Vasile Bizovi

Cernăuți

A vorbi despre limba română este ca o duminică, spune marele nostru poet Nichita Stănescu. Pentru noi, românii din regiunea Cernăuți, limba noastră cea română nu numai că este patria noastră, ci și inima cea dătătoare de viață.

Literatura română pentru noi este pâinea noastră spirituală, este sufletul nostru bun, mare și nemuritor.

Atentatele, comploturile mascate și necamuflante împotriva limbii și literaturii române din școlile românești din regiunea Cernăuți, organizate abil de organele de stat ucrainene, urmăresc un singur scop: lichidarea învățământului în limba maternă în școlile românești din Ucraina și trecerea „benevolă”, în școlile noastre, la limba de stat – ucraineana, limba maternă urmând a fi studiată doar facultativ (și aceea în clasele secundare).

Pentru profesorii din Ucraina predarea limbii și literaturii române o putem compara cu cele trei părți ale poemului alegoric *Divina comedie* a lui Dante Alighieri, *Infernul*, *Purgatoriul*, *Paradisul*. Infernul l-am trăit atunci când am studiat în școală limba și literatura moldovenească din manualele lui I.D. Ciobanu și V. Comarnițchi (I.D. Ciobanu, *Gramatica limbii moldovenești*, partea I, *Fonetica și morfologia*, manual pentru școala de șapte ani și cea mijlocie, Ed. „Școala Sovietică”, Chișinău, 1951, și *Limba moldovenească*, partea a II-a, *Sintaxa*, de V. Comarnițchi și S. Melnițkaia) când limba lui M. Eminescu, V. Alecsandri, I. Creangă era înveșmântată în alfabetul chirilic, când operele de bază ale clasicilor noștri erau interzise (doar *Ivan Turbincă* stătea pe tron), când așa-zisa literatura sovietică moldovenească din partea stângă a Nistrului, cu „perlele” artistice ale poezilor și prozatorilor Mihail Andriescu, Constantin Coșărău, L. Corneanu, Petrea Cruceniuc, Simion Mospan, Fiodor Ponomari, Mitrofan Oprea, Ion Canna, Lev Barski, Iacob Cutcovețchi, era recomandată ca model de limbă literară moldovenească.

Ca să vă dați mai bine seama de predarea literaturii ca artă a cuvântului în timpul infernului lingvistic și literar al anilor patruzeci, cincizeci, șazeci din regiunea Cernăuți, vă rog să apreciați Domniile Voastre valoarea poetică, etico-estetică a câtorva versuri ale lui Constantin Coșărău:

* Comunicare susținută la Simpozionul *Cernăuți – 1918, Cernăuți – 1940, Cernăuți – Suceava – 1998*, organizat de Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Filiala București, Suceava, 19 septembrie 1998.

– Două mere, două pere,
Două pădurețe răle,
Le-am crescut în sân la chele,
Și acele nu-s a mele
Că boierul șugubăț
Mi le-o rupt încă de verzi
Le-o-mpărțit pe la băeți

(*Poezia Moldovei*, Antologie, Editura de Stat a Moldovei,
Chișinău, 1954, p. 191)

I.D. Ciobanu, care se socotea nu numai savant în lingvistica moldovenească, ci și scriitor, în revista *Octombrie* (nr. 1947), în articolul *Ion Canna* afirma următoarele: „Scriitorul Ion Canna este cel dintâi scriitor moldovenesc. El a pus temeliiile literaturii și îndeosebi ale prozei sovietice moldovenești“ (p. 100).

În școală, „opera“ lui Ion Canna era studiată „pe larg“ în clasele primare, cât și în cele secundare (nu mai vorbim de cursurile universitare). El e și autorul unei povestiri: *Când calul râde*. Citind această „capodoperă“ a lui I. Canna, elevii compuneau bancuri, având în vedere titlul lucrării. Cum este analizată povestirea *Când calul râde* de „marele“ savant filolog și scriitor I.D. Ciobanu:

„În *Când calul râde* arată că cu toate că agricultura este mecanizată calul îi e de trebuință în gospodăria sătească, distrugând părerea rămășiților culăcimii, care susținea că dacă s-a ivit tractorul, calul nu mai este de trebuință“ (p. 102).

Ce cunoștințe din domeniul lexicologiei, foneticii, morfologiei, sintaxei puteau să primească elevii noștri din manualul „tovarășului“ I.D. Ciobanu?

„Chiar nu demult se întrebuițau în grai cuvintele: primar, notar, poliție, moșier, domn, boer, proprietar, rege. Amu ele au dispărut din grai odată cu obiectele care le-au și născut. Așa cuvinte se numesc arhaisme“ (p. 33–34).

Autorul manualului mai susține că, în special, cuvintele noi au intrat în limba moldovenească după anul 1940, mai cu seamă din limba rusă:

„Iaca cuvintele noi: Armata Sovietică, comunism, stahanovist, bolșevic, colhoz, sovet, piatiletcă, udarnic, brigadă, zvenou, comsomol, pioner. Aceste cuvinte se numesc neologisme“ (p. 34).

De unde au mai inventat și limba moldovenească?

În monografia lui V. Coroban, *Ion Canna* (1954), la pagina 8 găsim poezia unui țaran, publicată în *Plugarul Roșu* (nr. 17, 1924):

– Frunzișoară popușoi
Am ieșit noi din nevoi
Soarele s-a ridicat
Și pe noi ne-a luminat,
Amu noi avem o carte
Scumpă și c-dreptate
Cine vrea să o citească
E pe limba moldovenească.

Da' câte drăcovenii numai nu găsești în manualul lui I.D. Ciobanu. Consonante izbucnitoare și prelungi, forma *nebotărâtă* a verbului „*cuib de cuvinte*“, particula ca parte de vorbire, lipsa perfectului simplu în manual etc., etc.

Un fost profesor de limba latină la Liceul Militar „Ștefan cel Mare“ din Cernăuți, mai apoi profesor de „limba moldovenească“ la școala din Boian, se adresa elevilor: „Voi nu învățați din manualul ciobanului, că acest manual este bun pentru oi... Nu există „limbă moldovenească“, ci limbă română“. Această povață științifică și faptul că a predat la liceul militar l-au costat pe D. Coreiciuc pierderea pensiei.

Regretatul poet Vasile Levițchi, referindu-se la limba moldovenească a lui I.D. Ciobanu, l-a parodiat pe Al. Mateevici cu:

– *Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii.
Care-o plâng și care-o strică
Prin Moldova toți ciobanii.*

Despre ce fel de predare a limbii și literaturii române poate fi vorba, dacă *Metodica limbii moldovenești în clasele V – VIII* (Editura de Stat „Cartea moldovenească“, Chișinău, 1961; autori: N. Corcinschi și M. Dascalescu au realizat traduceri adaptate din *Metodica prepodovania ruskogo iazîca* de Pozneakov. Unul din autorii *Metodicii predării literaturii moldovenești*, C. Storceak, era colaborator științific în Kiev și nu cunoștea limba română (N. Onea, K. Storceak, Ed. „Cartea moldovenească“, Chișinău, 1965)

Intrarea în „Purgatoriul“ predării limbii și literaturii române în regiunea Cernăuți a coincis cu revenirea la alfabetul latin și cu studierea limbii și literaturii române în școli, instituții preșcolare, universitare (în locul limbii și literaturii moldovenești).

Filologii, scriitorii, intelectuali români, basarabeni și bucovineni au contribuit, prin focul sacru al inimii și minții lor, la întronarea limbii și literaturii române pe meleagurile ștefane și ale Basarabilor. Cărțile de căpătâi ale profesorilor noștri au devenit: *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* de G. Călinescu (Ed. Minerva, București, ed. a II-a, 1986); *Gramatica de bază a limbii române* de acad. Ion Coteanu (ed. Geramond, București); *Ghid ortografic și ortoepic* de Sergiu Drincu (ed. Mirton, 1996); *Ortografia și ortoepia limbii române. Culegeri de reguli în vigoare* de Petrance Dima (București, 1993), *Metodica predării limbii și literaturii române* de C. Pasfenie (1993); *O istorie deschisă a literaturii române în Basarabia* de Mihai Cimpoi (Ed. Arc, Chișinău, 1996); *Literatura română din Bucovina* de Gr. C. Bostan și L.A. Bostan, (Cernăuți, 1995); *Folclor din Țara Fagilor* (Hyperion, Chișinău, 1993); dicționare: *Dicționarul explicativ al limbii române* (Ed. Acad., 1975), invers, de sinonime, omonime, antonime, paronime, enciclopedic, pseudonime, al scriitorilor români, elementar al limbii române actuale, al limbii române literare contemporane (4 volume), de greșeli de limbă, de neologisme, arhaisme, de literatură română contemporană, de imagini pierdute, de rime; fișe, teste, manuale – de la abecedar la limbă și literatură până în clasele XI, XII; reviste și ziare: *Limba română, Basarabia, Curierul românesc, Literatura și arta, Bucovina literară, Glasul Bucovinei, Plai românesc, Concordia, Zorile Bucovinei, Arcașul, Steaua, Astra, Vatra*.

În perioada sovietică profesorii și învățătorii din școlile românești erau considerați intelectuali de sortul II, fiindcă rușii și ucrainenii dețineau primatul.

Deși renumitul pedagog ucrainean, V. Suhomlinski, cerea ca „în școală [...] să domnească cultul graiului matern, numai cultul limbii ruse stăpâna școala minorităților“.

Limba noastră cea română în afara orelor de curs putea fi folosită la „bucătărie și – în cazuri excepționale – la sosirea delegațiilor din România, la festivitățile

prieteniei popoarelor, la adunările sătești (Doamne ferește, nu la cele raionale, regionale). Cincizeci de ani au vrut „stăpânii“ să ne rusifice, dar n-au reușit. Acum încearcă să ne rutenizeze.

Erau zile când toți elevii români erau obligați în școală să vorbească în limba lui Lenin și Stalin (nu în cea maternă), când se organizau săptămânii ale limbii ruse în școală, când consiliile pedagogice se țineau în limba rusă. Astăzi, în perioada Ucrainei libere și independente, aceleași metode se folosesc ca în timpul totalitarismului sovietic.

An de an, numărul orelor de studiu la limba și literatura română în școlile românești se reduce. De la studierea pe grupe, am trecut la studierea generală, fără grupe, de la 5 ore de gramatică, în clasa a V-a, la 3 ore, de la 4 ore, în clasa a VI-a, la 2 ore și tot așa până în clasa a X-a, iar în clasele X–XI, câte o singură oră de gramatică.

Anul acesta a fost un an nefast pentru noi. Profesorii i-au pregătit pe elevi pentru examene, în clasele IX–XI, și când colo ele-s anulate. De ce? Elevii vor susține examene la limba și literatura ucraineană. Și au susținut aceste examene. Dar noi? Clasa a IX-a n-a susținut examene la limba și literatura română, iar clasa a XI-a, cu chiu, cu vai (printr-o luptă polemică în regiune), a reușit să susțină examene oral la literatura română. Și să vezi și să nu crezi: tot anul școlar profesorii știau că elevii clasei a XI-a vor susține examene în scris la literatura română (compunere). Dar, iată, a rămas o lună până la începerea examenelor și Ministerul Ucrainei anulează teza în scris și ordonă examen oral. Special se joacă cu țara în bumbi!

Și acum o altă notație: începând cu clasa a V-a și terminând cu clasa a XI-a obiectele de bază (matematica, istoria, geografia, biologia, fizica etc.) vor fi predate în limba de stat. Și aceasta cum se numește? Batjocură, desconsiderare a limbii noastre materne, încercare de deznaționalizare, decapitarea bucovineanului român din regiunea Cernăuți.

Și „pas cu pas“, și „ceas cu ceas“ acest plan diabolic al ucrainizării noastre se realizează.

Avem o programă la limba și literatura română – clasele V–XI. Nu e proastă. Îi studiem pe M. Eminescu, Ion Creangă, V. Alecsandri, G. Coșbuc, Em. Gârleanu, I. Druță, Spiridon Vangheli, D. Matcovschi, N. Dabija, L. Lari, V. Romanciuc, I. Neculce, N. Iorga, St.O. Iosif, Gr. Ureche, Al. Donici, C. Negruzzi, M. Sadoveanu, I. Teodoreanu, Gr. Alexandrescu, Gr. Vieru, N. Costenco, M. Preda, A. Suceveanu, M. Ciboraru, M. Costin, D. Cantemir, Ion Budai Deleanu, Văcăreștii, C. Conachi, Iordache Goleșcu, Gh. Asachi, M. Kogălniceanu, I.H. Rădulescu, A. Russo, N. Filimon, I. Slavici, Al. Vlahuță, Al. Mateevici, O. Goga, L. Rebreanu, G. Călinescu, Titu Maiorescu, Geo Bogza, Z. Stancu, Ștefan Augustin Doinaș, Alexandru Macedonski, C. Stere, C. Petrescu, Hortensia Papadat Bengescu, Ion Barbu, Vl. Beșleagă, Mircea Eliade, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, T. Arghezi, I.L. Caragiale, G. Miniuc, I. Vatamanu, L. Balga, N. Labiș, Varlaam, Dosoftei, N. Bălcescu, Al. Odobescu, B.Șt. Delavrancea, G. Bacovia, L. Damian, T. Vianu ș.a.

N-ar fi rău să-i studiem în clasele superioare și pe scriitorii de origine română din alte literaturi, cât și din literatura exilului: Elena Văcărescu, P. Istrati, Martha Bibescu, Eugen Ionescu, Vintilă Horia, Matei Călinescu, Paul Goma, Petru Dumitriu, Emil Cioran, Monica Lovinescu, Aron Cotruș ș.a. Ne miră faptul că din programă a fost exclus romanul *Moromeții* de M. Preda.

Doamna Eudochia Manoil, metodistă la Institutul Regional Științific-Metodic al Învățământului din Cernăuți, autoarea programei de limba și literatura maternă

(româna) (Kiev, 1995), a contribuit la prosperarea învățământului în limba maternă în școlile românești din Ucraina, elevii din regiunea Cernăuți obținând succese la olimpiadele din România (locurile I, II, III), mențiuni ani la rând. Ea a organizat conferințe științifice cu participarea savanților renumiți: E. Coșeriu, D. Irimia ș.a.

Minunate sunt cursurile de reciclare în România pentru profesorii de limba și literatura română. Personal am fost la aceste cursuri, acum doi ani în urmă, la Timișoara. Am rămas uimit de ospitalitatea și erudiția profesorilor G.I. Tohăneanu, Cornel Ungureanu, I. Iliescu, care ne-au înarmat cu cunoștințe din istoria neamului, limbii și literaturii.

O problemă dificilă pentru noi e cea a manualelor școlare la limba și literatura română. Manualele sunt din trei țări: Ucraina, Moldova, România. Cele mai reușite manuale sunt din România, dar în ultimul timp organele de stat ale Ucrainei se uită nu numai chiorâș la ele, dar nici nu le admit. De ce? Fiindcă ele propagă dragostea de frumos, de adevăr, de adevărată istorie a neamului nostru.

La începutul stabilirii Ucrainei libere și independente aveam ore suficiente pentru predarea limbii și literaturii române, însă lipsea literatura din Țară. Acum avem mai multă literatură artistică din Țară, dar s-a redus considerabil numărul orelor de limba și literatura română.

Până anul trecut micuții românași din școlile românești din Ucraina învățau să citească și să scrie din abecedarul lui S. Vangheli, Gr. Vieru, Lică Sainciuc (din Moldova), excelent abecedar, sau din abecedarele românești ale lui M. Penes, V. Volan, ale lui M. Giurgea, M. Georgescu-Boștină (tot bune).

Dar din anul 1997 e obligatoriu abecedarul doamnei Serafima Crigan, aprobat de Ministerul Învățământului din Ucraina, editat la Cernăuți la Editura „Bucrec“ în 1997. E un abecedar agramat, ce conține sute de greșeli gramaticale, stilistice, logice. Nu exagerez, sunt pagini în care există câte patru—cinci greșeli. De exemplu: cuvântul *acru* e împărțit în silabe: ac-ru; alte cuvinte sunt scrise greșit: *getele* (ghetele), *axiei*, *treer*, *greer*, *chee*. „Vicū și Voicu vine...“, „*Slatina are mina cu sare. Tratamentul astmei e mina...*“ etc. Și totuși acest abecedar e recomandat să fie cartea de căpătâi a elevului din clasa I. De ce? Fiindcă în el (în abecedar) nu vei afla nici un vers, nici un cuvânt despre limba noastră cea română, nici un cuvânt despre Ștefan cel Mare, despre Mihai Viteazul, Decebal sau Traian, despre Miorița, Meșterul Manole, despre Doina, despre Enescu, Grigorescu. Nu-s amintite măcar toponimele Suceava, Putna, Iași, București, Alba-Iulia, mănăstirile Voroneț, Neamț. În schimb sunt amintite toate satele, cătunele din regiunea Cernăuți, din Transcarpatia. Adesea un astfel de abecedar a contribuit la *mancurtizarea* copiilor noștri. N-ar fi rău să existe o comisie de experți din cele trei țări (în frunte cu România) care să recenzeze toate manualele de limba și literatura română ce sunt scrise de autorii din Republica Ucraina, Moldova, România. Atunci vom avea manuale reușite și profesorii vor putea să le folosească, în procesul instruirii, pe cele mai bune.

Când vom învăța în școlile noastre, ca în România, aceeași gramatică a limbii române, aceeași literatură clasică și contemporană? Când vom fi uniți, ca-n anul 1918, numai atunci vom trece de la „Purgatoriu“ la „Paradis“!

Doresc să termin mica mea comunicare cu apelul ideologului Revoluției din 1848 în Transilvania, Simion Bărnuțiu. Acest Apel e actual și astăzi pentru românii din Ucraina: „Noi încă am fost înconjurați de inamic în pământul nostru cum sunteți voi astăzi și de multe ori am suferit doar și mai rele decât voi: fost-am cu goții, dar nu ne-am făcut goți, fost-am cu hunii, dar nu ne-am făcut huni, fost-am cu avarii, dar nu

ne-am avarit, fost-am cu bulgarii, dar nu ne-am bulgărit, cu sașii nu ne-am nemțit; nu vă nemțiti, nu vă rusiti, nu vă ungriti nici voi, rămâneți credincioși neamului și limbii noastre, apărați-o cu puterile unite în pace și în război“.

4 septembrie 1998

SUMMARY

Professor Vasile Bizovi (the „Ion Neculce“ Gymnasium in Boiana-Hlinita, the Cernowitz country, Ukraine) takes as subject the teaching of Romanian language and literature in northern Bukovinean schools.

Impressive concrete data are brought to illustrate the tendency of the Ukrainian Ministry of education to impose limits to the using of Romanian language in schools in the localities inhabited by Romanians.

Every year, Romanian classes are more and more reduced. During the former Soviet Union, children studied in groups. Now the whole class studies together. From five grammar classes in the fifth form, the number was abusively reduced to three, form four classes in the sixth form, to two and so on. The tenth and eleventh forms have only one class of Romanian grammar per week. Even in the national schools the tendency is to teach all subjects in Ukrainian which confirms the intention of Ukrainian authorities to limit as much as possible the range of education in the minorities' languages up to their complete assimilation by the Ukrainian language education.

CALVARUL ROMÂNILOR DIN REGIUNEA CERNĂUȚI SUB REGIMUL STALINIST*

Ilie Popescu

Cernăuți

Nașul de botez al celui mai groaznic război a fost „Pactul Ribbentrop–Molotov”. România a fost atacată de Uniunea Sovietică la 26 iunie 1940. Dictatul de la Viena a fost și el o declarație de război, sui-generis, elaborată de Hitler și Mussolini, cu acceptul binevoitor al lui I.V. Stalin¹.

Armata sovietică s-a revărsat peste noi ca un puhoi de mocirlă. Peste noapte am intrat în împărăția morților și a robilor².

Circa 800 000 au murit nu numai în tranșee, ci și în sinistrele lagăre sovietice sau pe nesfârșitele drumuri spre Gulag.³

„Istoriografia oficială sovietică și ucraineană a calificat în permanență anii postbelici drept începutul unei «ere noi», de «mari transformări sociale progresiste în viața multpătimitului ținut bucovinean» «eliberat de sub jugul cotropitorilor străini». Abia în ultimii ani au fost date publicității, în mod extrem de sporadic, unele informații mai mult sau mai puțin obiective (mai cu seamă mărturii ale contemporanilor) despre tragicul început al epocii sovietice, comuniste, pe acest picior de plai mioritic⁴.

După Revoluția din România (1989) și prăbușirea Imperiului sovietic (1991) am început să vorbim tot mai tare și cu argumente incontestabile despre genocidul, mancurtizarea și despre „gândirea arestată” a neamului nostru: dureri reflectate în folclorul clandestin al celor care au avut de suferit în gulagurile staliniste. Iată o mostră a monstruoșității:

„Măi Staline sângeros,/Din Bucovina ne-ai scos/Ca în vesela grădină/Să crească numai neghină” (din *Doina nouă* din repertoriul clandestin al țaranului din comuna Voloca pe Derelui, Gh. Semeniuc⁵).

După „eliberarea” nordului Bucovinei (1940–1944) și până la prăbușirea regimului comunist din Uniunea Sovietică (1991), băștinașii din „dulcea Bucovină” au trecut prin patru etape istorice:

1. împușcarea unei părți din populația locală (com. Lunca, plasa Herței, Fântâna Albă, raionul Hliboca și în alte localități);

2. deportarea zecilor de mii de gospodari – floarea neamului nostru românesc din acest ținut – în nordul Kazahstanului, Siberia etc.

* Comunicare susținută la Simpozionul *Cernăuți – 1918, Cernăuți – 1940, Cernăuți – Suceava – 1998*, organizat de Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, Filiala București, Suceava, 19 septembrie 1998.

3. mobilizarea bărbaților români între 18–60 de ani în „trudovaia armia“ (armată de muncă grea) și ducerea lor în RSS Autonomă Karelo-Fină (Onega și Ladoga);

4. mancurtizarea (rusificarea populației rămase la baștină prin schimbarea toponimiei tradiționale, deschiderea școlilor rusești în unele sate românești etc.).

Tema deportărilor este o rană „cicatrizată“ și, când o abordez din nou, această rană se redeschide și doare mai tare. Dar, înăbușindu-ne durerile, trebuie să scriem despre deportări, ca urmașii noștri să știe prin câte am trecut.

Despre calvarul nostru s-a scris și se scrie mult în Moldova, România și Ucraina⁶. Referitor la una din aceste scrieri (*Drumul spre Golgota*), prof. Gr. Bostan spune: „E o carte revelatoare pentru modul în care bucovinenii au știut să-și păstreze credința, limba maternă și tradiția strămoșească în acea epocă de «gândire arestată», în perioada celui de-al doilea genocid sovietic din Țara Fagilor“⁷. Cărțile publicate pe această temă dureroasă constituie documente incontestabile care vor sta pe masa unui Tribunal Internațional, pentru a judeca crimele comunismului și ale unor indivizi lipsiți de sentimente umane. Istoricii care vor scrie mult așteptata istorie a românilor de pretutindeni nu vor putea ocoli aceste cărți revelatoare, în modestia lor, în comparație cu zeci și sute de studii și discursuri (Al. Ștefănescu).

„Din mândria omului de a călări pe ceilalți, din setea animalică de putere de a subomeni pe cei din jur izvorăsc apele diavolului sugrumându-ne cu Vavilonul de tot felul“⁸, dar „crima proiectată (de regimul comunist – n.n.) a eșuat. Nici nu putea fi altfel, un glonte tras în ceafa unui om străbate doar un craniu, spiritualitatea lui niciodată“⁹.

„Nu vă temeți – ne îndeamnă Iisus Hristos – de cei ceucid trupul, dar nu pot ucide sufletul; ci temeți-vă mai degrabă de acela care poate să piardă și sufletul și trupul în gheenă“ (*Evanghelia după Matei*, 10:28). Și ei nu s-au temut de maltratare, dar s-au temut ca nu cumva să-l piardă pe Dumnezeu – Salvatorul lor. Mulți au trecut peste noi cu gândul de a ne nimici sau a ne asimila. Dar n-au reușit: *Apa trece, pietrele rămân*, spune acest proverb al proverbelor (primul dintre cele peste 9 000). N-am vrut noi și n-a vrut Dumnezeu.

Multe catastrofe a avut de îndurat neamul românesc în decursul istoriei sale. Dar, lucru cert, niciodată mai dezastruoasă ca în epoca comunistă: ucidere de oameni, arestări, deportări, exilări, dislocări, marginalizări, cenzurări etc.; distrugerii de sate, monumente, ctitorii etc.; mutilări și așezăminte de învățământ, pornind de la creșe până la diplome de doctorat; interziceri de cărți, de călătorii, de contacte culturale etc. ... Pe scurt, asasinarea memoriei acestui neam...¹⁰.

Deportările în masă au început la 13 iunie 1941. Locomotivele scoteau vagoane de pe liniile moarte să ne ducă la moarte. În noaptea de 14 spre 15 iunie au pornit din gara Adâncata în direcția Cernăuți, se auzeau bocete ca după mort, plânsete, răcnete, țipete. Plângeau bieții oameni că nu-și vor mai vedea pământul lor sfânt și nici mormintele părinților¹¹.

La 15 iunie (aflându-se la Cernăuți) copiii plângeau și cereau unii mâncare, alții apă. Dar cine avea grija lor. D. Nimigean povestește cu mare durere în suflet: „În 12 zile de drum ne-au dat numai de patru ori mâncare“¹².

Pe când armatele germane și române înaintau în Ucraina, lângă gara Razdelnaia s-a găsit un tren cu cadavre carbonizate – deportați bucovineni¹³. Mâncarea „națională“ a condamnaților era „balanda“ (apă turburată cu puțină făină).

„Bordeiul nostru – își amintește D. Nimigean – avea trei geamuri mici cam de trei palme și o ușă făcută din trei scânduri, printre care puteai băga degetele, atât de năpăstuite erau. Ca mobilă aveam o singură scândură pusă pe două pietre, care

țineau loc de scaune. În mijlocul bordeiului se mai găsea o movilă de pământ, care fusese odată cuptor, dar care se dărâmasese de bătrânețe¹⁴.

Când omului e greu – cârtește, când e mai greu – plânge, când e foarte greu – râde, povestind istorioare hazlii.

În gara Kartalî, sărmanii ucraineni povesteau necazurile lor de la baștină. Unul spunea că la ei în colhoz, la primărie, s-a găsit într-o dimineată o găină spânzurată, cu un bilet atârnat de gât pe care era scris: „Nu mai pot să fac atâtea ouă câte prevede norma, mai bine îmi iau viața!”¹⁵

În luna decembrie 1941, un bătrân rus localnic, pe nume Cisnok (în traducere – usturoi), văzând atâta suferință abătută asupra femeilor noastre, care erau golașe ca vai de ele și cu copii mici (unele fusese despărțite de bărbații lor), i s-a făcut milă de ele și, când au început să plângă în fața așa-zisului „procuror”, arătându-i că n-au haine de iarnă, bătrânul le-a luat parte și a cerut să li se dea îmbrăcăminte și după aceea să fie trimise la lucru, pentru că – spunea moșul – „acești oameni sunt din părțile unde e mai cald și nu pot rezista goi în ținuturile noastre”. „Procurorul” l-a ascultat și a tăcut, nici măcar nu l-a întrebat cum e numele de familie. A doua noapte acest om bun la inimă a dispărut¹⁶.

Autoritățile comuniste de acolo nu le permitea să respecte obiceiul creștinesc de înmormântare a deținutului: „Când a murit o femeie numită Leontina Puiu, Kapucinski (de origine poloneză, din Pătrăuți – n.n.), care lucra la grajd, a luat o pereche de boi și i-a înjugat la car, și așa a dus mortul la groapă. Neascultătorul a fost chemat de urgență la cancelarie, unde i s-a făcut o aspră dojană. În multe cazuri cadavrele erau puse în groapă goale și nu aveau parte nici de lacrimi, nici de slujbe și nici de preoți. Nici o cruce, nici o floare nu împodobeau mormântul. Ziceau cu toții o rugăciune și asta era totul”¹⁷.

A. Nandriș-Cudla povestește: „În vagon mai erau două familii din Mahala, din satul nostru, erau și din Horecea, din Toporăuți și două familii de jidani din Sadagura... Ne-a trântit ca pe vite în vagon. Nu era laiță, scaun deloc”¹⁸.

În tundră, într-un sătișor numit Șuga, au fost debarcați. I-au lăsat acolo în pustia aceea fără scăpare, fără nici un adăpost, ca să moară. Anița disperată scria că „mai bine făceau să fi tras cu o mitralieră. Te culcai deodată și nu vedeai atâta chin. Copiii au început să plângă împrejurul meu: mamă mi-e foame, mamă nu mai putem răbda de foame și mâncărima țăntărilor”¹⁹.

În bordeile acelea „s-au tras nație la nație, în una s-au așezat basarabeni, în alta poleci, în alta români”²⁰. „Bulenderele” de pe ei erau așa de urâte că punându-le „la uscat hârâiau câinii la ele de frumoase ce erau”²¹.

Foamea era dușmanul nostru numărul unu (din momentul deportării). nouă am fost scoși din casa părintească. Numai trei primeau porția de „balandă”. Numai mama știa să împartă trei porții la nouă. Era o aritmetică absurdă. Mama ne mângâia mereu cu sfintele versete din Biblie: „Ferice de cei flămânzi... Căci ei vor fi săturați”. O întrebam pe mama când va veni ziua ceea, când și noi vom fi săturați... „Degrabă, pușorii mei, degrabă”, răspundea mama ascuzându-și lacrimile²².

Al doilea dușman al nostru a fost gerul cumplit. În jurul Anului Nou 1947 am ajuns în orașul Kokcetav (Kazahstan). Frigul ne pătrundea până la oase, iar foamea ne zgândărea dureros stomacurile. Ne-am pomenit, așadar, „între Scylla și Caribda”: ori înghețam de frig, ori muream de foame”²³.

De acolo am plecat cu o mașină spre un sat și, colac peste pupăză, roțile mașinii s-au înfundat până la osie. Am pornit nouă suflete flămânde și înghețate spre un sat necunoscut. Era un adevărat „pohod na Sibir”²⁴. Mai mult morți decât vii am ajuns în localitatea Arîkbalîk. Autoritățile locale ne-au dus la o bătrânică pe nume

„tiotea Ivanova“. În casă mirosea a cartofi fierți. Fratele meu mai mic Costică care avea cinci anișori s-a apropiat de gazdă, dându-i de înțeles că vrea un cartof fiert. Ni s-a oferit și câte un pahar de lapte, care, după patru luni de lagăr, ne-a părut mai dulce ca mierea²⁵.

Într-o „zemleancă“ (bordei) de la marginea Arîkbalîkului au murit de foame cinci suflete, acolo am fost duși noi nouă suflete, unde multă vreme ne-am luptat cu moartea...

Exemple pot fi aduse cu duiumul, dar și aceste câteva sunt suficiente pentru a demonstra lumii întregi prin ce calvar au trecut frații noștri sub regimul sovietic odios, de tristă amintire.

Acolo, în neagra străinătate, au murit cu miile, iar acei care au mai rămas în viață, au supraviețuit grație mâinii salvatoare a lui Dumnezeu și tăriei lor fizice și morale.

NOTE

1. Ștefan Moldovean, *Patimile după Siberia*, București, 1991, p. 5–6.
2. Dumitru Nimigean, *Însemnările unui țăran deportat din Bucovina*, Timișoara, 1993, p. 24.
3. Șt. Moldovean, *op. cit.*, p. 6.
4. Gr. Bostan, L. Bostan, *Nordul înstrăinat al Bucovinei, acum 50 de ani*, în cartea *Anul 1947 – Căderea cortinei*, Fundația Academică Civică, 1997, p. 322.
5. *Codrul Cosminului*, nr. 3, 1994, p. 10
6. L. Furnică, *Fatala zi de aprilie*, în *Moldova*, nr. 1, 1990; I. Crețu, *Ridicați în miez de noapte*, în almanahul *Țara fașilor*, Cernăuți – Târgu-Mureș, 1993; A. Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia – Destin Bucovinean*, București, 1991; Dumitru Nimigean, *op. cit.*; Ilie Popescu, Ion Cozmei, *Drumul spre Golgota*, Iași, 1994; N. Rubanet, *Golgota de la Fântâna Albă*, în *Liudina i svit* (Omul și lumea), nr. 10, 1991.
7. Gr. Bostan, L. Bostan, *op. cit.*, p. 326.
8. *Memoria. Revista gândirii arestate*, nr. 1, 1990, p. 3.
9. *Cuvânt românesc*, nr. 1, 1991, p. 14.
10. *Memoria*, p. 2–3.
11. D. Nimigean, *op. cit.*, p. 53.
12. *Ibidem*, p. 59.
13. *Ibidem*, p. 106.
14. *Ibidem*, p. 68.
15. *Ibidem*, p. 124.
16. *Ibidem*, p. 74.
17. *Ibidem*, p. 121.
18. A. Nandriș-Cudla, *op. cit.*, p. 59.
19. *Ibidem*, p. 72.
20. *Ibidem*, p. 75.
21. *Ibidem*, p. 96.
22. Ilie Popescu, Ion Cozmei, *op. cit.*, p. 42.
23. *Ibidem*, p. 45.
24. *Ibidem*.
25. *Ibidem*, p. 46.

SUMMARY

Professor Ilie Popescu (University of Cernowitz), while presenting the Romanian's ordeals in the Cernowitz region under the Stalinist regime, refers to works on this subject published in the last decade and written by various authors such as Dumitru Nimigean, Anita Nandris-Cudla, Stefan Moldovean, Grigore Bostan, Ion Cretu, I. Furnica, and offers some relevant personal testimonies, as he is one of those who experienced directly the drama of Stalinist deportations in the '40s. The author mentions that in the Karelo-Fina Sovietic Republic (near the Ladoga Onega lakes) in Siberia, in the Kazahstan steppe, the deported Romanian died by thousands and those who are still alive „survived thanks to God's saving hand and their own physical and moral power.“

Teorie, critică și istorie literară

DRUMUL ÎMPĂRĂTESC AL POETULUI

Ion Filipciuc

Câmpulung Moldovenesc

Rămâne încă „o enigmă neexplicată“, pe unde și când anume, în primăvara anului 1866, a bătut calea de la Cernăuți la Blaj tânărul Mihai, elev privatist – Eminovici – din Botoșani, și poet român – Eminescu – din Bucovina. Căci acestea erau cele trei nume proprii cu care, băiatul de 15 ani și nici jumătate încă, se desprindea din umbra munților mohorâți de la Obergymnasium din Cernăuți. „Într-o zi frumoasă de vară – povestește călătorul, ceva mai târziu, în *Geniu pustiu* – îmi făcui legăturica, o pusei în vârful bățului și o luai la picior pe drumul cel mare-mpărătesc. Mergeam astfel printre câmpi cu holde... Holdele miroseau și se coceau în arșița soarelui... eu îmi puseam pălăria-n vârful capului, astfel încât fruntea rămânea liberă și goală, și fluieram alene un cântec monoton și numai lucii și mari picuri de sudoare îmi curgeau de pe frunte de-a lungul obrazului...”

Trebuie de știut astăzi, după aproape un veac și jumătate de la petrecerea importantei călătorii, că numele *Drumul cel Mare Împărătesc* îl purta în epocă șoseaua, reamenajată sau îndreptată de administrația austriacă în Bucovina, de la Cernăuți la Camena, Cuciuru Mare, Storojineț, Budineț, Ciudin (Ciudei), Vicovu de Sus și Vicovu de Jos, Voitinel, Horodnic de Sus, Marginea, Clit, Solca și Cacica, Vârful Dealului, Plătinoasa, Gura Humorului, Bucșoia, Vama, Câmpulung, Pojorâta, Mes-tecăniș, Iacobenii, Dorna Vatra, Dorna Candrenilor, Florești, Poiana Stampei și Fântâ-nele de la hotarul cu Țara Ardealului, de unde începea un alt drum, numit de către oficialii și localnici Drumul Țării.

N-avem știre totuși cum a călătorit Eminescu pe aceste două mari drumuri, dar asupra modului în care un tânăr de vârsta lui se deplasa cu ușurință în epoca aceea ne oferă date concrete, doar după cinci ani, așadar în primăvara anului 1871, alt tânăr, „studinte“ bucovinean plecat să-și caute „viitorul, acel tezaur scump pentru fiecare om“ peste hotarele Bucovinei, S.Fl. Marian, în puținele, dar prețioasele *Impresii și suveniruri de călătorie* (Broșura primă), consemnate la Blaj în ziua de joi, „6 mai [stil vechi]/18 mai [stil nou] 1871“¹.

Motivele pentru care S.Fl. Marian pleacă înspre Ardeal sunt aproximativ aceleași cu ale poetului Eminescu: de a-și continua studiile întrerupte în Bucovina din pricina neînțelegerilor cu profesorii de la Obergymnasium din Suceava, căci viitorul folclorist își mărturisește necazul: „Adeseori, când ești persecutat de inamici și nu poți sta față cu dânșii, una că ești cel mai debil în puteri, și alta, că și ai tăi confrăți și amici te părăsesc, pentru ca să scapi teafăr din mâna lor trebuie să apuci oriîncotrova, până furia acelor se domolește. Așa și eu, persecutat fiind de niște venetici, care se nutresc cu sângele patriei mele, de către niște hiene turbate, trebui să apuc lumea în cap, să mă duc acolo unde puteam să mă asigur pentru un viitor ferice, trebui să părăsesc

patria mea scumpă și să mă duc în țară străină, unde nimic nu-mi era cunoscut, numai decât numele acelor floricele aromatice care cresc și la noi în țară“.

S.Fl. Marian pornește de acasă, din Iliești, cu căruța, într-o zi de joi, probabil chiar joi, 29 aprilie 1871, dis-de-dimineată și ajunge la Gura Humorului, „un târg mic din Bucovina, situat la poalele Carpaților, lângă râul Moldova“, unde se oprește la un amic și consătean, cu care caută o ocazie spre a pleca în grabă mai departe: „Ieșii deci, dară, din mica odaie a amicului meu și mă pornii cu dinadinsul pe strada Gura Humorului ca să-mi aflu o ocazie. Iaca, nu mult ne-am preumblat și am aflat o trăsură care mergea la Câmpulung“. Tânărul călător se tocmeste cu căruțașul, dar mai are de așteptat vreo două ore până stăpânul își îngrijește caii („voi da ovăz la cai și-i voi adăpa“) pentru drum îndelung. „Preumblându-ne noi puținel prin oraș, aruncând priviri încoace și-ncolo, pe la niște damicele ce stăteau la ferestre și căutau la noi cum ne preumblam, trecu timpul, și eu, luându-mi adio de la amicul meu, mă pornii spre Câmpulung. Mersei ca un pătrar de oră și ajunseserăm la podul Voronețului, pe apa râului Moldova. Acolo, alături cu drumul, în mâna dreaptă, se înălțau niște stânci de păreau până-n nori, de-a stânga, peste râul Moldovei, se întindeau Carpații. Într-o vâgăună e satul Voroneț, pe malul unui mic părauaș. În Voroneț, se zice că când trag clopotele de la biserică sună foarte tare și ecoul lor răspunde:

– Ștefan Vodă, Ștefan Vodă!

[...] Trecând podul Voronețului, cocierul mâna caii repede pentru că sara se apropia și mai aveam încă mult de mers ca să ajungem timpuriu la Câmpulung. Ajunserăm, în satul Bucșoia [...] și cu pași repezi, merșeră caii cocierului până ce ajunserăm în satul Vama. Trecurăm și de aici. Ieșind din acesta, îmi aruncaii privirea în mâna dreaptă a drumului și acolo văzui și eu Stâlpu lui Mihai Racoviță Voievod. Dar vântul bătea aspru și mă ajungea la piele. [...] Tremuram ca varga. Cocierul avea o tundra și, de nu mi-ar fi dat-o să mă îmbrac cu ea, nu știu zău, cum aș mai fi dus-o! Mă tem că aș fi înghețat și nu vă mai puteam scrie aceste rânduri.

Cu toate aceste ajunserăm îndată la Prisaca, un sat mic aproape de Vama, pe care l-au botezat străinii Eisenau. Ieșind din acest sat, vântul părea că mai încetase, dar noaptea a sosit și era întuneric de nu vedeam nemică în jurul nostru.“

Firește că pe lângă frig și întuneric urmează teama de tâlhari, „deși nu afla pe lângă mine decât niște cărți, adică treburi de ale studenților, dar și după acestea mi-ar fi părut foarte rău, pentru că, dacă mi le-ar fi luat, nu puteam nimăruia să mă recomand, că nu m-ar fi crezut că sunt studinte, ci aș fi pățit ca un coleg al meu, carele a mers la un protopop din Bucovina, l-a întrebat de pașu și dacă n-a avut i-a arătat ușa.“

În sfârșit, călătorii ajung la Câmpulung. „Plătii cocierului și, dând sara bună, luai giământul în mână și mă dusei până la părintele Ciuperca“. Însă cum nu știa unde e casa – „Noaptea era întunecoasă și, fiindcă n-am mai fost pe la onorabilul părinte, nu l-am putut nimeri“ – tânărul studinte e îndrumat de o fată. „Mă dusei acolo. Când ajunsei, erau bătute zece ore. Părintele Ciuperca avea oaspeți!“ După plecarea oaspeților, călătorul e pus la masă cu ai casei. „Am mâncat, am băut și-am conversat, apoi, la miezul nopții, m-am dus la culcat. În noaptea aceea, așa am adormit de bine de parcă și patul dormea sub mine. Când m-am trezit, a doua zi dimineată, erau ora opt; cafeaua era gata pusă pe masă.“

S.Fl. Marian stă în Câmpulung – „Îi zice Câmpulungul Românesc pentru că aici sunt numai români. În Câmpulung e și o prefectură românească, pe care stau sigiliile Moldovei și ale României. Mult m-am mirat de aceea că, odată totuși, au pus în întreaga Bucovină stema română. Acea stemă nu era, pe cum se vede, pusă demult, pentru că toți câți treceau pe lângă prefectură se uitau la dânsa ca la lună nouă“ – două zile și trei nopți, adică joi noapte, în 29 aprilie, vineri zi și noapte, în 30 aprilie,

sâmbătă zi și noapte, în 1 mai, și abia a patra zi, duminică, 2 mai 1871, pleacă mai departe. În cele două zile, tânărul „studinte“ descoperă în casa unui bărbier, unde un alt român avea „multe hrisoave române de pe la domnitorii români moldoveni“, pe care S.Fl. Marian le cercetă și le copie cu mare dificultate – pentru că „dacă voiai să citești trebuia mai întâi să ghicești ce cuvânt e“ – dar cu pasiune, ca și cum ar fi uitat că-l așteaptă un drum cu grabă.

Duminică, totuși, pornește mai departe: „A patra zi, luându-mi rămas-bun de la amicul meu, mă pornii spre Dorna. Mi-am aflat o trăsură de-un cal, dimpreună cu un oștean din Câmpulung. Mă pornii cam către patru ore după-amiază. Trăsura era a unui român din Câmpulung, calul mergea bine numai că era cam aprins și de multe ori sta în loc. Era bine pentru noi că poposeam adesea. Pe drumul de la Câmpulung am observat multe cruci puse pe lângă drum. Întrebam când pe țaran, când pe orășean, de însemnătatea lor. [...] Ajunserăm la Valea Putnei, stația primă din Câmpulung spre Dorna. Aici ne oprii întâi la un fâgădău, ca să poposim, pentru că calul cel aprins s-a fost ostenit și cu greu mergea înainte. În fâgădău era mulțime de bărbați și muieri adunați, fiindcă era într-o duminică. Mulți ne întrebau încotro călătorim. Eu, din respect către mine și către punga mea, ziceam că orășeanul e unchiul meu și călătorim ambii la Dorna. De le-aș fi spus adevărul, cine știe, de nu mi-ar fi ieșit unul înainte, mai încolo, în cale și m-ar fi întrebat de sănătate. Cu nemica n-aș fi scăpat teafăr.

Pornindu-ne de la fâgădăul din Valea Putnei, puțin ce-am mers și am ajuns la Mestecăniș, un deal foarte mare. De aici ne-au acompaniat și doi moșnegi, un bărbat cam de șaptezeci și cinci de ani și o babă de șaiszeci ani, deși erau putrezi de bogați, după cum mi-a mărturisit orășeanul, veneau de la Câmpulung și mergeau (pe jos) către casa de la Ciocănești, un sat din munții Carpați, pe malurile râului Bistrița“.

Ajunși la Iacobeni, „studintele“ și orășeanul propun să tragă la un birtaș, ca să mănânce, dar moșneagul și baba spun că „ei au un morar cunoscut, un om foarte de treabă, să tragem la acela“, pentru că ospețirea ar fi fost gratuită. „Morarul ședea într-o răpă. O tină nespusă era până la dânsul. Noaptea era întuneric și afară a fost început a ploua. Nu puteam să stăm mult pe cugete, ci ne-am dus la morar. Mama mea! Moara era toată risipită, numai unde dormea morarul mai era ce mai era. În scurt, cum am ajuns acolo, țaranul și-a desprins calul de la căruță și l-a vârat în moară. Căruța a lăsat-o afară. Ne-am vârat, apoi, în casă la morar.

Ce e drept, morarul era om de treabă. Cum am ajuns, ne-a primit cum a putut. Acolo, mai erau alți inși trași. Morărița frumușică ne așternu, mie și orășeanului, un pat și ne-am culcat. Dar de unde să pot dormi! căci o dungă de pat mă rodea la coaste de nu mai puteam răsufla. Afară de aceea, și moara cea stricată așa suna, de n-am putut dormi toată noaptea, în totul, mai mult de o oară. Moșnegii însă și ceilalți, unde au picat: pe gios, pe lângă lăzi, cum s-au culcat au și adormit și nu s-au trezit până dimineța. Eu, când m-am sculat dimineța, mă țineam de șiele, parcă eram un moș mai bătrân decât cela ce a venit cu noi.

A doua zi, cam pe la șase ore, ne-am pornit la Dorna. Moșnegii încă se despărțiră de noi și se duseră acasă. Acuma, țaranul nostru nu mai avea nemica în căruță și numai ogrinji de fân, am mers până la Dorna.

În Dorna am sosit la ora opt și am tras la un birt. Mi-am pus giământanul într-o cameră și i l-am încredințat birtășului. Birtășița e o grosolană, nu strică nemică, că avea o copilă frumușică de-ți lăcrimau ochii după dânsa. M-am dus apoi în târg ca să-mi aflu o ocazie, să plec mai departe. Dar de unde? Parcă era lucru poclegit, nici o trăsură nu vedeam plecând spre Ardeal“. Totuși tânărul călător are norocul de a întâlni un localnic polon care îl dumirește că „greu ai să afli astăzi, căci e luni și, apoi, spre Bistrița numai gioia, în ziua târgului, poți afla“ o trăsură spre Ardeal. Polonul e

oarecum contrariat că „studintele“ vrea să plece numaidecât astăzi – „de ce nu mai târziu, de ce nu gioi, când vor fi trăsuri multe și cu puțină plată te vei duce până la Bistrița?“ – și declină invitația de a-i fi oaspete în casa lui, unde ar putea „șede și o săptămână“.

Cum drumețul nu găsește trăsura și, ca într-o poveste poznașă, se întâlnește prin Dorna și a doua oară cu același ospitalier polon, într-un târziu – „Spre sară nu aveam ce face. Aș fi rămas la birt, acolo trebuia să plătesc...“ – își ia bagajul de la făgădăul cel mare și acceptă invitația polonului, care ajuns acasă, mintenaș l-a recomandat „soției și celor două fete ale sale, una cam de vreo opt ani și alta cam de șaisprezece ani“. Povestea pare cusută cu oarecare ață, pentru că „studintele“ mărturisește cititorului: „Pe cea mai mare o cunoscusem încă din Suceava, când o fost la o mătușă a sa și ea încă m-a recunoscut, cum a auzit numele“.

În casa cu cele două fete, S.Fl. Marian petrecă minunat ziua de luni, în conversație despre „vreun amarez pre aici, știți unul: *Mustăcioara lui*,/*Spicul grăului*;/*Fețișoara lui*,/*Spuma laptelui*;/*Perișorul lui*,/*Peana corbului*;/*Ochișorii lui*,/*Murea câmpului*“ – citează folcloristul versat – și cântece românești învățate din culegerea *Dorul* de către fragedele poloneze care se mândresc a ști bine limba română:

„ – Cum să nu știm limba română, deoarece locuim între români, și demult conviețuim numai între români... Știți dumneavoastră că aici mulți se adună și de prin Moldova, căci confiniile Moldovei sunt aici și-apoi prin iulie și august, când începe scalda în Dorna, vin mulțime de români și popoare cu care avem cunoștință și amicitie...“.

Cu toată această caldă și prietenească primire, cum s-a zărit de ziuă, marți dimineață, S.Fl. Marian pornește prin târg că doară va afla vreo ocaziune, dar n-a găsit „pe nimeni să plece spre Ardeal“. În căutarea trăsorii tânărul zăbovește să privească scalda din Dorna, fântâna cu apă minerală și cum pornesc plutele, căci în Dorna „sunt mulțime de turci care cumpără plute și le trimit în gios“, pe Bistrița, până la Bicăz și de acolo în Dunăre, la Galați.

Era într-o zi de marți, când se dădea drumul apelor din haituri să ducă plutele la vale. Dar S.Fl. Marian, fiindcă nu târziu „poșta“ avea să pornească spre Ardeal, își călcă pe inimă și deschide punga pentru a merge mai departe cu poștalionul până la Bistrița. Avem temeii să presupunem, așadar, că tot în această zi de marți, 4 mai 1871, S.Fl. Marian ajunge cu poștalionul în Bistrița, pentru că o cale de aproximativ 85 km se putea parcurge, atunci, cu cai buni de schimb la fiecare stație, în cel mult douăsprezece ore, și ziua era mai mare decât noaptea, soarele apunând la ora 19 și 35 de minute. Mai exact, dacă într-o căruță cu un singur cal și acela aprins, luni dimineață, distanța de peste 10 km de la Iacobeni la Vatra Dornei a fost parcursă într-o oră și jumătate, cu o viteză de... croazieră de un km în mai puțin de 10 minute, înseamnă că un cal sănătos acoperea calea de vreo 85 km de la Dorna la Bistrița în cel mult paisprezece ore. În scurt, S.Fl. Marian parcurge distanța Ilișești – Blaj în cel mult o săptămână, cuprinsă între ziua de joi, 29 aprilie, până în ziua de joi, 6 mai 1871, căci în manuscrisul intitulat *Povești și anecdote*, datat „Blaj, 5 aprilie 1871“, găsim următoarele precizări: „*Povestea primă, scrisă în Blajii, de la un student, anume Ioan Ungureanu, în mai 1871*“ [ceea ce înseamnă că autorul culegerii nu-și mai amintește cu exactitate ziua în care a ascultat povestea], „*Povestea a doua, scrisă în Blajii, la 6 și 7 mai 1871*“ iar „*Povestea a treia*“ nu are adnotată și ziua culegerii sau scrierii².

A presupune că S.Fl. Marian a plecat cu o săptămână mai devreme din Ilișești, adică joi, 22 aprilie – în conformitate cu cererea pe care elevul privatist o înaintează

direcțiunii Liceului din Blaj, semnată în ziua de joi „22 aprilie 1871“ [ceea ce poate să însemne că solicitantul a fost sfătuit să dea cererii sale o dată anterioară] – ajungând în Dorna în ziua de luni, 26 aprilie, iar în Bistrița în ziua de marți, 27 aprilie 1871, ar însemna să admitem ori că cealaltă jumătate de drum de la Bistrița la Tg. Mureș, iar de aici la Blaj, a fost străbătută în mai mult de o săptămână, până în ziua de joi, 6 mai 1871, când studentul își redactează primele impresii de călătorie; ori că aceste însemnări au fost făcute la aproape o săptămână de la sosirea autorului în Blaj. Cum însă povestirea călătoriei se frânge la Vatra Dornei, mai la îndemână e de bănuț că S.Fl. Marian și-a început notațiile imediat ce-a ajuns în Mica Romă, iar a doua sau a treia zi le-a abandonat din cauza încărcăturilor scolastice la liceul din Blaj. Faptul că nici „impresiile“ din cele *Două zile la Axente Sever (Amintiri)*³ nu sunt duse până la capăt și se opresc doar la primirea pe care le-o face celor doi studenți bucovineni tribunul moșilor în ziua din ajunul Duminecii Mari sau – după cum precizează autorul – în ziua de Moși, același an 1871, așadar cu doar o lună și ...? zile după notația impresiilor din călătoria începută în Bucovina, probează o redactare imediat ulterioară faptelor și precipitată, dar abandonată cu aceeași grabă.

Dar să-l lăsăm pe tânărul „studinte“ bucovinean să ajungă la Bistrița, cu poșta în care călătoreau încă trei evrei – unul pe capră, lângă surugiu, și alți doi în compartiment, – un polon și conducătorul poștalionului, și de aici înainte cu altă poștă ori cu vreo căruță de ocazie de la Bistrița la Tg. Mureș, într-o zi, și apoi până la Blaj în altă zi, poate chiar în ziua de joi, 6 mai 1871, iar noi să ne întoarcem cu cinci ani în urmă, spre a măsura același drum făcut cu celălalt „studinte“ bucovinean, poetul Mihai Eminescu.

Să observăm numai că *Drumul Împărătesc* al poetului ar putea avea trei crengi, și anume:

A. Pe *Drumul cel Mare Împărătesc* de la Cernăuți la Marginea, cotind apoi pe Drumul Țătarilor, din Marginea spre stânga, la Sucevița, peste Obcina Mare, prin Ciumârna, Vatra Moldoviței, peste Obcina Feredeului, pe la cele Trei Movile de lângă Rușii pe Boul, jos în Sadova și Pojorâta, urcând apoi Obcina Arsăneșei, peste Obcina Mestecăniș, către Vârful Colacului, Orata, Bâta Rece, Botușu Mare, Gura Văii și în Cărlibaba, de unde se putea trece lesne la Rodna și de acolo în Sângeorz și la Năsăud.

B. Pe *Drumul cel Mare Împărătesc* de la Cernăuți la Marginea, și în continuare la Gura Humorului și de aici până la Dorna Vatra, iar de acolo, cu plutele pe Bistrița, într-o zi până la Chiril, în altă zi până la Bicaz și de aici, peste Cheile Bicazului, într-o zi sau două până la Gheorghieni, Sovata și încă două zile spre Târgu-Mureș, Târnăveni și în Blaj.

C. Pe *Drumul cel Mare Împărătesc* de la Cernăuți până la capăt, adică de la Vatra Dornei spre Ardeal poetul avea puțință să meargă cu poștalionul prin Dorna Candrenilor, Florești, Fântânele, de unde începea Drumul Țării Ardealului coborând prin Bîrgaie la Bistrița, iar de aici la Reghin, Târgu-Mureș, Târnăveni și Blaj.

În acest punct al călătoriei noastre pe urmele poetului se pune problema de ce privatistul Mihai Eminescu nu s-a dus mai întâi de la Cernăuți la Ipotești, problemă la care se poate împărți răspunsul astfel:

– intenția de a merge la un alt liceu din ținuturile românești aflate sub administrația austriacă trebuie să fie bănuț din vreme și din faptul că Gheorghe Eminovici, căminarul, cere pentru fiul său Mihail pașaport, pentru toate țările austriecești;

– de un popas la Ipotești, așadar de un drum ocolitor de la Cernăuți la Mihăileni, Cucoreni, Ipotești și, apoi, prin Roman, Bacău, Comănești, Miercurea Ciuc, Mureș – Odorhei, Sighișoara, Mediaș, iar de aici la Blaj, precum presupun unii biografi

ai poetului, nu poate fi vorba din două simple și clare pricini: întâi, că ar fi fost drumul cel mai costisitor, cel mai obositor și cel mai lung, de peste 615 km, în comparație cu celelalte trei variante de doar cel mult 450 km fiecare, și a doua, că în ținutul Botoșanilor, în primăvara anului 1866 a izbucnit o epidemie de... holeră.

Amănunte importante despre cauzele, durata și consecințele epidemiei din 1865–1866 aflăm din articolul dr. C. Bacăoanu *Holera la Botoșani*⁴, de unde spicuiem: „Pe atunci, în afară de câteva case boierești, locuințele târgoveților erau cu totul primitive, construite în mare parte din bârne și vâlătuci. Ferestrele mici de o palmă lăsau cu anevoie lumina să pătrundă în casă. Odăile joase și puțin încăpătoare, luminate în timpul nopții cu ulei și lumânări de seu, erau lipsite de aer și soare, adică de cele două elemente naturale, de cea mai mare însemnătate pentru viața omului. Apa să împuținase de prin fântâni și era tulbure; ulițele nepietruite erau în starea cea mai rea cu putință. La uscăciune pline de gropi, la caz de ploaie se formau băltoace ori pomoștine de noroi subțire și adânc, cari primejduiau viața oamenilor și a vitelor.

Pe maidane se aruncau gunoaie și hoituri, cari putreziau acolo, iar latrine nu erau decât pe la casele boierești, fiind socotite ca un obiect de lux. Mare parte din cetățeni și în special evreii de prin părțile mărginașe își făceau necesitățile pe unde îi apuca vremea; pe la colțurile ulițelor, pe sub garduri, pe după case și hambare. Bătrânii cari își amintesc de pe atunci, spun că, dimineața în unile ulițe, vedeai pe cetățeni cinchiți pe vine, la rând, de ți se părea un cârd de capre târcate.

Să înțeleg că în astfel de împrejurări, când murdăria era la tot pasul, când așezările omenești erau atât de șubrede și nesănătoase, boalele izbucneau cu mare ușurință și se înlăturau cu mare greutate“.

Concret, holera s-a ivit în Moldova în luna iunie 1865, a cuprins județele Dorohoi, Botoșani și Galați, și s-a stins abia spre sfârșitul lui august 1866, cu o mortalitate generală de peste 40%. Din cele câteva date statistice e de reținut că numai în orașul Botoșani, în perioada 20 noiembrie 1865 – 20 martie 1866, s-au îmbolnăvit de holeră typhoidă 2 032 de persoane, dintre care 1 490 s-au însănătoșit, iar 542 au decedat. Dintr-unul din rapoartele zilnice ale medicului primar aflăm că în ziua de 22 iulie 1866, dintre 84 de îmbolnăviți, 20 au murit, iar primăria, din cauza groazei în care trăia populația orașului, ordonă „Protoeriei să nu să mai tragă clopotele pe la biserici, ca să nu se însăimânte lumea și „să-i pălească *Holera*“.

Astfel încât, chiar dacă ar fi vrut părinții, Raluca și Gheorghe Eminovici, să-și revadă odorul acasă ori ar fi ars privatistul Mihai Eminovici de dorul familiei și al satului „natal“, trecerea cordunului de la Mihăileni sau din altă parte, dinspre Bucovina spre Moldova și îndărăt, era interzisă și riscantă. Să nu uităm apoi că iubita de la Ipotești murise în urmă cu două ierni, iar poetul trăia de atunci o stare de sfârșeală sufletească ușor de recunoscut în textele poetice din acea perioadă. Poezia *Din străinătate*, în forma primară, conține accente sfâșietoare nu din necazul depărtării autorului de ținutul natal, ci din pricina absenței iubitei sale dispărute – „în veci pierdută, veșnic adorată“ – din aceste mirifice locuri. Mai limpede spus, poetul nu mai poate sta la Cernăuți, fiindcă aici îi murise profesorul Aron Pumnul, și nu se mai poate întoarce la Ipotești pentru că acolo îi murise... Floarea Albastră.

Important rămâne să atragem atenția că:

1. Poetul nu avea altă cale mai scurtă ca lungime, mai lesnicioasă, ca mijloacele de transport, și mai umblată, cu mulțime peștriță de călători – militari, negustori, țărani, păstori, orașeni, credincioși – ca aceea din *Drumul Mare Împărătesc* de la Cernăuți la Vicove, Solca, Gura Humorului, Dorna și Fântânele, în cumpăna apelor dintre Moldova și Ardeal;

2. amănuntele spicuite din amintirile lui S.Fl. Marian sunt mărturii importante pentru reconstituirea locurilor prin care a călătorit probabil și poetul Eminescu nu mai devreme decât cu cinci ani înaintea viitorului etnograf bucovinean;

3. tinerii școleri și studenți erau transportați fără vreo plată împovărătoare de către căruțași, dacă nu din milostenie pentru sărăcia proverbială a studentului, măcar dintr-o mare venerație pentru cărturari și pentru cărți, care erau, la acea vreme, un document de identitate;

4. *Drumul Împărătesc* era bine întreținut atât din pricini economice, cât mai ales din rațiuni militaro-strategice, căci Regulamentul II de graniță Năsăud se mutase de câțiva ani la Cernăuți;

5. *Drumul Împărătesc* de la Cernăuți la Tihuța ar trebui studiat în profunzimea implicațiilor sale sociale, culturale și religioase – hramuri, târguri, iarmaroace – care constituie puncte de reper pentru desfășurarea călătoriilor în timp și spațiu;

6. rostul acestor rânduri este ca *Muzeul Etnografic al Bucovinei* să inițieze și să întocmească un studiu științific asupra *Drumului Împărătesc din Bucovina* – atitudine, secțiune structural-geologică, rețea hidrografică, vegetație și agricultură, păstorit și meșteșuguri, hramuri, biserici, mănăstiri, schituri, obiceiuri și folclor – căci, înainte de toate,

7. *Drumul Împărătesc* pe care a plecat privatistul Mihai Eminovici în primăvara anului 1866 nu l-a dus pe tânărul călător doar la Blaj, Mica Romă, izvorul românismului, sau mai departe, la Sibiu și București, ci prin toate ținuturile românești, apoi și de aici la Viena. Amănuntul rămâne important, întrucât, dacă prozatorul Ioan Slavici avea credință că pentru români soarele de la București răsare, poetul Mihai Eminescu trăia cu convingerea că pentru aceiași români soarele luminează deplin de la ... Viena.

În fapt, acest *Drum Mare Împărătesc* îl purta pe poet către o prea grabnică moarte.

NOTE

1. S.Fl. Marian, *Novele și amintiri*. Ediție îngrijită, prefață și note de Paul Leu, Ed. Euroland, Suceava, 1994, p. 131–144.
2. Paul Leu, *Cititorul etnografiei românești. Monografie*, vol. I, Editura Euroland, Suceava, 1998, p. 111–112.
3. *Ibidem*, p. 145–150.
4. C. Bacaoanu, *Holera la Botoșani*, în revista *Moldova*, Botoșani, an. V, nr. 5–6, 1926, p. 11–21.

SUMMARY

The author analyses one of the three possible variants of young Mihai Eminescu's journeys from Cernowitz to Blaj in the spring of 1866. No matter what route he had chosen, he had to follow the *Great kingly Road* as the road Bukovina rehabilitated by the Austrian administration was called. Some concrete data about such a possible trip are supplied by another Bukovinean student, the future folklore researcher and ethnographer Simion Florea Marian who only five years after Eminescu's journey, in the spring of 1871, left Cernowitz and went to Blaj 'in search of his future'. His notes on this journey are extremely valuable.

PROZĂ

Ștefan Bucevschi

S-a născut la 17 aprilie 1920 în Sadagura cea făcută celebră de Vasile Alecsandri. Tata, Dumitru, ofițer, aparține unei familii cu prestigiu în ținut; mama, Ana de Rossignon, și ea de aleasă educație. Urmează școala primară și gimnaziul la Vijnița, liceul în Cernăuți, „Aron Pumnul“. De copil își însușește ușor limbile vorbite în regiune: germana, polona, ruteana, idiș. Studiază medicina la Cluj. Până în 1944 funcționează ca medic de circumscripție la Cuciurul Mic, lângă Cernăuți. Participă la război, pe frontul de Apus. Din 1950 se stabilește la Bârlad, unde trăiește și acum.

Debutul literar și-l face la *Iconar*, cu poezii. Un volum de versuri – *Și despre dragoste*, – va publica mai târziu, în 1988, altul *Tot despre dragoste*. În Bârlad scoate revista *Coordonate bârlădene*. Se implică, cu însuflețire, în activitatea Cercului literar „Ferestre spre lumină“.

Desfășoară o susținută activitate teatrală. Scrie piese: *Oprți-l pe Dick Warings* (în colaborare cu N. Tăutu), *Fiare și oameni*, *Transplante*, *Turbinca lui Ivan* (pentru copii, premiată la un concurs, la Bacău), *Întoarcerea lui Tomiță*, *Vălvătaia* (tipărită și jucată cu succes).

Proză: povestiri și romane. Dintre romane, o întinsă pânză social-istorică a Țării de Sus în 4 volume: *Cuțitul de aur*, *Minciuna*, *Cetatea de la Cernauca*, *Ce vină a avut săracul Stalin*, apoi *Un târg la graniță*, și un roman pentru copii, *Sabina și prietenul ei*, toate așteptându-și editorul.

Domnul Ștefan Bucevschi este și un sculptor talentat. A fost prezent cu lucrările sale la cinci expoziții personale și de grup. De-a lungul vieții a colecționat, cu pasiune și pricepere, icoane, documente din cele mai diverse, cărți, reviste, ziare, scrisori



referitoare la Țara de Sus. Așa de multe, încât „îl dau afară din casă”. Domnia-sa este o personalitate polivalentă și generoasă. Trăsătura dominantă – dăruirea intransigentă pentru baștină.

DEȘTELENIREA (Fragment din romanul *Un târg la graniță*)

Primăvara se dăruia îmbelșugată cu flori de câmp, mai ales pe malurile Ceremușului, cu mireasma brazilor, de cum a pornit dezghețul tămâind munții și coborând către Putila și Răstoace, iar la început de mai să îmbete Vijnița și împrejurimile ei.

Dar nu pentru aceasta a venit Nicolae Iorga la Vijnița, cel puțin așa susținea ginerele domniei sale, colonelul Chirescu, prefectul județului Storojineț.

Adevărul îl știa alde Dumitru Șandru, supraveghetorul barajului de la Mareniceni.

Dumnealui domnul Șandru, fratele dascălului de la biserica ortodoxă, cea nouă, din Vijnița, s-a înțeles încă demult, din anul în care mai era pace în părțile acelea, cu domnul profesor de la București, venit în ducatul Bucovinei, pe la cele mănăstiri voevodale, precum și schiturile de danie și pomenire ale sufletelor credincioșilor, petrecute cine știe de când. Că meșter deosebit și binecuvântat era în cetirea cărților și mai cu seamă a pisaniiilor din mănăstiri și biserici, cât și din îngropatele în amintiri morminte cu pisanii pe ele, precum și pomelnicile, uricile și datele.

În acel an a venit profesorul la Vijnița și dascălul l-a însoțit în schitul Vijniței de Sus, cum îi zicea de mult celui de maici, numit acum schitul de la Vijnicioara.

Și, iată, îndemnat de fratele lui și aflându-se din întâmplare în târg, domnul Șandru i-a promis domnului profesor să-l conducă în sus spre Răstoace și Putila, Mariniceni și poate chiar la vărsarea Ceremușului Negru în cel Alb. O rupere de nori, cum adesea se întâmplă prin aceste locuri, mai ales primăvara, a umflat degrabă Ceremușul, spălând drumul în susul lui.

S-au despărțit cu părere de rău și domnul profesor a promis să revină de curând. Așa se face că de cum a descins în Vijnița, venind pe drumul Barhometului de la Storojineț, au trimis de îndată după bătrânul Șandru, în speranța că îl vor mai găsi în viață. Viu și sănătos era, zicea fratele său, că așa se arăta din câte drumuri făcea prin munți, prieten cu o pușcă de vânătoare și frate cu un câine ciobănesc, ajutor în pășaniile vânătoarești dar și strașnic paznic al stăpânului.

S-a trimis deci din vreme vorbă în sus spre Răstoace și domnul locotinent de grăniceri Tăutu a dat un telefon la toate pichetele de acolo, să-l anunțe degrabă să coboare la Vijnița.

Între timp domnul profesor Nicolae Iorga a vizitat gimnaziul de curând mutat în fosta clădire a preturii, a felicitat încântat pe directorul gimnaziului când a zărit în holurile luminoase ale școlii de arte și meserie, cuplată cu școala de ucenici, portretele tuturor domnitorilor români, încadrate în rame frumos sculptate, apoi atelierul de lucru manual al gimnaziului înzestrat cu scule și teșgehele, dar mai ales noul aparat de proiecție cinematografică, montat în cabinetul directorului, cu fanta de proiecție spre



clasa a treia, unde o dată pe săptămână directorul conferența despre varii subiecte, de obicei apropiate filmului. Cam atât deocamdată, pentru că masa pregătită în locuința directorului a fost o încântare nu numai culinară, ci și una sufletească, profesorul Iorga nu s-a zgârcit la veselie, mai ales ca iubitor de frumos femeiesc fiind, a fost înconjurat de câteva doamne distinse din târg.

Regia întregii vizite prevedea cunoașterea internatului de la Vijnicioara și cel al școlii de arte și meserie din Vijnța, dar buna dispoziție de la masă s-a prelungit până târziu și, având în vedere drumul greu de a doua zi în susul Ceremușului, l-au lăsat odihnei pe domnul profesor.

Domnul colonel Chirescu, odihnit în casele fostei prefecturi, s-a trezit nu la ceasul hotărât, ci a mai întins somnul, deși dimineața bătea luminoasă în ferești.

Dar nici prea în zori cum a cerut să fie trezit domnul profesor, nici în căldura moleșitoare de mai, ci la ceasuri șapte, birja preturii cu doi cai îngrijiți de Vlădeț vizitiul și cu Dumitru Șandru îl aștepta pe domnul profesor. Prefectul a venit grăbit la gimnaziu, unde se odihnea profesorul, și a rămas surprins negăsindu-l nici la birjă, dar nici în locuința directorului. Îmbrăcat în halat de călătorie, Nicolae Iorga cerceta, pierdut pentru cei din jur, documentele din arhiva fostei prefecturi și mai târziu ale fostei preturi K.K. Austro-Ungare Vijnța din județul Cernăuți, mai apoi din județul Storjineț. În una din camerele gimnaziului, directorul a adunat din fosta arhivă, sub îndrumarea profesorului Theodor Balan de la Cernăuți, o bogăție de documente, pregătite să fie duse la Cernăuți la Arhivele Statului, dar au rămas acolo în așteptarea unui mijloc de transport promis, dar care nu a venit niciodată. Erau mai ales date ale recensămintelor, dar și diferite documente împreună cu cererile cetățenilor din care reieșea cu claritate locul nașterii respectivului petent, în majoritatea lor dincolo de Galiția sau în Lodomeria.

Impresionat de grăitoarele documente, profesorul s-a urcat în birjă nu înainte de a-l ruga pe colonel să se ocupe de arhivă. Graseiat cum vorbea, Nicolae Iorga a spus înainte de a-l îndemna pe Vladec s-o ia din loc:

– Încă îs aproape trei sute de ani de când la 2 aprilie 1623 Ștefan Vodă Tomșa, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, face știre celor ce vor vedea cartea domnească, sau auzi cetindu-se, cum că a mea dreaptă credincioasă slugă, Mihai Tăutul, pârcălabul Hotinului, a fost miluit de mila domnească și i-a dat de la pământul Moldovei, în a lui dreaptă ocină, cumpărături și întărituri, părți din moșia de la Grămești, Rudești, Rugăcești și altele, iar satul anume Vijnița, unde câmpul nici odinioară n-a fost nimica și-a cumpărat și singur și-a curățat în codrii întunerici.

Pădurea lăzuită a făcut loc satului căruia nu știu de ce i s-a dat numele de Vijnița, dar știm din mulțimea de hotărâri, înțelegeri de vânzare și cumpărare sau porunci domnești, că ajunge cu timpul în stăpânirea sferturilor, pătrimilor sau optimilor de loc, mazilul Gheorghe Giurgiuvan, vel medelnicerul Șerban Flondor, boierul Vasile Balș, Sturzeștii – Ion și Dumitru, precum și a alte neamuri până mai încoace, când numele lor se prăpădesc și le iau locul leșii, armenii sau alți venetici.

În puzderia de pripășiți peste ținuturile acestea, străini de limbă și de neam, în foiala de jidovi, mulți ce-și ziceau «de veche așezare», *Allangesessene* – șaptezeci și unu suflete birnice, cum scrie *Vedomostia de locuitori*, ce se află în ținutul Cernăuți, Vijnița, după recensământul din iunie 1774, poruncit divanului Moldovei de mareșalul Rumianțev, dar care recensământ nu a avut pozvolenie să treacă nici o mie de jidovi de la Sadagura, nici cei o mie aduși la Vijnița cu salvoconductul mareșalului. Mai târziu, acestora, după 1768, li s-a zis „strecurați” (*Neu oder Eingeschlichene*).

Ajunși în dreptul clădirilor rabinatului, construite în stil maur, unde drumul se desparte, unul către Vijnicioara și altul spre Rivna și mai departe spre munții de-a malul Ceremușului, se auzi un cor voios și tineresc:

*Treceți batalioane române Carpații
La arme cu frunze și flori...*

Nicolae Iorga a făcut semn lui Vladec să oprească, s-a sculat în picioare și pe dinaintea lui a trecut coloana de elevi ai gimnaziului din Vijnița, cei cazați la internatul din Vijnicioara. Ridicând pălăria cu borurile late, profesorul i-a salutat și din colțul ochilor a strivit o lacrimă, zicând:

– Iată sângele cel nou și proaspăt ce străbate în vinele gata, gata să se împietrească de amară stăpânire străină.

Treceau cei șaptezeci și nouă de flăcăiași români, din cei optzeci și șase elevi români ai gimnaziului, unde mai învățau și șaizeci și nouă de altă limbă și chiar de alt neam.

– Domnule profesor, mulți din băieți sunt de prin părțile Basarabiei de Nord, ei aduc limba lor frumoasă și curat românească între copiii de huțuli, ca și printre cei ai satelor înstrăinate din împrejurimi.

Frumusețea locurilor de pe Valea Ceremușului l-a făcut pe profesor să se scufunde în vâlmășala gândurilor lui, respectată de directorul gimnaziului, cât și de domnul Șandru. Din când în când întâlneau la malul Ceremușului plute, trase la mal în așteptarea haitului să le ducă până la Galați sau să se oprească la fabricile de cherestea de pe parcurs.

La Răstoace, s-a făcut primul popas pentru adăparea cailor. Nicolae Iorga a coborât din birjă și s-a îndreptat către un grup de plutași care se odihneau la mal. Ajuns în dreptul lor, plutașii s-au sculat în picioare și s-au descoperit.

– Bună ziua, le-a spus Nicolae Iorga și spre uimirea lui unul din plutași i-a răspuns în românește.

– Bună ziua, să trăiți!

– De unde știi dumitale românește, sau ai învățat de la românii din jos, pe unde ai plutărit?

– Eu sunt român din Gura Putilei și el la fel, eu am umblat mult prin țară și de aia.

– On rumîn, a vorbit alt plutaș, iar atul „ia toje rumîn“ (el este român și eu sunt tot român).

De acum, tot drumul înspre Petroșeni, Mareniceni și până la Gura Putilei Nicolae Iorga nu a conținut să vorbească.

– Domnule profesor, nu a fost o întâmplare să dau peste un român sau doi. Eu cred că și ceilalți tot români erau.

Români, dar huțuli, locuitorii acestor dumnezeiești plaiuri, creste și văi, ocrotiți de munți, sunt urmașii dacilor amestecați cu romanii colonizați din Dacia Mare și retrași dincolo de limensul de miazănoapte și ascunși mai târziu în munți de pustiirea năvălitorilor.

Iată portul bărbaților și al femeilor. Dacă Columna lui Traian de la Roma ar fi în culori, ați recunoaște dacii aceștia în sculpturile de acolo. Cât privește limba lor, slavizată în parte, cum spune Kalusniaky, e plină de cuvinte românești.

Încă de mult mă frământă gândul să dau de adevărul obârșiei acestor români, căci români au mai fost și mai sunt. De ce li se zice și mai ales de ce își zic huțuli, voi încerca să aflui.

Iată nu găsec obârșia nici a cuvântului Vijnîța, greșit explicat de Verenca, cum că s-ar trage din cuvântul rusesc „vezei“ adică cea situată mai sus. Nu vă sună cumva mai aproape de getica sau dacica *varză* ori *barză*?

Cât despre Ceremuș, la 25 mai 1400, documentul lui Ivașcu, fiul lui Petru Voievod, consemnează „po staroi granițe“ și mai încolo în alt document la 29 februarie 1691: *...la Moldavie a septentrioni con li monti della Polonia... la liniea passa al aqua Zeremus...* deci numai slav nu sună Ceremușul.

Iată, vă amintesc că numele satului Putila se trage de la latinescul *puteus*, adică fântână, cum bine remarca Verenca și nu avem decât să ne uităm în jur și să vedem? Cătune ca Șipotul, Plisca, Ropocelul, Stebni, zis aici Voloschi, Serghieni, Bobeica, Lucina, Tomnatecul, Țapul.

După ce au ajuns la vărsarea Ceremușului Negru în cel Alb, au mas la casa unui huțul. Umblând din culme în culme, la casele singuratiche și risipite, profesorul a căutat ce document se mă găsea, fie la biserici sau la primărie, fie la cei bătrâni, cu care mai ales a căutat să steie de vorbă. Puțin, totuși, a aflat din gura huțulilor despre foștii stăpâni ai locurilor, ca alde stolnicul Gafencu, logofătul Sturza sau de cei din vale, mazilii Tumuzei Iordachi și Ștefan Giurgiuvean, de loc în Ispas. Spre bucuria lui a aflat de judecățile lungi și grele a celor opt neamuri de huțuli, ce au luat din dijmă opt munți ca Tomnatecul, Țapul, Lucina, fogoșnițele de la arhimandritul Varfolomei al mănăstirii Putna, munții închinăți mănăstirii de Ștefan cel Mare, când încă hotarul Moldovei era la Ceremușul Negru. Judecățile cu boierii și mazilii români le îndulcea domnul în folosul locuitorilor necăjiți din munți, dar mai aproape de noi, munții au trecut în seama unor alde Simighinovici sau Bilgreu.

După trei zile, pe drumul de întoarcere le-a spus celor ce-l însoțeau:

– Mai întâi să mă iertați că v-am obosit prin părțile astea și să vă mulțumesc în mod deosebit. Asta pentru că o veche dorință a mea mi-ați îndeplinit-o. Vroiam să mă conving despre hotarul Moldovei, motiv de multă zăbanie din partea polonilor.

Ajunși la Vijnița, profesorul Nicolae Iorga a zărit drapelul tricolor arborat la primărie, la școlile primare, la vamă și gimnaziu și și-a dat seama că erau în zece mai.

De când s-a zvonit că va veni Iorga la Vijnița, pregătirile pentru primirea lui s-au făcut cu chibzuință. Înțelegerea între directorul gimnaziului și cel al școlii de arte și meserie, de altfel rude, pe care îi lega nu numai baștina, satul Ilieștii Sucevei, ci și jurământul ce l-au făcut fiecare când au fugit peste hotarul vremelnice. Sârghie și cu tatăl lui, condamnați la moarte de austrieci, celălalt de judecata pripită la școala de ofițeri de rezervă de la Botoșani, așteptând să fie executat împreună cu ceilalți condamnați pentru că s-au opus colonelului Sturza cel ce numai după câteva zile de la condamnarea lor a dezertat la germani. Aflând Iorga din ziarle austriece de condamnarea lor a interveni la Regele Ferdinand și a obținut eliberarea lor.

Jurământul lor era aidoma jurământului tuturor bucovinenilor ce visau ștergerea hotarului de la Molna și înfăptuirea României Mari. Întâlnirea din zilele din urmă cu elevii ce veneau de la internat i-a întărit directorului părerea că au plănuit bine cum să-l cinstească pe profesorul Nicolae Iorga.

În grădina mare a gimnaziului la cei trei brazi, s-a amenajat scena iar lângă zidul gimnaziului scaunele și băncile. Înconjurând toată grădina, copiii de la cele două școli primare, elevii de la gimnaziu și cei de la școala de meserie, precum și neamurile sau cunoscuții ce nu au mai încăput pe scaune și bănci formau un covor viu colorat și vesel. Nu cuvântările primarului, nici cele ale celor doi directori au fost importante. Serbări de zece mai au mai fost în ultimii patru ani, mai ales de când Ion Sârghie a venit director la școala de arte și meserie, precum și Dumitru Bucevschi director de gimnaziu. Nicolae Iorga a înțeles că pe meleagurile acelea vechi românești, înstrăinate și mai ales pe cale de pierzanie, a început destelenirea unei vieți noi. Și aceasta nu cu ordine de sus, cu manevre politice sau afaceri, ci cu sădirea în conștiința copiilor și a locuitorilor de la crestele munților la șesul Ceremușului a dragostei și înțelegerei limbii stămoșești, precum și a apartenenței la trupul țării ai cărei fii erau.



Nicolae Iorga a înțeles din corurile elevilor, din melodiile trumoase ale orchestrei elevilor gimnaziului că se destelena în pământul cel mai bun și însetat, în tineret.

Din vizitele făcute de câteva ori în Bucovina austriacă, când autoritățile l-au primit neprietenos, cu grai străin, cu credință străină și care la un moment dat i-au interzis chiar intrarea în Bucovina, a rămas cu amăreală în suflet, mai ales despre părțile acestea cele mai necăjite și supuse înstrăinării forțate, amăreală care nu s-a

șters nici mai târziu, după Marea Unire, când îndușmănirea românilor bucovineni s-a dedat politicii subjugate gheșefurilor.

Acum și aici se părea că totuși nu era încă nimic pierdut.

Încercând să vorbească tuturor, a fost oprit un grup de elevi în costume naționale poloneze, cu un steag polonez roș-alb și cu doi învățători. Era răspunsul polonilor, de dincolo de graniță, din Kutu, pentru vizita făcută de corul și orchestra elevilor din Vijnița, unde, spre supriinderea lor și bucuria tuturor, românii au cântat imnul polonez: *Iesce Polska nie zgbiniela kede me jeime* (Încă n-a pierit Polonia cât mai trăim noi). Acum au cântat un cântec polonez și în timp ce pe scenă se adunau corul și orchestra românilor, profesorul Nicolae Iorga, profund emoționat, le-a mulțumit în câteva cuvinte simțite. Ecoul lor s-a risipit în imnul național românesc – *Trăiască regele* – cântat până la urmă de toată lumea. Invitat la masa pregătită în cinstea lui, Iorga a cerut să viziteze mai întâi școala de arte și meserie, gimnaziul l-a vizitat la sosire. Mai toți cei prezenți s-au dus pe tolocă, unde urma să se desfășoare un meci de fotbal internațional: Polonia – România, juniori bineînțeles. În drum spre școală i-au fost prezentați doi oaspeți polonezi. Cel mai în vârstă era conducătorul Institutului de Stat de Studii Piscicole din Bydgoszcz, Polonia, domnul profesor Kulmatycki, venit să studieze fauna piscicolă a Ceremușului, faună publicată în anuarul gimnaziului și apoi în extras: *Peștii din apele Bucovinei* (1926) și mai ales *Contribuții la cunoașterea loștriței în Ceremuș* (1928).

Celălalt mai tânăr, sculptorul polon Woicech Brzega din Zakopanie, prieten și admirator al sculptorului român Sârghie, a venit să invite pe elvii școlii de arte și meserie din Vijnița împreună cu directorul lor, să deschidă o expoziție cu obiecte de artă, sculptură și intarsie în lemn, la Zakopanie.

Ajunși la școală, au vizitat atelierelor și obiectele expuse, fapt care a dat prilej profesorului Nicolae Iorga să țină aproape un curs despre arta sculpturii în lemn, și mai ales să atragă atenția că intarsia și sculptura în lemn, practicate la această școală, trebuie popularizate, răspândite în țară și în lume, confirmând palpabil că meșteșugul prelucrării și folosirii lemnului, care au fost caracteristice dacilor liberi, s-a perpetuat până în zilele noastre.

– Chiar astăzi, s-a adresat Iorga celor doi oaspeți, m-am întors dintr-o plimbare prin munți, am avut să-i cunosc mai îndeaproape pe locuitorii lor, huțuli, și am văzut cum de la cel mai simplu obiect de uz casnic, la cel mai mare și complicat, toate sunt meșterite din lemn, dar cu deosebită măiestrie artistică.

Iată aceste obiecte sculptate, bunăoară, tava aceasta, în ea sunt reproduse aceleași semne caracteristice românilor, ce le-am văzut sculptate pe o tarniță, șeaua de călărit din lemn, tocmai sus la Răstoace. Oaspeții au intrat apoi în sala de mese, unde se servea elevilor de zece mai. Aplaudați de cei patruzeci de elevi, toți în straie naționale, profesorul a cerut permisiunea directorului Sârghie să servească masa cu elevii și ucenicii, și directorului gimnaziului să prezinte doamnelor care au pregătit masa la gimnaziu respectuoasele lui scuze.

Și stând la masa elevilor și a ucenicilor, s-a întreținut cu mulți dintre ei, băietani ai huțulilor, feciori din satele învecinate, mai cu seamă dinspre Berhomet și Șipote, unde se mai vorbea românește, dar și cu copiii foștilor răzeși din Ispasul mitropolitului Repta, acum înstrăinați, care nici *Tatăl nostru* nu-l mai știa în limba dulce a răzeșilor bucovineni, sau din Milie din fosta moșie a vornicului Sturza și a mazililor lui Ion Flondor. Pe ei și pe cei din munți i-a îndemnat să învețe limba românească, limba moșilor și strămoșilor lor.

POEZIE

Taras Œvcenko (1814–1861)

Ceea ce reprezintă geniul eminescian pentru existența și perenitatea limbii și literaturii române, pentru fizionomia poporului român, întruchipează pentru poporul ucrainean, prin opera sa poetică, *Taras Œvcenko*, unul dintre cei mai însemnați reprezentanți ai romantismului slav.

Despre poetul național al Ucrainei s-a scris și s-a vorbit în România destul de puțin și fragmentar, iar atunci când îi era analizată opera literară, criteriul axiologic era ocolit cu premeditare, marele romantic ucrainean fiind catalogat doar „un poet al iobagilor“, „un cobzar“ al stepei căzăcești.

Un analist pertinent al poeziei lui Œvcenko, *Dan Horia Mazilu*, a stat mult timp în preajma celui mai perseverent traducător român al poeziei Œvcenkienne, *Victor Tulbure*, remarcat și „girat“ de Mihail Sadoveanu și Mihai Beniuc.

Dan Horia Mazilu, cunoscător el însuși al limbii ucrainene, va folosi totdeauna, pentru reconfruntare, traducerile lui Victor Tulbure și va scrie o temeinică prefață la volumul I al integralei românești a operei lui Œvcenko, care are la bază ediția academică a *Operele complete*, apărută la Kiev abia în anii 1963–1964. Tipărit la Editura Univers, București, 1990, *Cobzarul* lui Victor Tulbure încearcă să ofere o imagine coerentă și convingătoare asupra poeziei bardului ucrainean, care începe să ocupe astfel o poziție privilegiată printre cărțile poezilor străini transpuse în românește.

Reluând o idee a lui Corneliu Barborică, Dan Horia Mazilu va observa că Œvcenko, asemenea tuturor marilor poeți ai romantismului, a agreat cu deosebire poemul lirico-epic, cel mai potrivit pentru exprimarea idealului de libertate al poporului ucrainean, de recâștigare a demnității politice, de eliberare socială, de edificare a unei culturi proprii.

„Spațiile tematice în care va manevra Œvcenko – autorul de poeme – se conturează de la începutul creației sale literare: spațiul moral-etic [cu predilecție arătată «fetei (femeii) seduse și părăsite», cu tribulațiile obligatorii în condiția sa de mamă]; problematica istorică – unde predominant va fi trecutul Ucrainei, cu prestații eroice, a căror evocare era menită a-i «dezmorți» pe contemporani; zona politicului imediat, atacată și direct (în texte sporite atunci doar viitorimii, căci nu puteau să depășească grila severă a cenzurii), dar și alegoric, demersul cu tentă filosofică“ (Dan Horia Mazilu – *Prefață* la *Cobzarul*, Editura Univers, București, 1990).

Oprindu-se în analiza sa asupra marilor *poeme istorice, politice și filosofice* ale lui Œvcenko, Dan Horia Mazilu observă că toate aceste „categorii“ erau direct subordonate demersului militant, „emanație a unui artist conștient de rolul pe care cuvântul și poziția sa le pot avea în procesul de renaștere națională“. Pe de altă parte,

exegetul insistă pe nivelul „cărturăresc” al operei lui Șevcenko, care, deși a pornit în viață din rândul țăranilor iobagi, a absolvit Academia de Arte Frumoase din Petersburg și a fost, până la moarte, un om al cărții.

Concepția istorică a lui Șevcenko privind existența zbuciumată a ucrainenilor se va regăsi puternic exprimată în poeme ca *Haidamacii*, *Gânduri, ale mele gânduri*, *Hamalia*, *Marele beci* (Misterul), *Călugărul, Și celor morți, și celor vii și nenăscuților compatrioți ai Ucrainei mele*, *Visul* etc. așa cum marile poeme *Neofiții* și *Maria* îl așază pe Șevcenko în rândul marilor romantici „filosofici”, prin profunzimea dezbaterii și prin viziunea modernă asupra miturilor biblice.

Același Dan Horia Mazilu intuiește secvențele cruciale privind destinul nefericit al poporului ucrainean, așa cum apar ele cuprinse în „misterul” *Marele beci*. „Poemul alegoric *Marele beci* (ce poate fi alăturat genului medieval al dramei religioase prin simbolismul numeric de care uzează și datorită caracterului enigmatic al personajelor (trei suflete, trei ciori, trei cobzari), dar care tinde mai degrabă spre «misterele» romanticilor polonezi, vădind similitudini de necontestat cu *Dziady* al lui Mickiewicz, posedând remarcabile virtuți, este exemplar în această privință. Etapele înrobirii naționale și sociale se derulează într-un «montaj» care face salturi în timp, se întoarce, decupează prim-planuri sugestive, uzează de stop-cadre ce lasă loc comentariilor foarte strânse. Cele *trei suflete* ale unor făpturi inocente (albul păsărilor care le întrupează vine din simbolistica populară și indică imacularea) nu-și pot găsi odihna în lumea de dincolo, pentru că au fost în contact, din omenești porniri, cu trei agenți ai tragediei naționale: hatmanul Bogdan Hmelnițki, cel care, după războiul de eliberare din 1648–1652, a înfăptuit unirea Ucrainei cu Rusia (pe Șevcenko nu-l interesează dacă omul politic Hmelnițki avea, atunci, la dispoziție o altă soluție și a deschis calea împlinirii; țarul Petru I, inițiator al unei politici de înfeudare socială și economică și de desființare a prerogativelor de autonomie, asupra cărora tatăl său, țarul Alexei Mihailovici, convenise cu câteva decenii în urmă (cât de departe se află, în tâlcuirea faptelor acestui împărat, ucraineanul Șevcenko de rusul Pușkin și cât de asemănătoare este opinia sa cu cea a polonezului Adam Mickiewicz, care vede în «țarul reformator» un «despot sângeros»); în fine, împărăteasa Ecateriana a II-a, cea care a lichidat ultimele rămășițe ale unei neconvenabile autonomii (a desființat în 1774 Sicia Zaporojeană), a împărțit favoriților ei mari domenii în Ucraina și a intensificat acțiunea de implantare în sudul țării a unor coloniști străini.

Conclavul celor *trei ciori* (culoarea și specia le decriptează lesne), dinamic prin utilizarea dialogului, înșiră alte scene ale oprimării politice, sociale și naționale, sporind dramatismul istorisirii, și se dezvăluie în cele din urmă a fi un complot menit să suprimă, în fașă încă, un potențial și periculos salvator, ce urma a se naște cu un frate geamăn, menit – acela – a fi un colaborator al autorității” (Dan Horia Mazilu, *op.cit.*, p. 25).

Ne aflăm în rândul aceluia care îl citesc pe Șevcenko în limba maternă și încercăm, în limitele unei posibilități relative, să-i descifrăm profunzimile operei, cu tot ce are ea mai emblematic și mai durabil. În efortul nostru de a da o nouă haină românească poemelor șevcenkiene (una care să reziste la o comparație de specialitate a originalului cu traducerea), oferim cititorilor câteva traduceri din creația celui care avea să declare în *Testamentul* său poetic: „Și-ntr-o altă lume, mare,/Nouă, dezrobită,/Pomeniți-mă cu-o vorbă/Bună, liniștită”.

ION COZMEI

TESTAMENT

De-oi muri, îmi vreau mormântul
Pe-o movilă lină,
Din nemărginita stepă-n
Dulcea-mi Ucraină,
Ca să văd, s-aud în taină
Lanu-ntins cum crește
Și, zbatându-se-ntre maluri,
Niprul cum vuieste.
Cum va duce din Ucraina
Către-albastra mare
Sângele vrăjmaș... atunci eu
Voi lăsa-n uitare
Și câmpiile și munții
Și-mi voi duce plânsul
Către Dumnezeu... căci altfel
Eu nu cred într-nsul.
Mă-ngropați, porniți și rupeți
Lanțurile toate
Și stropiți cu sânge dușman
Sfânta libertate.
Și-ntr-o altă lume, mare,
Nouă, dezrobotă,
Pomeniți-mă cu-o vorbă
Bună, liniștită.

*25 decembrie 1845
la Pereiaslav*

GÂND (I)

Curge apa-n marea-albastră
Fără încetare;
Caută noroc cazacul,
Dar noroc nu are.
A plecat în lumea largă;
Marea-albastră cântă,
Cântă căzăcescul suflet,
Iar gândul cuvântă:
„Încotro? și pentru cine
Părăsit-ai, iată,
Și pe tata, și pe mama
Și pe juna fată?
În străini oamenii-s altfel,
Greu cu ei e traiul!
N-ai să ai cu cine-mparte
Nici plânsul, nici graiul“.
Stă cazacul în cea parte,
Cântă-albastra mare.
De noroc gândea să deie,
Dar a dat de jale.
Către casă trec cocorii
În stoluri grăbite.
Plânge cel cazac, căci drumu-i
De spini năpădit e.

1838, Sankt-Petersburg

GÂND (II)

Vânt năvalnic, vânt năvalnic!
Mării-i știi suflarea,
Scoală marea, cu ea cântă
Și întreabă marea.
Știe ea unde mi-e dragul
Ea-i purtă norocul,
Ea-mi va spune, marea-albastră,
Unde-i este locul.
Dacă l-a-necat pe dragu-mi –
Sparge-i tu talazul;
Eu voi merge ca să-l caut,

Să-mi înec necazul.
O să-mi înec nenorocul,
Rusalcă părea-voi,
Căutând prin valuri negre
Până-n fund cădea-voi.
L-oi găsi, la piept l-oi strânge,
În leșin m-oi zbate.
Du-ne, valule, atuncea
Vântul cum o bate!
Dacă dragul mi-e dincolo,
Vântule, nebune,
Știi ce face, unde umblă,
Du-te și îi spune.
Dacă plânge – plâng asemeni,
Dacă nu – cânt iară;
Dacă mi-a murit iubitul –
Moartea să mă ceară.
Du atuncea al meu suflet
Lângă el să cază;
Și o roșie călină
La mormânt așază.
Pe pământ străin îi fi-va
Mai ușor să zacă –
Iar deasupra lui iubita
Floare-o să se facă.
Floare fi-voi și călină
Să-l acopăr bine,
Să nu-l ardă străin soare,
Nu-l calce străinii.
Seara eu mă întrista-voi,
Plânge-oi dimineața,
În zori lacrimile-oi șterge,
Să nu-mi vadă fața.
Vânt năvalnic, vânt năvalnic!
Mării-i știi suflarea,
Scoală marea, cu ea cântă
Și întreabă marea...

1838, Sankt-Petersburg

GÂND (III)

Greu-preagreu să fii pe lume
Orfan, fără nime':

N-ai de cine să te-apropii, –
Să te-neci îți vine!
Îneca-m-aș eu de tânăr,
Să nu umblu-n lume;
Îneca-m-aș, – grea e viața,
Unde-aș sta anume.
Soarta unuia pe câmp e –
Spice să culeagă;
Iar a mea în marea largă
Bântuie pribeagă.
Fericit e el, bogatul,
Oamenii-l aclamă,
Iar când se-ntâlnesc cu mine –
Nu mă bagă-n seamă.
Pe bogatul, pe buzatul
Fata-l prețuiește,
Iar de mine, că orfan sunt,
Râde, mă jighește.
„Poate nu-ți par pe măsură,
Nu-ți semăn prea bine,
Poate nu te iubesc sincer,
Poate-am râs de tine?
Draga mea, atunci iubește
Pe acel cu stare,
Nu-ți mai bate joc de mine
Când ți se năzare.
Eu voi merge-n lumea largă...
Sub străină zare
Voi fi cu-alta, ori muri-voi
Ca o frunză-n soare.“
A plecat mâhnit cazacul,
Nimeni n-a simțit-o;
În străini cătându-și soarta,
Moartea și-a găsit-o.
Muribund, privea pe ceruri
Razele de soare...
Greu-preagreu să mori departe
Sub străină zare.

Hatcina, 24 noiembrie 1838

GÂND (IV)

La ce bun sprâncene negre,
Ochi câprui – povară,

La ce bun tineri și veseli
Anii de fecioară?
Anii tinereții mele
Pier în vânt zadarnic,
Ochii plâng, sprâncene negre
Tot pălesc amarnic.
Rabdă inima, tânjește,
Ca pasărea-nchisă.
La bună frumusețea
Când mi-e soarta scrisă?
Greu îmi este ca orfană
Să-mi duc aici traiul,
Oamenii – precum străinii
Nu-mi ascultă graiul;
Cine să-mi întrebe ochii
De ce plâng ei oare,
Cui să-i povestesc aleanul
Inimii, când doare,
De ce ea, ca porumbița,
Gângure-n tot ceasul;
Nimeni-nimeni nu o-ntreabă,
Nu-i aude glasul.
Nu străinii întreaba-vor –
Și la ce-ntrebare?
Las' să plângă-amar orfana,
Anii-n vânt să-i zboare!
Plângi, inimă, voi ochi, plângeți,
Cât vă ține-avântul,
Tot mai tare, tot mai jalnic,
Să v-audă vântul,
Ca năvalnicul să ducă
După-albastra mare
Trădătorului ibovnic
Crudă răzbunare!

1838, Sankt-Petersburg

GÂNDURI ALE MELE, GÂNDURI

Greu cu voi în viață, gânduri,
Ale mele gânduri,
Pentru ce hârtia umpleți
Doar cu triste rânduri?...
Cum de nu vă suflă-n stepă

Vântul-călătorul?
Cum de nu v-adoarme răul
Cum și-adoarme-odorul?...

V-a plămădit răul, cu răs vă petrece,
V-au udat doar lacrimi... fără să vă-nece,
Nu v-a spălat câmpul, n-ați fost duse-n mare?...
N-ar fi-ntrebat lumea ce mă doare-atât,
N-ar fi-ntrebat de ce soarta-mi blestem, oare,
De ce umblu-aiurea? „Nimic de făcut“, –
N-au spus nici în glumă...

Scumpe flori-odoare!
De ce v-am iubit eu și v-am îngrijit?
Vreo inimă-n lume o să plângă, oare,
Cum am plâns cu voi eu?... Poate am ghicit...

Poate se găsi-vor ochii,
Inimă de fată,
Gândurile să-mi jelească –
Mi-e de-ajuns răsplată.
Doar un strop din ochii-aceștia –
Și sunt domn cu nume!

Gânduri ale mele, gânduri,
Greu cu voi în lume!

După ochi căprui de fată,
Cu negre sprâncene,
A plâns inima și-a răs ea,
Vorbe-a scos, viclene,
A scos vorbe, cum crezuse,
Despre nopți secrete,
De livada cea de vișini,
De alintul fetei...
Doar de stepele-Ucrainei,
De gorgane sfinte,
Inima înstrăinată
Nu voia să cânte...
Nu voia în codru,-n iarnă,
Ceata căzăcească
Cu bunciuguri, buzdugane
La sfat s-o poftească.
Lasă căzăcescul suflet
Patima a-și zice
Doar acolo-n Ucraina
Largă și ferice...
Libertatea, azi pierdută,
Niprul larg cât marea,
Stepe, praguri și gorgane

'Nalte cât e zarea –
Căzăceasca libertate
Colo se călise,
Colo cu tătari, cu șleahțe
Câmpu-acoperise,
L-a acoperit cu trupuri
Pân' l-a răcit vântul...
S-a culcat apoi... Și-n ăst timp
A crescut mormântul,
Iar deasupra-i negrul vultur
Străjuindu-l zboară,
Despre ea cobzarii cântă
Celor buni spre seară
Și tot cântă de-alte vremi
Cobzarii-isteții...
Iar eu, am rămas cu plânsul
În calvarul vieții,
Lacrimi doar pentru Ucraina...
Nu mai sunt cuvinte...
Despre rău... Piară din față!
Cine nu-l dezmințe!
Numai cel care cu suflet
Spre oameni privește
Amar trage-n lumea asta,
Dincolo...

Firește,
Nu cu plâns chema-voi soarta,
Cât timp nu știu unde-i.
Trei nopți răii să trăiască –
Tot îi voi ascunde,
La sân șarpele-oi ascunde
Dacă mă pândește,
Ca să nu vadă dușmanii
Răul cum rânjește...
Lasă gândul, precum corbul,
Croncănind să zboare,
Plângă inima și cânte
A privighetoare,
Lumea n-o vedea, de mine
Joc nu-și va mai bate...
Lacrimile să nu-mi ștergeți,
Curgă pe-ndesate,
Căci străine plaiuri udă
Nopți și zile pline,
Până-mi vor închide ochii
Nisipuri străine...
Asta e... Dar ce poți face?
În zadar suspinul,

Celui pizmuind orfanul
Dă-i, Doamne, -n veci chinul!

Gânduri ale mele, gânduri,
Scumpe flori-odoare!
V-am crescut, v-am îngrijit eu –
Un' să v-ascund, oare?
Mergeți, flori, în Ucraina,
De ea s-aveți parte,
Voi – orfane pe sub garduri,
Eu – murind departe,
Veți găsi inimă bună,
Vorbă făr' de-otravă,
Și dreptate-adevărată
Și poate și slavă...

Maică bună, Ucraină,
Să-i aștepți cu dorul
Pe copiii mei zburdalnici,
Cum ți-aștepți odorul.

1839, Sankt-Petersburg

Folclor. Etnografie

NUNTA LA PĂTRĂUȚII DE JOS

Din colecția folclorică a profesorului Valeriu Zmoșu

Cernăuți

Dintre toate obiceiurile legate de viața omului nunta are un rol deosebit. Muzica, jocul, orația se combină într-o deplină armonie și dau acestui eveniment un aspect mai frumos, mai sărbătoresc. La Pătrăuții de Jos nunta își are farmecul ei. Rolul principal îl au mirele și mireasa, care își unesc destinele pentru o viață întreagă, apoi socrii și nunii mari, vorniceii (vătăjeii), druștele, starostii, nuntașii.

Primul act cu care începe nunta este *pețitul* sau, cum i se mai spune prin partea locului, *starostia*. El reprezintă o întâlnire solemnă între viitorii soți și părinții acestora. Pentru aceasta mirele alege doi oameni din partea sa (poate fi o rudă apropiată – unchi, frate, verișor), precum și un alt om străin, dar care cunoaște bine tradiția nunții. Aceștia vin în ziua stabilită la mire și spre seară, în frunte cu acesta, cât și cu părinții mirelui, se duc la mireasă pentru a o cere de soție de la părinții ei, dacă ea este de acord să se mărite. Părinții fetei pregătesc o cameră frumos aranjată, o masă plină cu bucate. Auzind că cineva bate la ușă, îi poftesc pe musafiri în casă. Intrând în casă, unul dintre pețitori, cel care cunoaște mai bine tradiția nunții, începe să spună pentru ce au venit și pe cine caută. Atunci o femeie începe a cânta:

„Așteptăm seară de seară
Și ne tot uităm pe-afară,
Poate scârție portița
Și poate-a venit bădița.
Noi ne-am pregătit din zori
Și așteptăm pețitori,
C-așa-i datina la fată,
Pețitorii îi așteaptă,
Grijește frumos prin casă,
Se tot uită pe fereastră.
De zestre i-i casa plină,
Se vede că-i gospodină.
Când vin pețitori în casă,
Nu se uită de-i frumoasă,
Vreau să vadă blidele
De le linge câinele,
De-i casa nemăturată,
De-i gunoiul pân-la vatră.
Fata care-i gospodină
Ține mătura în mână,

Mătură-n tot colțișorul,
Ca să-i vină pețitorul.
Cei ce vin și văd așa,
Zic că ea nu-i fată rea,
Multe vorbe nu vorbesc
Și fata o logodesc“.

(*Informatoare Schiper Elena, pensionară. Anul înregistrării 1966*)

Trebuie de spus că pețitorii vin la casa miresei, pentru a sta de vorbă cu părinții ei și cu ea, cu șase săptămâni înainte de nuntă. Dacă nu găsesc limbă comună, atunci părinții miresei trebuie singuri să trimită răspunsul când va fi nunta. Totodată, se rezolvă chestiuni legate de organizarea ceremonialului nunții, inclusiv se stabilesc data și locul unde va fi nunta.

O altă etapă în pregătirea nunții la Pătrăuții de Jos este *logodna*. Prin partea locului logodna se face odată cu pețitul. Anume în timpul ei se hotărăște, ce vor da părinții tinerilor pentru nuntă.

Ei dau totul în mod egal. Se vorbește despre muzica ce va cânta și câte persoane vor fi invitate la nuntă, când va fi luată zestrea.

Pentru a se convinge că cei doi tineri sunt de acord să pășească împreună pe drumul vieții, unul dintre părinți îl întreabă mai întâi pe băiat, dacă îi place viitoarea soție. Dacă acesta răspunde afirmativ, i se spune că nevasta nu e pe o zi, pe o lună sau pe un an, ci pe toată viața. Apoi este întrebată fata dacă îi place viitorul ei soț. Dacă și ea răspunde afirmativ, atunci tinerii își dau mâinile, iar părinții taie întru fericirea și norocul lor, urându-le să le fie într-un ceas bun, să aibă noroc și sănătate. Se așază cu toții la masă, cinstesc și ospătează pentru noua familie, se veselesc. Se mai obișnuiește ca la acest ceremonial să fie și câțiva muzicanți, care să-i înveselească pe oaspeți.

Odată nunta pusă la cale, mirii își aleg și nașii de cununie. Nașii se aleg dintre cele mai apropiate rude, oameni harnici și cu autoritate în sat. Poate fi un frate sau o soră mai mare, un unchi sau un prieten, care să fie neapărat căsătorit. Atât mirele, cât și mireasa pune câte o pereche de nuni mari. În timpurile mai îndepărtate era obiceiul de a pune numai o pereche de nuni mari. În zilele următoare tinerii vin la ei cu cinste și îi roagă să le fie nași de cununie. Aceștia dându-și consimțământul, tinerii le mulțumesc frumos. Tot în această seară se propun și se aleg vătăjeii și druștele. De obicei, ei sunt frați, surori, verișori și verișoare, precum și prietenii cei mai apropiați ai tinerilor căsătoriți. Vătăjeii și druștele nu trebuie să fie căsătoriți. Atât mirele, cât și mireasa pun număr egal de vătăjei și druște.

Iată și forma versificată a logodnei. Ea este rostită în seara logodnei de un orator sau cântată de o femeie, care cunoaște bine tradiția nunții:

„Bună seara, miresuică,
Știu că stai la ferestruică
Și pe noi ne tot pândești,
Că astăzi te logodești.
Dar și noi suntem voioși,
De-ar fi mirii sănătoși
Întâi să se logodească,
Apoi nunta să pornească,
Viața-n pace să-și trăiască,
Copiii frumoși să-și crească,

Neamul să ni-l înmulțească.
Când logodna e făcută,
Te poți aștepta la nuntă.
Așa-i din străbuni lăsat,
La logodnă e de stat
Și nunta de-o așezat;
La logodnă-i lume multă
Și cu toții te ascultă,
Unu un sfat, altul o vorbă
Până se face logodnă.
Logodna e lucru mare,
Se pune nunta la cale;
Logodna e însemnată,
Un băiat alege-o fată.

Foaie verde foi de nucă,
Unul de altul ascultă,
Așa de s-ar asculta,
Bine vor trăi viața.
Tot așa am ascultat
Prima dată de bărbat,
Apoi vezi și de bătrâni,
Că așa e la români.

Foaie verde busuioc,
Să trăiți toți la un loc,
Viața cu noroc să fie
Și să aveți bucurie,
Cuvântul să-l luați în seamă
Nu de soacră, ci de mamă.

Foaie verde de lămâie,
Ne dați fata de soție,
Tinerii se-nțeleg bine,
Acum ce-or spune bătrânii.
Ei au dus tot mult necaz
Și cu lacrimi în obraz,
Cu greu fata au crescut
Și nevoi au tot știut
Și de grijă i-au purtat,
Pân-a fost de măritat“.

(Informatoare Moraru Veronica, pensionară. Anul înregistrării 1967)

Dacă tinerii sunt de acord să se unească, în zilele următoare ei se prezintă la primărie pentru a înainta cererea în căsătorie.

Un alt act important al ceremonialului de nuntă este *luarea zestre*, care se face cu trei zile până la nuntă, adică joi seara. În această zi, după-amiază la mire se adună toți cei care vor pleca după zestre – rudele cele mai apropiate și vorniceii. De obicei, în timpurile mai vechi se pleca cu căruțele. Caii aveau la gât clopote, ca să se audă mai bine noaptea pe unde trece alaiul cu zestre.

Și la mireasă se adunau rudele ei și vorniceii. Pe atunci fata care se mărita își pregătea singură zestrea. În prezent o mai ajută și mama. Dacă era zestre multă, fata era considerată harnică. Ajungând la case miresei, cei din partea mirelui încep să cânte:

„Bună seara de trei ori,
Bucuroși sunteți de noi?
De sunteți bănuitori,
Noi suntem întorcători;
De ziceți: poftim, poftim,
Noi pe-atâția mai venim.
Înainte suntem doi,
Oastea noastră-i înapoi;
Înainte suntem trii,
Înapoi sute de mii;
Înainte suntem patru,
Înapoi vine tot satul.
Soacră mică, ieși în prag
Și ne dă ce ai mai drag,
Dă-ne floarea de plivit
Și zestrea ce-ai pregătit.

Foaie verde de trifoi,
De când sunt, n-am fost la voi,
Nici acum n-am fi venit,
Dar mireasa ne-a poftit,
Ne-a luat cu binișorul
Să-i aducem pușorul“.

(Informatoare Schipor Elena, pensionară. Anul înregistrării 1973)

Cei sosiți din partea mirelui sunt poftiți în casă. Aici, într-o cameră specială, este pregătită o masă încărcată cu bucate, unde așteaptă și rudele miresei. Toți sunt poftiți la masă. Cântă muzica.

După ospăț, mireasa se ridică și își ia rămas-bun de la părinți, frați, surori și de la rude. Aceștia îi doresc o viață cât mai frumoasă. Toți sunt înduioșați, iar mireasa lăcrimează, căci se desparte de cei scumpi și dragi.

Apoi trec în altă odaie, unde e pregătită zestrea miresei. De obicei, zestrea e aranjată în casa mare. Mirele începe să ducă tratative pentru a lua zestrea. În primul rând, el vorbește cu mama miresei, care a crescut-o și i-a ajutat să pregătească zestrea. Ea cere o sumă anumită de bani, dar dacă mirelui îi pare prea scump, el îi dă mai puțin, cât crede că ar costa zestrea. Se negociază până se ajunge la o limbă comună. Apoi plătește și celorlalte rude ale miresei, cărora le dă mici cadouri – dulciuri, flori etc.

Rudele mirelui încep să interpreteze cântece legate de acest moment. Iată câteva dintre ele:

„Poți să fii soacră fudulă,
C-ai avut ce da din șură;
Poți să fii soacră voioasă,
C-ai avut ce da din casă –
Zestre și fată frumoasă.
U-iu-iu, ce bine-mi pare,

Că v-am prădat ziua mare,
Fără puști, fără pistoale,
Numai cu mâinile goale.

Foaie verde flori domnești,
Soacră mare, să trăiești!
Ai știut să pregătești,
Fată frumoasă să crești,
Ca o zână din povești.
Mult necaz ai mai avut,
Până fata ai crescut,
Acum ești voioasă tare,
Ai ajuns s-o pui la cale.
Duminică dimineața
Frumos să gătești mireasa,
Supărată să nu stai,
Că bun ginere mai ai,
Frumușel și delicat,
Cel mai bun băiat din sat“.

(Informatoare Clodnițchi Viorica, pensionară. Anul înregistrării 1971)

„Frunză verde busuioc,
Două soacre la un loc,
Una tremură să deie,
Alta așteaptă să ieie;
Una-ar da și n-ar prea da,
Alta așteaptă să ia;
Una stă cu mâna strânsă,
Alta cu mâna întinsă;
Una râde și-i voioasă,
Că-și aduce noră-n casă,
Altă stă supărăcioasă;
Una numai s-a plimba,
Numai comandă va da,
Alta ține capu-n jos,
Din ce-a strâns n-are folos,
Pe sub gene tot pândește
Cuscra cum o jefuiește.
Multe nopți nu le-a dormit,
Zestre a tot pregătit,
A dat fată, zestre, vacă,
Soacrei mari toate să-i placă,
Să nu aibă vorbe-n sat
Că fata și-a măritat.

(Informatoare Monica Viorica, pensionară. Anul înregistrării 1974)

Nevestele mai tinere joacă zestrea miresei și cântă:

„Perinuța cea dintâi
Mirelui de căpătâi;

Perinuța cea peștriță
Pentru mire la costiță“.

Abia încep a încărca și o pornesc la drum spre casa mirelui.

Dacă mireasa a avut și alți flăcăi care au pețit-o sau are alte rude, tinere, fie verișori sau vecini, aceștia pregătesc „vulpea“, adică leagă o panglică roșie de-a curmezișul porții și-i cere mirelui plată pentru viitoarea lui soție. Mirele iarși duce tratative, până ajunge la o limbă comună. De obicei, li se dă un litru-două de băutură și un colac frumos.

După aceasta toți pornesc în plină seară spre casa mirelui, cântând:

„Mireasă frumoasă, tu
Harnică mamă avui!
Ți-a cusut haină cu poale,
Ți-a dat mobilă și oale.
Tu mireasă, draga mea,
Mirele ți-i ca o stea
Și e tare frumușel,
Vei trăi bine cu el.“

„ – Hai, mamă, și mă-i petrece
Pân-la fântânița rece,
Pân-la colțul grădinii,
C-apoi merg cu străinii!
– Draga mamei, te-oi petrece,
Pân-la fântânița rece,
Pân-la colțul grădinii,
Dat tu pleacă cu străinii.
– Lasă, mamă, vei vedea
Cum vei plânge-n urma mea.
Dimineața te-i scula,
La masă te-i așeza,
Vei plânge și-i lăcrima.
Ai crescut o fată mare
Și o dai în depărtare.
Rămâi, mamă, sănătoasă,
Dacă n-ai fost bucuroasă
Să mă vezi umblând prin casă,
Să mâncăm dintr-un zahan,
Să dormim pe un divan“.

(Informatoare Zmoșu Elisaveta, pensionară. Anul înregistrării 1972)

Tot pe drum se mai cântă și astfel de cântece:

„Astă-vară ce-a trecut
Liniște nu am avut.
Am vărat lângă pârau,
Dar eram vorbit de rău,
Și de rău și de rușine,
Însă nu s-a prins de mine.

De-atâtea vorbe prin sat
Era nuntă să nu fac;
De atâta vorbărie
Era nuntă să nu fie.
S-au uscat alunele,
S-au gătit minciunile
Și le-am pus în poloboc
Măine-n zori să le dăm foc“.

(Informatoare Cobeli Natalia, pensionară. Anul înregistrării 1981)

Odată ajuns la casa mirelui, tot alaiul este întâmpinat de părinții acestuia, cât și de unele rude. Se descarcă zestrea adusă, iar mamei mirelui i se cântă:

„Soacră mare, soacră mare,
Ieși cu pâine și cu sare,
Ai o noră ca o floare,
Harnică și muncitoare.
Soacră mare, ieși în prag,
Primește nora cu drag
Și o ia cu tine-n casă,
Că-i din fete mai aleasă.
Vină, soacră, pân-la poartă
Și varsă găleata toată,
Udă, soacră, drumul bine,
S-aibă mirii bucurie.
Vină, soacră, în pridvor
Și așterne un covor,
Ca să știe lumea-n sat
Că fecioru-ai însurat.“

(Informatoare Schipor Elena, pensionară. Anul înregistrării 1976)

Mulțumindu-le, socrii mari îi poftesc pe toți la masă. Ospătează frumos, apoi toți pleacă acasă.

Sâmbătă după-masă la casa mirelui se adună vătăjeii. Aceștia sunt necăsătoriți, numărul lor ajungând la șase-opt vătăjei, pe care îi așteaptă druștele – fete tinere, prietene ale însurăților. Numărul druștelor este egal cu cel al vătăjeilor. Ele au pregătit semne după tradiția locală. Fiecare drușcă înseamnă un vornicel, semnele fiind puse, de obicei, în partea stângă a hainei vornicelului. În timpurile mai vechi vătăjeii mai aveau și bastoane, de care se lega o basma înflorată. În prezent basmaua se leagă de mâna stângă a vătăjelului. După ce au fost însemnați, mirele îi pofteste la masă și îi cinstește. Fiecăruia i se dă o listă cu persoanele care trebuie invitate la nuntă. La această masă participă atât părinții mirelui, cât și cei ai miresei. Vătăjeilor li se dau instrucțiuni cum să conducă nunta și unde locuiește fiecare persoană ce urmează să fie invitată. Este ales și un vătăjel care va conduce nunta, numit „cel mare“.

Conform tradiției, invitația are următorul conținut: „V-au poftit mirele și mireasa, și nunii cei mari, și socrii cei mari pe mâine la nuntă, iar pe mâine seară la pripoi, și vă poftesc și eu din partea mea la nuntă...“

Primii invitați sunt nunii cei mari, la care se duc să-i invite toți vorniceii. După ce primesc invitația, nunii cei mari îi invită pe vătăjei la masă, le mulțumesc frumos

pentru onor. Apoi vătăjeii se întorc la mire, iar dacă sunt și nunii mari din partea miresei, trec și pe la ei. După ce termină de invitat, fiecare vătăjel vine la mire și-i raportează cum și-a îndeplinit misiunea. Mirele le mulțumește pentru serviciul făcut și iarăși îi cinstește.

Duminică dimineța, mirele la casa lui, iar mireasa la casa ei, își iau *Iertăciunea*. Aici sunt adunați vorniceii, druște, rude. Toți sunt înduioșați. Muzica începe să cânte o melodie de jale.

Într-o cameră dinainte pregătită se aduce puțin fân. Peste fân se așterne un covor pe care se pun scaune, unde se vor așeza părinții. După datină, sub covor se pun niște bani, ca simbol al bogăției viitoarei familii. Mirele (la fel și mireasa la ea acasă) îngenunchează în fața părinților, cu fața spre răsărit. Își cere *Iertăciunea* pentru toate greșelile făcute în fața lor. Iertăciunea este rostită de vătăjelul cel mare:

„Prea cinstiți nuntași,
Pălăriile din cap vi le luați
Și-un cuvânt de iertăciune ascultați.
Și dumneavoastră, cinstiți părinți,
De la Dumnezeu sunteți rânduți,
Că el pieptul v-au supt
Și mare bucurie v-au făcut,
Din somn dulce v-a sculat
Și poate l-ați blestemat.
Și-acum toate le uitați,
Pe fiul dumneavoastră îl iertați.
Iertăciunea și binecuvântarea părinților
Întărește casa copiilor,
Cu pâine, cu sare,
Cu darul Sfinției Sale,
Să meargă la cununie,
Să pornească noua gospodărie.
Dar fără de iertăciune
Nu pot ca să se cunune,
Să le facă toate bune
Din aceste tinerețe
Până la adânci bătrânețe“.

(Informator Vatamanescu Nicolae, tâmplar)

Muzica interpretează în continuare melodii de jale. Părinții își iartă fiul, îl binecuvântează. Apoi tatăl își cinstește fiul cu un pahar de vin. (La fel se procedează și cu mireasa.) Tânărul o cinstește pe mama, îi mulțumește că l-a crescut. Soacra mare îl cinstește pe urător, adică pe vătăjelul cel mare; acesta pe nunii mari, iar ei – pe rudele apropiate care se află alături. Se mai cântă cântece de jale:

„Foaie verde floare-aleasă,
Ia-ți iertăciunea, mireasă,
De la strat de busuic,
De la fete de la joc;
De la strat de zmeurică,
De la sora ta cea mică;
De la mamă, de la tată,

De la florile din poartă.
Nu sili la măritat
Ca frunza la scuturat,
Această milă de fată
Tu n-o s-o ai niciodată.
Mila cea de la bărbat
E ca umbra de la gard,
Iar mila de la străini
E ca gardul cel de spini“.

(Informatoare Vatamanescu Maria. Anul înregistrării 1978)

Un punct culminant în ceremonialul nunții este acela când miresei i se pune cununa. Toți stau înlăcrimați, dar în primul rând mireasa, căci ea nu va mai fi fată niciodată, ci trece în rândul nevestelor.

Pe sub amiază, mirele, condus de nași și vorniceii, împreună cu rudele sale cele mai apropiate se duce la mireasă, ca apoi să plece la cununie. Ajunși la poarta miresei, toți nuntașii chiuie de trei ori. Auzindu-i, mireasa iese în întâmpinarea mirelui, îl înseamnă cu semn dinainte pregătit, de obicei o floare albă cu o panglică de aceeași culoare. Mirele îi mulțumește frumos și îi înmânează un buchet de flori.

Dacă nunta pornește cu înconjurul mesei, părinții miresei urcă sus, iar mirele și mireasa stau între druște și vorniceii. Toți înconjoară masa de trei ori și cântă:

„De trei ori pe lângă masă
Să iasă răul din casă,
Să rămâie binele,
Să trăiască tinerii!“

În acest timp tinerii trec într-o parte și își cer iertare de la toți nuntașii, începând cu părinții și terminând cu druștele și vorniceii. Apoi se prind în dans și scot dansul afară, cântând:

„Foaie verde iasomie,
Hai, mândră, la cununie,
Împreună să trăim,
De necazuri să nu știm,
S-avem numai bucurii,
Ba chiar și câțiva copii!“

În trecut, conform tradiției, alaiul nunții pornea spre biserică, la un semn anumit. De obicei, se trăgeau trei focuri de armă.

Mireasa pleacă înainte, înconjurată de vorniceii, iar mirele vine în urma ei, înconjurat de druște, după care vin nunții cei mari și ceilalți nuntași. La poartă sau la un loc dinainte stabilit îi așteptau care frumos împodobite. În prezent îi așteaptă mașinile. Mireasa este urcată în mașină de vorniceii, iar mirele de druște. În trecut mirele se ducea la cununie călare pe cal, iar mireasa cu ceilalți nuntași plecau în urmă în care. Pe drum toți cântau și se veseleau.

Au fost cazuri când tânărul nu vroia să se căsătorească și, întrebând la cununie, răspundea preotului:

„ – Ți-i cu voia?“
„ – Nu, părinte, cu nevoia.“
„ – Îți place?“

„ – Nu, părinte, n-am ce face“.

În prezent la Pătrăuții de Jos asemenea cazuri nu se mai întâlnesc. Alaiul nunții are un aspect tradițional, nuntașii fiind îmbrăcați în costume naționale. După cununie, nunta se întoarce acasă.

Trebuie de spus că în perioada sovietică s-a făcut mult pentru introducerea obiceiurilor noi, „sovietice“. Cu toate acestea, la Pătrăuții de Jos s-au păstrat datinile și obiceiurile strămoșești și, în primul rând, cele de nuntă. Tinerii se cununau în taină la biserică, dând dovadă că sunt băștinașii acestor meleaguri.

Întorcându-se acasă de la biserică, mirele și mireasa vin alături, adică împreună, simbolizând că de acum înainte ei formează o familie. Ajunși acasă, sunt întâmpinați de părinți cu pâine și cu sare. Părinții îi felicită pe tineri cu prilejul acestui important eveniment, urându-le mult noroc și belșug, rugându-i să nu-și uite părinții după ce se mută la altă casă și formează o nouă familie.

Tinerii le mulțumesc frumos, zicându-le : „Vă mulțumim pentru ceea ce ați făcut pentru noi, că ne-ați crescut mari și ne-ați învățat numai de bine“. Apoi sărută pâinea și sarea din mâinile părinților și le pun pe masa de ospăț. Între timp, o femeie pregătește un scaun, pe care este așezată o găleată cu apă. Aceasta simbolizează că noua familie va avea o viață îmbelșugată și plină de bucurii. Tot aici sunt așezați doi colaci mari dinainte pregătiți.

Un alt act este și *Orația de nuntă*. La Pătrăuții de Jos *Orația* este rostită de vornicelul cel mare. El îi așază pe tineri, pe socrii mari și pe nași cu fața spre răsărit. Din partea mirelui și a miresei este ales câte un vornicel. Aceștia au în mână câte un baston (cârjă). Pe bastoane sunt îmbrăcați doi colaci, pe care cei doi vorniceii îi ridică deasupra tinerilor căsătoriți. Tot aici se află și găleata cu apă. Nașii aprind lumânări. Oratorul, adică vornicelul cel mare, dă un semn să se facă liniște, rostind, după cum e datina:

„Bună seara, socru mare,
Te cunoști după-nsemnare
Că ești socru mare,
Că dacă n-ai fi,
Nu te-ai fuduli,
Dar despre noi, poți să te fudulești,
Vom vedea la urmă ce plătești!
Noi suntem cu armele-ncărcate,
Nu ca Dumneavoastră
Cu gurile căscate.
Tot răsăritul l-am umblat,
Dar nimeni nimic nu ne-a întrebat.
Dar dacă doriți
Numaidecât să știți,
Oleacă îngăduiți,
Vă vom spune cine suntem
Și pe cine căutăm.
Tânărul nostru-mpărat,
Cel mai bun fecior din sat,
Sosindu-i vremea de-nsurat,
În zori de zi s-a sculat,
Cu roua de pe flori s-a spălat,
Apoi flința și-a luat,

Din bucium a buciumat,
Văile au răsunat,
Munții s-au cutremurat,
Mulți voinici s-au adunat
De prin lunci și de prin sate –
Patru sute și jumate,
Toți cu armele-ncărcate,
La brâu cu pistoale bune,
Feți-Frumoși din ceea lume,
Și la răsărit de soare,
Am pornit la vânătoare,
Prin Pătrăuții de Jos
Am vânat fără folos.

Atunci nunul cela mare,
Ce-i cu grija în spinare,
Ne-a și poruncit
Cu glas răgușit,
Totul să făcem,
Florica s-o căutăm.
Am zărit-o pe fereastră
Că-i la casa Dumnevoastră.
Acum ori florica ne-o dați,
Ori de noi nu scăpați.
Noi n-am venit cu mânie,
Cu ură și cu furie,
Am venit cu hârlețe de-argint
Să scoatem floare din pământ,
S-o ducem cu rădăcină
La mirele în grădină.
Noi ne-am dat la sfat,
Dar un lucru am uitat –
Colacii că-s de schimbat.
Vorbeau babele pe-afară,
C-aveți colaci de secară
Și-i amestecați cu hrișcă,
Când mănânci, de limbă pișcă.
Al nostru-i păpușoi –
Pentru unul ne dați doi.
Dar hai mai bine
Cu o mână să dăm
Și cu două să luăm.

(Urmează schimbarea colacilor)

Poftim, cinstite socru mare,
Ce porți grija în spinare,
Că de-acum ce-i făcut
Nu mai e de desfăcut.
Noi nu-ți cerem boi sau cai,

Că știm că de-aceștia n-ai,
 Dar cerem ceva ciudat,
 Să nu crezi că ai scăpat:
 Zestre bună, cinci covoare,
 Perne de găscă, ușoare,
 Și mai mari, și mai mărunte,
 Douăsprezece și mai multe;
 Scortărașe peștrițe,
 Bătute în patru ițe,
 Și nu saci bătuți în trei,
 Cumpărați de la Ciudei;
 Dulap mare cu oglindă,
 Din podea până la grindă;
 Masă, scaune, divan,
 C-am umblat aici un an;
 Mașinuță cu picior
 Pentru cel mai bun fecior;
 Fier cu apă de călcat
 Și mașină de spălat,
 Poate fi și frigider,
 Că-i la modă-acum și el;
 Farfurii, linguri, cuțite,
 Furculite ascuțite,
 Dar mai multe – câte, câte
 Trebuiește la o fată
 Când se cere măritată.
 Destul cu-o mașină plină,
 Dar mai mult o gospodină!
 Munți înalți și luminoși,
 Bine v-am găsit sănătoși,
 Să vă petreceți bucuroși!"

(Informator Timiș Vasile, cantor bisericesc. Anul înregistrării 1967)

După o scurtă pauză, tinerii fac trei pași înainte, trecând pe sub bastoanele cu colaci. Odată cu ei trec și cei doi vornicei care-i țin. Aceștia concurează unul cu altul, pentru a-i lua „adversarului” colacul. Cel mai dibaci îl scoate în așa fel, ca să nu-l frângă. Mirelui și miresei li se dă câte un colac și fiecare aparte privește în cele patru puncte cardinale, semn al belșugului și sănătății. După aceasta, fiecare ridică colacul deasupra capului, îl frâng în două, dând câte o jumătate nașilor.

Atât tinerii, cât și nașii încep a împărți câte o bucată la toți nuntașii. Chiuind, alaiul trece într-o odaie dinainte pregătită. Înainte pășesc tinerii căsătorii, înconjurați de vornicei și druște. Tânăra pereche se așază la masă, alături – nunii mari.

Vorniceii și socrii cei mari îi poftesc la ospăț pe toți cei adunați.

La intrarea tinerilor în casă, o femeie îi stropește cu agheazmă. O altă femeie, dar din altă parte, aruncă asupra tinerei perechi boabe de grâu – semn al belșugului și buneii înțelegeri.

După ce fiecare s-a așezat la masă, un vornicel descoperă câteva farfurii de răciturii. El zice:

„Prea cinstiți nuntași,
Poftim ospătați,
Nu vă rușinați!
Boierii de casă
Mi-au încredințat
Această masă;
M-au rugat
Să vă poftesc
Ca să gustați
Din pâine,
Din sare,
Din masa domniilor sale!“

(*Informatoare Schipor Elena, pensionară. Anul înregistrării 1985*)

După această poftire a vornicelului, nunul cel mare îi pofteste și el personal pe nuntași să închine primul pahar în cinstea tinerilor căsătoriți. Toți nuntașii umplu paharele, se ridică în picioare și închină după cum e datina. Muzica cântă tot timpul melodii vesele. Cei prezenți ospătează și se veselesc, până când începe o altă fază a nunții, cea a *pripoiului*.

Cei prezenți se hotărăsc să-i ajute pe tinerii căsătoriți și cu mijloace financiare, deoarece viața la etapa actuală e foarte complicată și cere mari cheltuieli. La Pătrăuții de Jos se mai păstrează și alt fel de pripoi, acela de a dăruii tinerilor căsătoriți obiecte de preț, ca televizor, frigider, aparat de radio, covoare.

Pentru a aduna pripoiul, se alege câțiva oameni atât din partea mirelui, cât și din partea miresei, dar un număr egal. Aceștia iau o farfurie, două pahare umplute cu vin și încep a striga fiecare familie de nuntași la „pahar dulce“. Se începe de obicei cu nunii cei mari. După ce se dă o sumă de bani, se anunță în public fiecare cât a dat.

După ce au dat cu pripoiul, drept stimă din partea miresei celor mai apropiate rude ale mirelui – socri mari, frați, surori, nunii mari – le sunt oferite daruri. Mai multe femei din partea miresei le cântă la fiecare câte un cântec. Se începe cu cântecul pentru nași:

„Ha, ha, ha, nănașule,
Răsuțește mustățile,
Sărută nevestele...
Răsuțește-le mai bine,
Mă sărută și pe mine.
Frunzuliță din poiene,
Nună mare, ți se șede
Să porți basma cu păuni,
Să botezi și să cununi;
Ți se șede-a cununa
În toată duminica“.

După ce s-a terminat de strâns pripoiul, se numără toți banii adunați și se mulțumește frumos nuntașilor. Apoi vorniceii invită pe cei prezenți la dans și strigă diferite strigături, pentru a-i înveseli pe nuntași:

„Foaie verde siminoc,
Vă poftim pe toți la joc,

E destul de când mâncați,
Ia poftim de mai jucați!“

„Foaie verde de-artăraș,
Bună seara la nănași!
Nu te legăm de tălpar,
Că tu ești om gospodar,
Te legăm că ești nun mare,
La mulți ai făcut onoare!“

Dimineața se face dezgătirea miresei sau, cum i se mai spune prin partea locului, *dezbobotarea*. Pentru aceasta nuna cea mare ia foarfecele și o farfurie. Alături, nașul ține în mână lumânările aprinse. Mirele este așezat pe un scaun, pe brațe el ține o pernă. Mireasa este așezată la el în brațe pentru a fi dezgătită. Actul este însoțit de glume. Tânărului soț i se leagă ochii cu o basma. La el în brațe se așază diferite fete și neveste, iar mirele trebuie să-și găsească soția. Dacă o ghicește din prima dată, toți aplaudă și spun că va fi un soț devotat. După dezgătirea miresei se dezgătește și mirele. Nunul cel mare îi taie semnul din piept. Apoi tinerii sunt așezați la masă. Mireasa de acum are basma pe cap, iar mirele căciulă.

În timpul cât este dezgătită, miresei i se cântă mai multe cântece:

„Foaie verde floare-albastră,
Frumoasă-i nevasta noastră
La casa bărbatului,
Alta ca ea în sat nu-i.
Foaie verde de trifoi,
Casa-i de-acum l-amândoi“.

„Foaie verde busuioc,
Să vă fie cu noroc,
Frumos să gospodăriți,
Ca și ai voștri părinți,
Și tot ca să-i bucurați
Și pe ai voștri nănași,
Și să aibă cinste mare,
Voi să le faceți onoare.“
„Frumos să vă tot purtați,
Pe socri să-i bucurați,
Ei tare mult au muncit,
Până casa au gătit.
Să luați cuvântu-n seamă,
Că soacra ți-i ca o mamă,
Soacră-ta te-a lăuda,
Dacă o vei asculta.“

(Informatoare Vatamanescu Maria. Anul înregistrării 1985)

„Părul tău cel lung și moale
Nu mai vede de azi soare;
Părul tău cel aurit
De-acum șade-acoperit.

Aoleu și-mi pare bine
Că ești babă ca și mine,
Bărbatul te-a ținea bine,
Nu te-a lăsa nicăieri,
Nici în grădina cu ceapă,
Nici cu găleata la apă,
La mamă-ta câteodată“.

„Măi ginere, te-aș ruga
Să-mi ții bine copila
Și s-o hrănești cu alune,
Pește și cu vorbe bune,
Că-i minte copilărească
Și poate ca să greșească.
Dacă ți-a greșit vreodată,
O sărută și o iartă.“

(Informatoare Schipor Elena, pensionară. Anul înregistrării 1977)

„Foaie verde iarbă deasă,
Năvăstuică, fii voioasă,
Noi de-acum plecăm acasă.
Pe-aicea când vom veni,
Cu bărbatul te-om găsi,
Te-om găsi la casa ta
Și noi ne vom bucura
Și la masă toți vom sta,
Vom cinsti cu bucurie,
Până va fi cumătrie“.

(Informatoare Moraru Veronica, pensionară. Anul înregistrării 1980)

După dezgătirea miresei, nașii schimbă lumânările în semn de respect unul față de celălalt și taie floarea mirelui. Între timp i se cântă:

„Măi Vasile, ți-a fost bine,
Mergeai azi și veneai mâine,
De-acum când va însera
Cu nevasta-acasă-i sta.
– Lasă, mamă, că-i vedea
Cum vei plânge-n urma mea
Și cât de rău ți-a părea –
Eu ți-am fost de ajutor,
Ți-am fost fată și fecior“.

(Informatoare Monica Viorica. Anul înregistrării 1975)

Orchestra cântă cântece de dor. Perechile de nuntași pleacă acasă. Tânăra familie le mulțumește frumos pentru participarea la nuntă. După tradiția locală, a treia seară se mai face așa-numita *cale primară*. Sunt invitate cele mai apropiate rude care au participat și au ajutat la pregătirea nunții. Lor li se dau cadouri din partea tinerilor căsătoriti și li se mulțumește frumos pentru ajutorul acordat.

Dimensiuni spirituale *

DREPTURILE OMULUI ÎN VIZIUNEA PROFEȚILOR BIBLICI

Gheorghe Popa

Iași

Tema pe care o propunem spre dezbateră este foarte actuală, dar, în același timp, dificilă. Actualitatea ei ține, pe de o parte, de aspirația profundă a fiecărei persoane și comunități umane după un sens al trecerii lor prin istorie și, pe de altă parte, de vocația textelor biblice de a revela un asemenea sens. Dificultatea temei, însă, ține de distanța istorică și culturală care separă mentalitatea modernă de autorii textelor biblice și de modul în care ei defineau omul și vocația sa în lume.

Vom încerca să depășim dificultatea temei, făcând apel nu la metoda istorico-critică de interpretare a textelor sacre, ci la disponibilitatea de a ne lăsa noi înșine cucerii și interpretați de aceste texte și de autorii lor. Evident că această disponibilitate presupune nu doar un exercițiu intelectual, ci și o profundă capacitate de empatie, adică de transpunere în contextul spiritual și existențial în care profeții și-au îndeplinit vocația. Pentru a facilita o asemenea stare de spirit, propunem să ne oprim la următoarele aspecte ale temei:

I. Cine sunt profeții biblici?

II. Cum apără profeții demnitatea umană și drepturile omului?

III. Vocea profeților: – o instanță critică pentru conștiința modernă.

I. CINE SUNT PROFEȚII BIBLICI?

În cărțile Primului Testament (expresia aparține lui Origene) există mai multe expresii pentru a defini personalitatea profeților. Trei dintre ele ni se par semnificative, și anume: profeții sunt oameni ai lui Dumnezeu (Deut. 33, 1), sunt slujitori ai lui Dumnezeu (Iosua 1, 1–2) și, în sfârșit, sunt purtători și vestitori ai Cuvântului (*dabar*) lui Dumnezeu. Adevărații profeți își asumă, smeriți și responsabili, această vocație:

* Această nouă rubrică îi invită pe viitorii colaboratori la o discuție despre responsabilitatea omului și a statului, a formațiunilor politice și culturale în realizarea legăturii dintre lege și spiritualitate; între principiile pe care le impune legea și respectarea lor; despre „războiul” împotriva egoismului: personal, de grup, național, despre teorie și practică.

„Fost-a cuvântul Domnului către mine, scrie profetul Ieremia, și mi-a zis: Înainte de a te fi zămislit în pântece, te-am cunoscut, și înainte de a ieși din pântece, te-am sfințit și te-am rânduit profet pentru popoare“ (Ier. 1, 4–5).

Textul acesta este foarte sugestiv. Pentru profet Cuvântul (*dabar* în ebraică, *Logos* în greacă) lui Dumnezeu este Cel care-l cunoaște, îl sfințește și-l rânduieste profet nu doar pentru o comunitate sau popor, ci pentru toate popoarele. Cu alte cuvinte, deși trăiește într-un context istoric și cultural limitat, profetul are conștiința unei vocații universale. Dacă am folosi limbajul unei logici inclusive, am putea spune că profetul este partea care poartă în ea întregul. Așa cum într-un strop de rouă se oglindește întreg cerul, în sufletul profetului se oglindește întreaga frumusețe și demnitate umană.

Primul profet amintit în Sfânta Scriptură este Avraam (Gen. 20, 7). Chemarea lui de către Dumnezeu este paradigmatică și coincide cu prima încheiere a nucleului etnic ebraic. Exegeții consideră că momentul chemării lui Avraam reprezintă un eveniment crucial în istoria antică, întrucât a produs o mutație radicală în conștiința de sine a omului și în modul în care acesta percepea timpul și devenirea sa istorică. Pe calea credinței inspirate, Avraam devine purtătorul cuvântului lui Dumnezeu și părintele unei comunități căreia Dumnezeu îi promite binecuvântarea Sa. Privirile lui Avraam și cele ale poporului ce se va naște din el nu vor mai fi orientate nostalgic spre trecut, spre un timp al „eternei întoarceri“, ci vor fi orientate profetic și eshatologic spre Țara Făgăduinței și spre un viitor mesianic. Experiențele dificile ale istoriei, ca și experiența suferinței umane vor fi interpretate în aceeași perspectivă mesianică de către toți profetii, dar în mod deosebit de Moise, pritorul Legii, al Torei pe muntele Sinai.

Timpul promulgării Torei, a fost după expresia unui mare teolog ebraic Alexandru Șafran, un timp al lui *Gbelui Șefina*, adică un timp al manifestării Prezenței lui Dumnezeu. În orizontul acestei prezențe cuceritoare, Moise a schițat cel mai uman cod al lumii antice, care va structura într-un mod unic conștiința religioasă a lui Israel și va oferi profetilor paradigma unei justiții formale pe baza căreia ei vor apăra drepturile omului. Considerăm că este necesar să punctăm succint această paradigmă care poate fi enunțată astfel:

Omul este icoană sau chip al lui Dumnezeu pe pământ.

Aceasta este paradigma fundamentală pe care se întemeiază demnitatea omului și ea constituie nucleul antropologiei prezentate în Geneză, prima carte a Torei. Geneza nu precizează în ce constă chipul lui Dumnezeu din om, dar sugerează o cale de interpretare a acestui concept plecând de la afirmația: „Și a făcut Dumnezeu pe om (*Adam*, în limba ebraică, *Antropos*, în limba greacă), după chipul Său, bărbat și femeie“ (*iș* și *ișa*). Cuvântul *Adam* este un nume simbolic, ce definește natura umană universală ipostaziată apoi în mod concret în alteritatea personală a masculinului și femininului. De aceea cuvântul *Adam* este greu de tradus în alte limbi. El sugerează totuși că există o unitate ontologică a întregii umanități, dar această unitate nu este uniformitate. Ea nu exclude pluralitatea creatoare a persoanelor, după cum pluralitatea persoanelor nu trebuie să distrugă unitatea lor ontologică. Din această perspectivă, fiecare persoană umană este unică, adică nu poate fi transformată într-un simplu element de statistică ce poate fi eliminat, manipulat sau marginalizat. Cu alte cuvinte, fiecare persoană este o icoană care trebuie să poarte slava lui Dumnezeu în istorie și aceasta îi conferă o demnitate și o valoare veșnică înaintea lui Dumnezeu și a altor persoane.

Limbajul simbolic al Torei subliniază apoi faptul că omul nu-și poate cunoaște drepturile sale și nu-și poate păstra demnitatea decât prin relația sa liberă, conștientă și responsabilă cu Dumnezeu și, în Dumnezeu, cu întreaga creație. Ieșirea din comuniunea cu Dumnezeu rimează cu pierderea demnității și intrarea omului într-un orizont al sclaviei, al exilului existențial și, în final, al morții.

Geneza relatează faptul că omul a rupt în mod liber comuniunea cu Dumnezeu și atunci când Acesta îl caută „în răcoarea serii“ (Facerea 3,9), omul se ascunde. Aceasta înseamnă că începutul pervertirii demnității umane se află în pervertirea responsabilității sale morale înaintea lui Dumnezeu. Omul „se ascunde“, dar atunci când este descoperit el nu-și recunoaște vina, ci se justifică, acuzând pe Dumnezeu și pe semenii: „Femeia pe care mi-ai dat-o să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom și am mâncat“ (Facerea 3,12).

Observăm de aici că omul în stare de păcat nu mai simte pe Dumnezeu și pe semenii săi ca prieteni, ci ca străini, care prin prezența lor amenință individualitatea sa egocentrică. Pierzându-și, prin păcat, propria sa demnitate, omul nu mai recunoaște nici demnitatea, nici drepturile celorlalți. De aici se naște o criză în existența umană cu manifestări istorice multiple:

- criză spirituală (pervertirea relației cu Dumnezeu);
- criză morală (confundarea binelui cu răul);
- criză socială (Cain îl ucide pe Abel);
- criză ecologică (pământul este blestemat);
- criză economică (pământul nu-și mai dă roadele sale unei ființe egoiste și egocentriste).

În această situație umanitatea poate fi cuprinsă de disperare. Dumnezeu însă intervine din nou și-i promite o cale de recuperare a demnității sale pierdute: „Dușmănie voi pune între tine și femeie, între sămânța ta și sămânța ei: aceasta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei înțepa călcâiul“ (Facerea 3,15).

Majoritatea exegeților au interpretat acest text în perspectivă mesianică, perspectiva restaurării omului și a drepturilor sale, în sensul lor original. Aceeași perspectivă o putem descoperi și în cărțile profetice propriu-zise.

II. CUM APĂRĂ PROFETII DEMNITATEA UMANĂ ȘI DREPTURILE OMULUI?

Dacă analizăm perioada propriu-zisă a profetilor descoperim în scrierile lor aceeași paradigmă, prezentă în Geneză, însă extinsă acum la întreaga comunitate a lui Israel. Comunitatea însăși este considerată de profeti ca un tot unitar, cu o personalitate și o vocație distinctă în mijlocul celorlalte popoare. În viziunea profetilor comunitatea lui Israel reprezintă „preotul“ umanității, chemată să împărtășească lumii experiența relației sale cu Dumnezeu. Evident că profetii recunosc și apără drepturile și demnitatea comunității în ansamblul ei, pentru că Dumnezeu a încheiat un legământ cu întreaga comunitate, nu doar cu o persoană. Chiar și legământul

încheiat cu Avraam avea o semnificație comunitară pentru că angaja posteritatea lui Avraam.

Relația aceasta profundă dintre persoană și comunitate este posibilă, întrucât în viziunea profetilor comunitatea nu se confundă cu o masă amorfă și nici cu suma celor ce o compun. Comunitatea ca și persoana este o parte care poartă în ea întregul; este un *qahal* (în greacă *ecclesia*) care-și înalță vocea (*qol*) pentru a slăvi pe Dumnezeu. Ca și persoana, comunitatea nu este scutită de tentația unei conștiințe triumfaliste autonome și autosuficiente în relația sa cu Dumnezeu: „Ascultă, cerule, și ia aminte, pământule, că Domnul grăiește: Hrănit-am feciori și i-am crescut, dar ei s-au răzvrătit împotriva Mea (...). Israel nu mă cunoaște; poporul Meu nu mă înțelege“ (Isaia 1, 2-3).

Această conștiință autosuficientă este chemată de profeti la „convertire“ (*tesuba*) pentru a pregăti în prezentul lor istoric viitorul mesianic al restaurării și împăcării cu Dumnezeu. Convertirea conștiinței sau, în limbajul profetilor, convertirea inimii este necesară pentru depășirea oricărui formalism în planul vieții religioase și pentru respectarea drepturilor fiecărei persoane, mai ales a celor marginalizați: străinul, văduva și orfanul.

Convertirea conștiinței este o exigență pe care o găsim la toți profetii, dar în mod deosebit o găsim la Ieremia și Iezechiel. Accentul pus pe această exigență, ca și condiția absolut necesară pentru păstrarea și afirmarea demnității și drepturilor umane, mai întâi în propria lor persoană, face ca atitudinea profetilor să nu se confunde cu un activism social sau religios; este o atitudine neagresivă care arată că profetii biblici nu erau doar „convinși“ de importanța mesajului lor, ci erau pătrunși de „prezența“ lui Dumnezeu.

Există o diferență calitativă între „a fi convins“ și „a fi pătruns“ de o realitate spirituală. A fi pătruns de prezența lui Dumnezeu înseamnă a-ți asuma vocația ca slujire adusă lui Dumnezeu, slujind și apărând drepturile umane.

Evident că apărarea drepturilor umane poate să rănească pe cei care nu le respectă, de aceea și vocea profetilor rănește, dar rana provocată de ea vindecă și eliberează. Cu alte cuvinte, profetii biblici sunt o prezență care deranjează și trezește reacții negative în orice persoană sau comunitate care se afirmă orgolios pe sine, disprețuind sau lezând drepturile și demnitatea altor persoane și a comunității umane. De aceea am putea spune că profetii biblici reprezintă modelul unei conștiințe critice în istorie, care veghează la apărarea demnității umane înaintea lui Dumnezeu.

III. VOCEA PROFETILOR – O INSTANȚĂ CRITICĂ PENTRU CONȘTIINȚA MODERNĂ

Având în vedere faptul că și astăzi drepturile și demnitatea umană sunt puse sub semnul întrebării, că persoane și comunități întregi sunt considerate uneori doar elemente de statistică sau instrumente de manipulare, vocea profetilor biblici ar putea deveni o instanță critică iar conștiința profetilor s-ar putea institui ca și conștiința noastră mai bună sau poate mustrarea de conștiință atunci când lăsăm ca drepturile

umane, conferite de Însuși Dumnezeu, să se pervertească în propria noastră ființă sau în ființa altora.

Ca să argumentăm că vocea profeților biblici este necesară astăzi ca o instanță critică, vom da câteva exemple, plecând de la reflecția unui teolog german, intitulată sugestiv: *Paternitatea lui Dumnezeu într-o lume emancipată*.*

Profeții au accentuat paternitatea lui Dumnezeu pentru a institui o fraternitate umană. Mentalitatea modernă a negat însă această paternitate, instituind în schimb, de multe ori, un paternalism ideologic asupritor și constrângător. Spre exemplu, ideologia marxistă pe care s-a întemeiat comunismul totalitar și ateu și-a axat preocuparea sa pe emanciparea totală a ființei umane. Plecând de la această idee, dictaturile comuniste au înlocuit unitatea fraternală în Dumnezeu cu o fraternitate abstractă a mai multor „frați” și „tovarăși”, fii ai partidului unic. A rămas celebră, pentru posteritate, fraza rostită de Stalin: „*Statul este o familie și eu sunt tatăl vostru*”. Cu alte cuvinte, ideologia comunistă a uzurpat paternitatea lui Dumnezeu și a înlocuit-o cu paternitatea sau mai corect spus paternalismul paranoic al liderului politic. Acum se poate constata destul de clar că, în epoca modernă, lupta pentru emancipare a fost câștigată însă ea nu a fost urmată în mod necesar și de afirmarea pleneră a drepturilor omului.

Discreditația paternității lui Dumnezeu și a valorilor morale sfârșește, adesea, prin supunerea necondiționată față de alți „pseudo-părinți”: guru, lideri ai sectelor sau reprezentanți ai unor ideologii discutabile, în ceea ce privește respectarea drepturilor omului. Acest lucru este subliniat cu competență de teologul amintit mai sus, care la o conferință internațională spunea: „Generația conștientă de sine și egocentrică a ultimilor ani, care se opunea oricărui angajament precis, oricărei decizii politice și sociale, a făcut loc unei generații care sacrifică cu bucurie propria sa judecată pentru a se identifica cu șefii puternici. Tineretul de astăzi este așadar obosit de libertate. El vrea un șef puternic, un obiect căruia să i se dăruie, ocazii de a se jertfi. El nu ține cont că multe din aceste cauze îl va duce la catastrofă”**.

Este bine să precizăm că aceste cuvinte au fost rostite de autorul german înainte de al doilea război mondial. După experiența războiului, după tot ce s-a întâmplat cu dictaturile ce au urmat, este firesc să ne întrebăm dacă nu cumva acel „Sema Israel” („Ascultă Israel”) rostit de profeții biblici ar putea deveni paradigma existențială a tuturor îndrumătorilor spirituali, care luptă pentru afirmarea drepturilor omului, datorite de Dumnezeu fiecărei persoane și comunități umane.

REPERE BIBLIOGRAFICE

1. *Dicționar biblic*, Ed. „Cartea creștină”, Oradea, 1995, p. 1 068–1 079.
2. *Nouveau dictionnaire biblic*, révisé et argumenté, Edition Emmaüs, Saint-Légier (Suisse), René Pache (l'éditeur responsable), p. 1 066–1 070.
3. Pierre de Benoit, *Tresors des prophètes*, Edition Emmaüs, Saint-Légier (Suisse), 1990.
4. Alexandru Șafran, *Cabala*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996.
5. Idem, *Înțelepciunea Cabalei*, trad. Ticu Goldstein, Editura Hassefer, București, 1997.

* Wissert't Hoof, *La paternité de Dieu dans un monde émancipé*, Labor et Fields, Genève, 1984.

** *Ibidem*, p. 94

SUMMARY

Human rights in the Biblical prophets' vision is a topical theme that refers, on the one hand, on the profound aspiration of each person and each human community to find the meaning of their existence in history, and on the other hand, to the vocation of the Biblical texts to reveal this meaning.

The author appeals to our „readiness to let ourselves be won over and analysed“ by the Biblical texts.

Three main aspects of this theme are approached; the identity of the prophets, the way in which human rights and the voice of the prophets are defended, a critical court for modern conscience.

Reflecții pedagogice

EDUCAȚIA RELIGIOASĂ ÎN ȘCOALA ROMÂNEASCĂ CONTEMPORANĂ ȘI DREPTURILE OMULUI*

Irina Boca

București

Motto: „Finalitatea religiei este întotdeauna educația...”

(Marc Auge, *Religie și antropologie*)

Relația dintre educația religioasă și drepturile omului este una bidirecțională. Pe de o parte, dreptul la educația religioasă se înscrie ca drept fundamental al

* Comunicare prezentată la Simpozionul *Dimensiunea spirituală și drepturile omului* (Iași, 30 octombrie – 1 noiembrie), organizat de Institutul Român pentru Drepturile Omului (București), Mitropolia Moldovei și a Bucovinei (Iași), Episcopia Romano-Catolică (Iași), Universitatea „Al. I. Cuza (Iași). Tematica discuțiilor a fost concentrată asupra problemei respectului față de lege care este, în esență, respectul față de oameni și respectul față de sine. Ca să caracterizăm idealul educațional trebuie să caracterizăm și epoca. Căderea în păcat, criza morală, criza socială sau ecologică – toate sunt condiționate de pervertirea omului de la verbul „a fi” la verbul „a avea”, or, pervertirea aceasta duce la refuzul drepturilor altor oameni. Când omul refuză paternitatea lui Dumnezeu și o înlocuiește cu un paternalism ideologic sau al unui partid-lider crește tensiunea dintre individ și societate. Trebuie să se propună un limbaj care apropie, dar nu care îndepărtează. Acesta a fost punctul de vedere susținut de reprezentanții bisericilor ortodoxe și romano-catolice, prin purtătorii lor de cuvânt la acest simpozion: I.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, și preot, lector, dr. Gheorghe Popa, prodecan la Facultatea de Teologie (Iași) și P. S. Petru Gherghel, Episcop al Episcopiei Romano-Catolice (Iași), preot, lector, dr. Wilhelm Dancă de la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iași. Biserica caută căi pentru recuperarea drepturilor omului, a demnității lui.

S-a subliniat faptul că modelul educațional contemporan este în criză, influențat, în special, de ideologie, politică și mass-media. Școala și Universitatea, care sunt și ele în criză, au nevoie de o paradigmă formativă. Au fost formulate în acest sens necesitățile de prim ordin: redefinirea finalităților de educație, formarea unui spirit capabil să judece în libertate; echilibrul dintre formarea profesională și cea enciclopedică; capacitatea de analiză socială și autoeducare; policulturismul și formarea formatorilor, în primul rând, al profesorilor. Una din preocupările Institutului de Științe ale Educației (București) este alcătuirea unui curriculum pentru predarea religiei în școală, problemele educației religioase ale individului ca una din condițiile pregătirii „pentru cunoașterea, respectarea și aplicarea principiilor drepturilor omului” – problemă tratată în materialul propus.

individului de a-și manifesta „libertatea gândirii, de conștiință și religie... prin învățatură, practici religioase, cult și îndeplinirea ritualurilor“ (*Declarația universală a drepturilor omului*, art. 18). Pe de altă parte, predarea religiei în școală poate și trebuie să constituie una din modalitățile de educare în spiritul cunoașterii, respectării și aplicării principiilor drepturilor omului.

Pornind de la premisa potrivit căreia democratizarea societății românești nu se poate realiza fără democratizarea sistemului educațional, noua politică în domeniul învățământului a introdus o serie de reglementări de tip normativ, instituțional, financiar, de control și, nu în ultimul rând, de ordin curricular.

Astfel, introducerea prin articolul 9 al Legii Învățământului a predării religiei în școală a constituit una din schimbările curriculare care a provocat puternice controverse atât în rândul specialiștilor în educație și oamenilor Bisericii, cât și în celelalte medii.

În plan oficial a existat obiecția de neconstituționalitate privind statuarea religiei ca disciplină obligatorie în școală, considerându-se că prin aceasta sunt încălcate prevederile din Constituția României referitoare la „dezvoltarea personalității umane“ (art. 29, alin. 1 și 2), „dreptul persoanei fizice de a dispune de ea însăși“ (art. 26, alin. 2).

Analiza prevederilor contestate sub aspectul constituționalității lor, examinate prin prisma câtorva norme cuprinse în legea fundamentală (art. 32, alin. 7 – „în școlile de stat învățământul religios este organizat și garantat prin lege“, art. 29, alin. 6 – „nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă contrare convingerilor sale“ etc.), precum și în *Declarația universală a drepturilor omului* și alte documente-cadru și convenții internaționale, conduce la o interpretare favorabilă studiului religiei ca un drept constituțional, în măsura în care se respectă dreptul părinților sau tutorilor „de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine“ – art. 29, alin. 6 din Constituție.

Legitimitatea predării religiei în școală este, în primul rând, una de natură culturală. Trecerea de la un lung regim comunist, centrat pe valori specifice, către un regim politic democratic presupune un efort de „decomunizare“ culturală, o schimbare de mentalități, atitudini, relații sociale reconstruite pe noi valori: libertate, pluralism politic, dialog social, spirit critic, inițiativă personală, solidaritate, toleranță, interculturalism.

Depășirea stării de anomie socială implică eforturi educaționale susținute. Elaborarea unei politici coerente în domeniul educației trebuie să pornească de la definirea unor noi competențe și stabilirea unor noi priorități în planul valorilor educaționale. Din această perspectivă se pot identifica, după părerea unor autori, orientări majore în definirea politicilor educației în țările post-comuniste (C. Bârzea, p. 670): democrația și democratizarea (descentralizare, liberalizarea accesului la educație, diversificarea structurilor, rolul comunităților în viața școlii, dezvoltarea învățământului particular); accent pe educația civică (cunoașterea drepturilor și îndatoririlor cetățenești, participarea la viața socială, responsabilitate); reevaluarea valorilor clasice, de tip umanist în curriculumul școlar; un nou sens dat naționalismului (cunoașterea și afirmarea identității naționale, a istoriei, culturii și tradițiilor de către tânăra generație); „redescoperirea“ religiei în spațiul școlar; reconstrucția idealului unei Europe unite (cunoașterea culturii europene, integrarea dimensiunii euro-

pene în curriculumul școlar, învățarea limbilor străine și promovarea interculturalismului în educație).

Valorile de tip religios se regăsesc în această tabelă de valori și sunt necesare în formarea individului pentru a-și exercita drepturile și responsabilitățile sale.

Un alt argument al introducerii predării religiei în școală este cel politic și național. Perioada comunistă a fost una de desacralizare forțată a societății. Nu numai că nu se pune problema unei educații religioase în școală, ci se urmărea chiar scoterea religiei în afara societății, de la reprimarea manifestării ei sociale (dărâmarea de biserici, interzicerea prezenței la slujba religioasă sau a practicării diverselor ritualuri creștine etc.) până la controlul brutal al manifestării religiei în plan individual.

Însă, în spațiul românesc, ideea de națiune s-a definit întotdeauna prin caracteristicile ortodoxiei: „În starea Bisericii s-a oglindit mai strălucitor moralitatea poporului, condiție esențială a vieții de stat și naționale” (N. Iorga). De la apariția primelor școli până la marea cărturari ai perioadei interbelice, societatea laică și, respectiv, educația s-au construit pe fundamente creștine. Educația religioasă a fost constantă în legislația școlară românească de la prima Lege a instrucțiunii publice din 1864 până la Decretul pentru reforma învățământului din 1948 care a scos predarea religiei în afara tradițiilor școlii românești.

În al treilea rând, trebuie subliniat faptul că majoritatea statelor au înscris în setul de drepturi religioase acela de realizare a educației religioase a copiilor și tinerilor. Modul concret de prescriere și realizare a acestui fapt diferă de la o țară la alta, fiind determinat de: rolul jucat de biserică în cadrul societății respective; elaborarea sistemului politic pe baza principiului separării/neseperării bisericii față de stat; gradul în care societatea asigură respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Astfel, majoritatea statelor care au luat măsuri pentru asigurarea libertății de gândire, de expresie și de conștiință, au trecut la regândirea rolului religiei în sistemul public de educație.

Făcând o analiză comparativă a câtorva din sistemele de învățământ europene, putem concluziona că: religia este parte componentă a curriculumului școlar în toate țările europene, cu excepția Franței; se accentuează nu atât latura ideologică a religiei, cât fundamentele sale axiologice și implicațiile lor asupra formării umane ca individ și membru al cetății; părinții și tutorii legali hotărăsc dacă copiii participă sau nu la orele de religie; bisericile și cei care susțin orele de educație religioasă nu au dreptul să hotărăscă asupra conținutului celorlalte discipline.

Pornind de la enumerarea principalelor valori ce stau la baza fundamentării drepturilor omului – respectarea demnității existenței umane, libertate, solidaritate, respect pentru sine și pentru alții, toleranță etnică, rasială, politică, culturală și religioasă, înțelegere, civism – se poate analiza modul în care educația religioasă pregătește individul pentru cunoașterea și respectarea acestora.

Un astfel de demers presupune, în primul rând, analiza finalităților educației religioase așa cum se regăsesc acestea în școala românească. Controversele legate de introducerea predării religiei s-au centrat, de cele mai multe ori, asupra scopului pe care aceasta și-l propune: simpla instruire teoretică referitoare la dogma religioasă, o catehizare sau practica efectivă a unei credințe? Cu preponderență formative, finalitățile educației religioase trebuie să vizeze însă aspectul axiologic al religiei: tabela de valori perene concordante cu caracteristicile societății laice.

Considerându-se că educația religioasă nu poate scăpa de pericolul îndoctrinării, mulți autori sunt de părere că, prin introducerea acesteia în școală, se încalcă principiile liberei dezvoltări a personalității umane și libertatea de conștiință. Astfel, în diverse lucrări de specialitate se afirmă că religia este o „activitate imorală” în spațiul școlar, o pură îndoctrinare „deghizată într-o aură de mister și emoție pozitivă cu care noțiunea de credință este înconjurată” (J. P. White, *Indoctrination*); de asemenea, se consideră că predarea propozițiilor religioase pentru a crede în ele este întotdeauna îndoctrinare și este condamnabilă moral (I. A. Snook, *Indoctrination and education*).

Dar, o valorificare autentică a religiei în plan educațional elimină acest pericol al „îndogmatizării”. Aceasta nu trebuie să-și propună predarea unei anumite dogme religioase ca unică modalitate de explicare a lumii, ci să elimine elementul afirmativ-categoric prin prezentarea conținutului religios dintr-o perspectivă deschisă, ecumenică, care să faciliteze realizarea unui dialog interconfesional și intercultural fecund. Neglijarea a ceea ce istoricul religiilor Kitagawa numea semnificația „exterioară” a religiei duce la îngustarea conștiinței existenței unei pluralități de religii și a altor oameni religioși.

Educația religioasă nu presupune a converti elevii la o religie, ci își propune ca, prin cunoașterea principalelor dogme religioase, să se cultive la aceștia atitudinea de acceptare a existenței altor religii și a toleranței față de acestea. De asemenea, o autentică educație religioasă trebuie să confere libertății umane un sens superior; conștiința religioasă este necondiționată, iar răspunsul prin credință al omului față de divinitate este voluntar.

Propunându-și drept scop cunoașterea, formarea de atitudini și exersarea de comportamente în concordanță cu principiile toleranței religioase și, în sens larg, sociale, respectării diversității și libertății individului, a respectului pentru sine și pentru alții, a înțelegerii și solidarității umane, educația religioasă trebuie să devină una din modalitățile de bază de educare în spiritul respectării drepturilor omului.

Tocmai de aceea este necesară o regândire a rolului și modalităților de realizare a acesteia în școală: reconsiderarea statutului religiei în curriculumul școlar (care, deși face parte din aria curriculară „Om și societate”, alături de istorie, geografie, educație civică/cultură civică, tinde să devină o materie de studiu total izolată de celelalte discipline școlare, fără nici o corelație interdisciplinară); reevaluarea curriculumului educației religioase (care are la bază o perspectivă simbolică ce intră în disjunctie cu punctul de vedere pozitivist aplicat de multe din celelalte materii școlare; există, de aceea, dificultăți de selectare și organizare a conținutului, de adaptare a acestuia la particularitățile de vârstă ale elevilor); reorganizarea sistemului de formare a profesorilor de religie (care, fără o pregătire de specialitate în domeniul psihologiei copilului și pedagogiei, cad în pericolul „boicotării” credinței prin însăși religie).

Dincolo de problemele concrete legate de predarea religiei sau de punctele de vedere care contestă însăși prezența acesteia în spațiul școlar, putem concluziona că o autentică educație religioasă a individului constituie una din premisele și, în același timp, condiție a pregătirii acestuia pentru cunoașterea, respectarea și aplicarea principiilor drepturilor omului.

BIBLIOGRAFIE

- Bîrzea, Cezar, *Education in a world in tranzition: between post-comunism and post-modernism*. Prospects. No. 4/1996.
- Cucoș, Constantin, *Educația religioasă: conținut și forme de realizare*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.
- Fonta, Ilie, *Libertatea religioasă în lumea contemporană*. București, Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1994.
- Kitagawa, Joseph, *În căutarea unității. Istoria religioasă a omenirii*. București, Editura Humanitas, 1994.

SUMMARY

The author brings forward the problem of the religious education in the contemporary Romanian school. In her opinion, the teaching of the religion in school can and should represent one of the methods to educate in the spirit of respect for and observance of human rights.

MITROPOLITUL SILVESTRU, ÎNTEMEIETORUL LITERATURII DIDACTICE ROMÂNEȘTI DIN BUCOVINA

Gheorghe Giurcă

Suceava

În evoluția literaturii didactice românești din Bucovina se pot distinge două etape. Prima, de tranziție, corespunde perioadei cuprinse între 1775, anul raptului, și 1786, când Bucovina a fost înstrăinată a doua oară prin trecerea ei sub administrație galițiană. Informațiile în legătură cu cărțile utilizate aici în acest interval sunt precare, așa încât se poate recurge doar la deducții. Și cum în școală, ca și în biserică, influența Moldovei, deși în scădere progresivă, s-a menținut încă o bucată de vreme, e de presupus că, în lipsa altora, au fost utilizate aceleași mijloace didactice. Cel puțin așa rezultă și din *Bibliografia românească* de T. Bianu, care consemnează *bucovarne* și *bucvare* tipărite atât la Iași, cât și la Buda sau Viena. După 1786, când învățământul românesc din Bucovina a cunoscut o perioadă de accentuat declin, s-a redus mult și importanța acestora. Treptat au fost scoase cu totul din școlile publice, fiind utilizate mai departe doar de învățătorii ambulanti.

Literatura didactică românească din Bucovina, diferită de cea din Țară, s-a născut la mijlocul sec. al XIX-lea, după ce provincia și-a redobândit autonomia în cadrul imperiului. Sub presiunea mișcării pașoptiste din Europa, cu reverberații puternice la curtea Vienei, s-a înregistrat o relativă descătușare în viața naționalităților componente ale acestui stat hibrid. Între altele, școala a ocupat un loc privilegiat. Proporțional a crescut și nevoia de manuale școlare în limbile naționalităților, inclusiv în limba română. Așa s-a născut interesul deosebit al unor intelectuali români față de acest domeniu. Dintre cei care și-au înscris pentru totdeauna numele în rândul creatorilor de manuale școlare (e adevărat, unii cu relatări modeste)¹, doi se detașează cu autoritate: Samuil Andreievici, viitorul mitropolit al Bucovinei, și Aron Pumnul. Soarta a hărăzit ca acești doi bărbați, născuți în același an și aceeași lună, la diferență de numai o zi și la o distanță de câteva sute de kilometri, să joace un rol decisiv în evoluția învățământului românesc din Bucovina. În împrejurări total diferite, amândoi au ajuns la Cernăuți pentru a-și împlini chemarea destinului. Ceea ce a realizat preotul Samuil Andreievici, originar din Mitocu-Dragomirnei, pentru școala primară prin manualele laice sau religioase, a înfăptuit profesorul Aron Pumnul, născut în Cuciulata (jud. Brașov), pentru învățământul secundar prin vestitele sale *Lepturarii*. Prin ceea ce au făcut în folosul școlii, ei și-au câștigat un loc privilegiat în istoria învățământului românesc.

Când și-a început rodnică-i carieră de autor de manuale școlare, Samuil Andreievici era paroh, din vara anului 1843, în Ceahor (satul soției sale), de lângă Cernăuți. După propriile mărturisiri, în viața cotidiană se confrunta cu destule disconforturi provocate de lipsa condițiilor corespunzătoare pentru activitatea științifică. Ziua scria „nu la îndămănrările lăcuințelor separate, ci în strigătul cel asurzitor al pruncilor, iar noaptea: nu la două făclii de mili, ci prea adese numai la un căpățel de lumânărică”². Cu atât mai mult s-ar fi putut limita doar la misiunea-i preoțească, pe care, de altfel, o onora cu profesionalism, fiind unul dintre cei mai buni slujitori români ai altarului. Și totuși, anumite resorturi interioare numai de el știute nu i-au dat pace, făcându-l să abordeze un domeniu atât de puțin brăzdat până la el și pentru care nici nu avea pregătirea de specialitate necesară. Chemarea lăuntrică s-a dovedit însă mai puternică decât toate piedicile. De aici și tăria morală de a învinge greutățile inerente oricărui început.

Activitatea sa a apărut într-un moment de răscruce pentru soarta învățământului românesc, când concesiile pe care autoritățile au fost nevoite să le accepte trebuiau valorificate fără întârziere. Și el avea s-o facă în chip magistral, cu o rară pricepere. Pasiunea nu i-a scăzut nici după 1864, când, fiind numit predicator la Catedrala din Cernăuți, obligațiile profesionale s-au amplificat mult ca volum și importanță. A găsit totuși timpul necesar să-și materializeze preocupările didactice. Așa se face că în decurs de mai bine de 15 ani, a înzestrat școlile românești din Bucovina cu manualele de religie, de citire și de gramatică fără de care acestea nu ar fi putut funcționa. „El a realizat manuale care, prin calitățile lor didactice, prin conținutul științific, prin valențele instructiv-educative și formative, prin forma atrăgătoare, accesibilă marchează o etapă nouă, superioară în evoluția învățământului românesc din Bucovina”³.

Primul manual publicat de Samuil Andreievici, intitulat *Micul Comenie pentru întâia clasă a școalelor poporene*, Viena, 1851, era destinat învățării limbii germane de către elevii români. A fost întocmit după modelul *Vestibulum*-ului lui Comenius, de unde și titlul. Au urmat:

- *Elementariu spre întrebuițare în școalele poporene*, Viena, 1851;
- *Carte de cetire sau Legendariu românesc pentru întâia clasă a școalelor poporene*, Viena, 1852;
- *Carte de cetire sau Legendariu românesc pentru a patra clasă a școalelor poporene*, Viena, 1856;
- *Liturgica care cuprinde scurta tălmăcire a tuturor rânduielilor liturgice după tipiconul bisericei dreptcredincioase a Răsăritului*, manual pentru școlile cantonale și școlile mijlocii din Bucovina, Cernăuți, 1860;
- *Micul catechis carele cuprinde învățătura creștină despre dogmele bisericei dreptcredincioase a Răsăritului, compus pentru școalele poporene*, Viena, 1861;
- *Carte de cetire sau Legendariu românesc pentru a treie clasă a școalelor poporene*, Viena, 1862;
- *Învățătură morală pentru îndreptarea vieții omului creștin din sfintele scripturi culeasă*, Cernăuți, 1863;
- *Catechis mic pentru tinerimea ortodoxă din I și a II-a clasă a școalelor naționale din Bucovina*, Viena, 1865;
- *Micul catechis carele cuprinde învățătura creștinească despre dogmele bisericei dreptcredincioase a Răsăritului pentru a III-a clasă*, Viena, 1865;

– *Istoria svântă a Testamentului Vechi și celui Nou cu aplicări din învățătura religiei a bisericii dreptcredincioase a Răsăritului compusă pentru a IV-a clasă a școalelor poporene*, Viena, 1865;

– *Istoria svântă a Testamentului Vechi și Nou pentru clasa a II-a a școalelor poporene*, Viena, 1865;

– *Epistoliile și evangheliile pe toate duminicile și sărbătorile de peste an cu deduceri și aplicări pentru clasa a III-a a școalelor poporene*, Viena, 1865;

– *Carte de cetire sau Legendariu românesc pentru a doua clasă din școalele poporene*, Viena, 1869⁴. La acestea se adaugă și trei metodici, primele din întreaga noastră literatură didactică:

– *Metoda silabisirii sau Introducere pentru învățarea primelor elemente cu folosirea a 12 table de perete*, Viena, 1856;

– *Metodica calculaciunii în cap pentru învățători și candidați de învățători*, Viena, 1856;

– *Metodica calculaciunii cu cifre*, Viena, 1858⁵.

În ce privește valoarea manualelor sale, trebuie spus că cele de religie au îndeplinit și un important rol național-cultural, dacă avem în vedere că, până la apariția lor, învățământul religios din Bucovina se făcea exclusiv în limba germană. Despre cele de citire și de gramatică, George Tofan afirma că ele „fac cinste literaturii didactice din Bucovina în special și în general întregii literaturi didactice române; pentru vremea lor ele erau cărți model și nici românii din Ardeal și mai puțin cei din principate nu aveau ceva mai bun. Cărțile sunt alcătuite cu multă îndemânare, ceea ce trebuie să surprindă la un bărbat care nu era de meserie învățător. Materia sistematic împărțită asupra celor patru ani dă învățătorului posibilitatea ca să facă cunoscut elevilor toate lucrurile de care vor avea nevoie în viața practică. Bucățile sunt alese cu mult bun-simț și în vederea nevoilor practice ale școlărilor țărani. Un merit deosebit al acestor cărți este *frumoasa limbă românească* (s. n.) în care sunt scrise. O limbă populară, curgătoare, presărată cu ziceri vechi...”⁶. Textele la care face referire George Tofan sunt, de fapt, traduceri din limba germană și asta datorită faptului că manualele didactice pentru naționalități erau întocmite după o structură aproape identică în întregul imperiu impusă de autoritățile de resort de la Viena. Pentru respectarea ei se manifesta o vigilență deosebită. Și încă ceva: cărțile de citire cuprindeau nu texte literare propriu-zise, ci scurte compoziții cu conținut științific și moral, prezentate la un nivel accesibil. Se abordau subiecte precum: descrierea omului, a casei, a satului, a animalelor domestice și sălbatice, a unor fenomene naturale etc. La clasele mai mari, sfera cunoștințelor se lărgea: lucrarea pământului, cultivarea pomilor fructiferi, creșterea animalelor, prelucrarea sării, a zahărului și a berii etc., dar și cunoștințe geografice elementare sau texte cu conținut moral, precum: *Despre dătorile cetățenilor*; *Despre amoroarea patriei* sau *Arătarea amicilor adevărați și a celor vicleni*. Tocmai aici se află marele merit al lui Samuil Andreievici: pentru a le face mai accesibile, a selectat din manualele germane textele cele mai adecvate, localizându-le și adaptându-le la specificul neamului său. El a făcut aceasta „cu o deosebită pricepere și o superioară înțelegere a trebuințelor școlii românești din acea vreme. Materialului străin a căutat să-i dea o culoare locală, schimbând locul acțiunii și persoanele: Cosma Bucovineanul, Maranda, văduvă săracă din Sirețiu, Teutul, învățător din Câmpulung, Ionică din Suceava, George Cernăuțeanul etc.”⁷. Pentru a le apropia și mai mult de sufletul micului școlar, le presară cu sfaturi și îndemnuri în versuri originale, astăzi cu iz de vechime, dar cu rezonanță pentru copiii

de atunci. Astfel, cel intitulat *Regule scolastice* în 14 strofe cuprinde „programul” zilnic al școlarului de la deșteptare până la culcare. Iată câteva:

„De dimineată te scoală,
Te îmbracă și te spală
Și rădică glasul tău
La preabunul Dumnezeu.
Cărticica ia și-nvață
Tabla ta de dimineată,
Că ușor vei învăța
Și degrab' nu vei uita.
Oara școalei de sosește,
Cărticelele-ți gătește
Mergi pe drum astâmpărat
Pân' la școală necurmat”⁸.

Tot astfel, un *Decalog pentru păstrarea sănătății*, din care reținem un exemplu:

„Ferește-ți capul de udeală,
Pântecele de răceală,
Picioarele de umezeală
Și mijlocul de-opinteală”.

Pentru cl. a III-a, concomitent cu cunoștințele de asimilat, alcătuitorul manualului găsește un bun prilej pentru a strecura o serie de maxime adunate din tezaurul paremiologic popular sub titlul *Paremiilor pentru viața practică*. Plac și acum nu numai pentru adâncă înțelepciune pe care o cuprind, ci și pentru frumusețea și armonia spunerii, fiind astfel ușor de înțeles și de asimilat. Am reținut câteva:

„– Omul care schimbă în fiecare oră hotărâțile sale este asemenea cu trestia cea uscată și ușioară (pe) care o clatină vântul în care parte voiește;

– Două odoare, adevărul și dreptatea sunt mai scumpe decât amândoi ochii și cine le poartă aceste în inimă este mai luminat decât ar avea patru ochi;

– Grăiește și de tine însuși adevărul și nu îmbracă cămeșa albă peste cea pătată și unsuroasă, că, de va încălzi soarele, va trece unsoarea prin cămeșa cea albă și va ieși pata la iveală;

– Fratele sârguinței este prisosul, iară sora lenei este sărăcia;

– Nu-i trandafir fără spin, dară înțeleptul amiroasă floarea și nu pipăie spinii;

– Leneșul face din toată ziua sărbătoare, dară sârguinciosul are atunce cea mai mare sărbătoare când are adus la capăt lucrul său;

– După cui cade și potcoava, după potcoavă se duce și copita și, când te trezești, de răul unui cui mic a rămas calul calic;

– Cel ce prânzește împreună cu mândria, cinează mai apoi cu sărăcia”⁹.

Întâlnim în același manual o frumoasă descriere a Bucovinei. Din ea răzbate fiorul liric pe care-l resimte autorul cu gândul la farmecul acestor locuri: „Bucovina este asemenea unei grădini. Câmpiile sunt ca niște straturi mănoase, iară codrii și pădurile ca niște pomete mari și umbroase. Munții sunt acoperiți cu păduri dese, mai ales de brad, prin care se află plaiuri și preluce (poiene), unde muntenii își pasc vitele”¹⁰. Când vine vorba despre Suceava cea încărcată de istorie, autorul nu-și poate ascunde măhnirea pentru starea de decădere în care a ajuns fosta capitală, datorită vitregiei istoriei: „Suceava nu-i astăzi ce era odinioară. Înainte de două sute de ani,

Suceava era capitala Moldovei, de care s-a ținut și Bucovina până la anul 1775. Acolo reședea(u) domnitorii țării și din uriașele zidiri vechi n-au mai rămas până acuma decât dărâmături. În Suceava erau două cetăți domnești, una spre răsărit care au dărâmat-o turcii, iar alta spre apus care au surpat-o polonii. Din cele cincizeci de biserici și mănăstiri de pe atuncia s-au mai păstrat numai: biserica Mitropoliei, unde se află moaștele S. m. n. Ion cel Nou, și alte cinci biserici puternic zidite, iară din celelalte li s-au șters și urmele¹¹.

A trecut un veac și aproape jumătate de când ilustrul cărturar punea la îndemâna școlii românești din Bucovina aceste prețioase instrumente de lucru. Realizările sale au avut același rol pe care l-au avut manualele lui I. H. Rădulescu în Țara Românească, ale lui Simion Bărnuțiu în Transilvania sau ale lui Gheorghe Asachi în Moldova¹². Cărțile acestea au reprezentat „hrana sufletească a generațiilor de elevi de la 1850 până după 1880”¹³. Doar *Abecedarul* lui Ion Creangă a mai avut o asemenea longevitate. Mihai Eminescu, bun cunoscător al vieții culturale din Bucovina și al personalităților ei reprezentative, afirma despre cel ce fusese de curând numit în înalta funcție de mitropolit (cu numele de Silvestru) că era „unul din bărbații cei mai de caracter și mai învățați dintre românii din Austro-Ungaria, căruia școala populară ortodoxă îi datorează foarte mult. Într-adevăr era un timp în care aproape toate cărțile învățământului primar, de la abecedar începând, câte erau scrise conform științei pedagogice se datorau preotului de mir Samoil Andreievici Morariu... Meritul pedagogic de căpetenie al noului mitropolit este că într-adevăr cel dintâi a scris cărți pentru învățământul primar în limba română după un sistem bine definit, conform cu experiențele pedagogice, ale timpului său, pe când cărțile scolastice ale altor autori erau lipsite de sistem și făcute după o rutină numai”¹⁴.

Trecerea timpului nu a diminuat cu nimic meritele sale excepționale, ci dimpotrivă. Tocmai de aceea părerea lui George Tofan exprimată cu vreo 80 de ani în urmă este, din păcate, încă de actualitate: „E regretabil... că nu există până azi asupra vieții și activității rodnice a acestui fruntaș al vieții culturale din Bucovina o monografie amănunțită și documentată”¹⁵. Numai un astfel de studiu ar putea evidenția adevăratele dimensiuni ale multilateralei sale activități, care a reprezentat „o întregă epocă din istoria Bucovinei”.

NOTE

1. O analiză atentă și temeinică a literaturii didactice românești din Bucovina pentru cl. I-IV, singura până în prezent, a realizat George Tofan în lucrarea sa *Învățământul în Bucovina*, vol. II, mss.
2. *Apud* George Tofan, *lucr. cit.*, p. 399.
3. Mihai Iacobescu, *Dr. Silvestru Morariu-Andreievici (1818-1895)*, în *Codrul Cosminului*, serie nouă, nr. 1(11), 1995, p. 160.
4. Lista manualelor didactice este preluată din lucrarea lui George Tofan. Noi le-am așezat în ordinea apariției lor.
5. Vasile M. Demciuc, *Mitropolitul Silvestru Morariu Andreievici (1818-1895)*, în *Excelstior*, revista elevilor Școlii Normale „Mihai Eminescu”, Suceava, an. III, nr. 3-4/1993, p. 6.
6. George Tofan, *lucr. cit.*, p. 400-401.
7. *Idem*, p. 395-396.
8. *Apud* George Tofan, *lucr. cit.*, p. 345.
9. *Idem*, p. 369-371.

10. *Ibidem*, p. 376.
11. *Ibidem*, p. 377.
12. Iosif Antohi, *Silvestru Morariu-Andreievici*, în vol. *Din istoria pedagogiei românești. Culegere de studii*, vol. III, București, 1967, p. 209. (Apud Mihai Iacobescu, *lucr. cit.*, p. 160.)
13. George Tofan, *lucr. cit.*, p. 392.
14. Mihai Eminescu, *Opere*, vol XI, Editura Academiei R. S. R., București, 1984, p. 69.
15. George Tofan, *lucr. cit.*, p. 403.

SUMMARY

The Romanian didactic literature in Bukovina appeared first mid nineteenth century, a period that coincided with the process of national revival. The author underlines the national-cultural importance of the textbooks written by Metropolitan Silvestru. His textbooks on religion played an important role in Bukovina where religious education was done mainly in German.

DIN ARHIVA FAMILIEI MORARIU: *CURSUL VIETȚII MELE*

(Sfârșit)*

de pr. Constantin Morariu

REALIZAREA VISULUI MEU DIN 1885 RELATIV LA UNCHIUL SILVESTRU

Este fapt că Silvestru își apăra biserica din răspuțeri. Guvernul central, trecând peste capul lui, a trimis o comisie ca să taxeze moșia fondului religios din Rădăuți, voind să o cumpere cu o bagatelă ca proprietate a statului. Silvestru a strâns toate uricele acelei moșii și a alăturat traduceri lor în nemțește, drept copii legaliste, la o jalbă maiestică, întrebând: E cu puțință să iau eu, ca cap al bisericii, asupra mea toate afuriseniile din aceste urice? Urmarea a fost un veto al Împăratului.

Este fapt că apologia a doua a lui Silvestru a apărut în urma unui ordin ministerial, prin care Mitropolitul fu provocat să se rectifice relativ la cuprinsul celor șapte articole intitulate *Laienstimmen aus der Provinz* (Voci laice din provincă) și publicate în *Bukowiner Rundschau*. Spiritualistul seminarial Vasile Calancea era cumnat cu profesorul de școală normală (Pedagogiu) Florea Cârștiuc, și acesta îi instruia pe copiii Aglaiei Cosovici, fiica lui Arcadie Ciupercovici, care locuia la tatăl ei în Reședința Mitropolitană. Pe când apăreau cele șapte articole, în cari biserica noastră e terfelită din cap până-n picioare, Florea Cârștiuc, după cum îmi spunea Calancea, a văzut și a auzit cu prilejul ținării lecțiilor la copiii Aglaiei, cum arhimandritul Ciupercovici complota cu polonul Wislacki și cu alții în contra lui Silvestru, cum, după apariția fiecăruia din cele șapte articole, Aglaia se ducea la Silvestru ca să vadă ce impresie a făcut articolul asupra lui, și cum ea odată a intrat în odaia de complot cu fața radioasă de bucurie și a zis: „Jetzt ist gut, Vater, er weint“ (Acum e bine, tată, el plânge).

Este fapt că în Viena se aștepta cu mare nerăbdare moartea lui Silvestru, după cum dovedesc acestea chiar cuvintele lui din apologia a doua: „Für manche Anwartschaften dauert das Leben meiner Démut za lange“ (Pentru unele aspirații la funcțiuni

* Aici terminăm publicarea memoriilor preotului Constantin Morariu. Ele au apărut integral în cartea *Cursul vieții mele. Memorii*, Editura „Hurmuzachi“, Suceava, 1998.

viața umilinței mele durează prea lung), cuvinte bazate pe dialogul real dintre un ministru și deputatul din Camera imperială, dr. Ioan Țurcan:

Ministrul: „Ce face bătrânul?“ (adică Mitropolitul)

Țurcan: „Muțămită Domnului, e voinic și sănătos“.

Ministrul: „O, der lebt uns bedauerlich lange!“ (O, el nu trăiește regretabil de mult!)

Este fapt că guvernatorul Pino s-a prezentat la Reședința Mitropolitană îmbrăcat plen parade înaintea lui Silvesru și i-a zis: „Ich komme im Namen des Gesämmt-Ministerium Sie aufzufordern, Ihre Würde niederzulegen“ (Vin în numele întregului ministeriu ca să vă provoc, ca să vă depuneți dignitatea). Silvestru i-a răspuns: „D'as Gesämmt-Ministerium kann von Ihnen, als einem einfachen Staatsdiener so etwas fordern, denn für Sie genügt der einfache blaue Bogen“. Apoi revoltându-se, a urmat: „Von mir jedoch, als Kirchenfürsten, der ich auf Grund der kanonischen Satzungen meiner Kirche dastehe“* și, nesfârșind propoziția, i-a trântit musafirului său ușa supt nas, a raportat obrăsnicia imediat Împăratului și urmarea a fost aievea: coala albastră** pentru bietul cutezător care, ca să-și acopere rușinea, a răspândit faima că a orbit.

Combinând momentele acestea cu cele arătate mai înainte și caracterisate prin cuvintele: „și mă simțesc așa de străin în reședința aceasta“; mai adăugând la ele ultima lovitură a guvernului, anume faptul înșelăciunii vădite din partea lui Pompe în o afacere care pe Mitropolitul l-a ars la inimă, cred că din combinarea aceasta rezultă în mod complet evident realizarea visului meu relativ la unchiul Silvestru. Nu era chip să mai trăiască în așa un bazin de mocirlă leul apărător al bisericii sale ajuns la vârsta de 77 de ani. Explicarea visului relativ la mine și calculul întregii mele vieți se află în omnibusul de *Poezii originale*, p. 176.

PETIȚIA MEA MAIESTATICĂ

Încă înainte de moartea parohului meu Olinschi, cumnatul meu Vasile Iurco din Costișa m-a sfătuit să petiționez pentru postul de paroh de Burla. Eu hotărât m-am dus la Silvestru și l-am rugat să-mi permită a cere acest post, el însă mi-a răspuns: Nu, nu, ca să nu zică lumea că te protejez! Vorba asta, după ce împlinisem acum 14 ani de serviciu ca cooperador, m-a mâhnit, măcar că nu mult după aceea m-am încredințat pe deplin că ea ascundea dorința atât de fierbinte a capului bisericii, ca să mă vadă stabilit numai în Cernăuți. Cum încă atunci nu știam nimic de dorința aceasta, l-am rugat pe dr. Cornel Diaconovich, directorul de la *Romänische Revue*, să cerce a-mi afla vreo slujbă în România, și el mi-a scris să mă interesez că până la sfârșitul lui martie 1892 voi fi primit sau la Ministeriu sau la vreo școală.

În același an mă întâlnește într-o zi pe piața principală (acum a Unirii) dr. I.G. Sbiera, reîntors de la serbarea jubileului de 25 de ani a Academiei Române din

* De la d-ta, ca simplu servitor al statului, întregul Ministeriu poate cere așa ceva, căci pentru d-ta este de ajuns coala albastră. De la mine însă, ca principe al bisericii, care stau aici pe temeiul așezămintelor canonice ale bisericii mele...

** Pe cei dezgrădiți era îndătinat a-i înștiința prin o coală albastră că sunt demiși din serviciu.

București, și mă întrebă: Ce, vrei să ne părăsești? Eu strâng din umeri. – Ei, zice el, ce te mai prefaci, că vestea asta am auzit-o mai deunăzi în București. – Și mă primesc acolo? întreb eu. Da, dar cu părere de rău, că ei au destui oameni și n-ar vrea ca elementul nostru de aici, cari și așa e destul de slab, să slăbească și mai mult! La auzul acestor vorbe mi-am propus: Nu-mi părăsesc țara, chiar de aş şti că voi fi aici trunchi de tăiat lemne.

Cele spuse dovedesc că mie nu-mi era de parohia, de la care m-au respins, și încă și astăzi simțesc cum într-o zi, pe când urcam treptele magistratului din Cernăuți, m-a fulgerat gândul: A, ce fericit aş fi în fundoaiele pădurilor din Pătrăuțel Sucevei, ca să nu mai văd și să nu mai aud cele ce se întâmplă aici! Îmi era însă de voința răposatului unchi, care avuse de gând, dar din cauza bolii și morții sale, nu apucase a cerca pentru mine pulsul dreptății prin petiție maiestatică. De aceea, după publicarea concursului al doilea, am adresat la cancelaria de cabinet următoarele:

MAIESTATEA VOASTRĂ IMPERIALĂ ȘI REGALĂ APOSTOLICĂ, PREAGRAȚIOSULE DOMN PROTECTOR ȘI SCUTITOR AL BISERICII GRECO-ORIENTALE

Prea supus subsemnatul administrator al parohiei gr.-or. cu biserica Sf. Paraschiva din Cernăuți care, trăind necurmat în frică creștinească, în cea mai adâncă umilință și în neclintită fidelitate cetățenească, după 16 ani de pregătire pentru starea preoțească cu rezultatul final de excelență unanimă din toate obiectele la examenele de stat de la facultatea teologică, și după aproape 17 ani de serviciu îndeobște laudat în păstoria sufletească, n-a ajuns măcar la atâta, ca să se poată bucura de adăpost stabil în locul activității sale provizore, cutează în simțământul său și în conștiința sa de preot cu fidelitate supus țării și imperiului, de a proșterne la treptele prea înaltului tron desfășurarea adevărată a stării sale mizere și a implora prea înalta grație a Maiestății Voastre prea întâiul părinte al țării Bucovina.

Fiind născut în Mitocul Dragomirnei, districtul Sucevei în anul 1854, după absolvirea școlii populare și medie și a studiilor teologice la facultatea teologică din Cernăuți, care fu creată prin grația Maiestății Voastre în 1875 și poartă prea înaltul nume al Maiestății voastre, în anul 1878 am fost sfințit în preot de fericitul în Domnul Arhiepiscop Teoctist Blajevici și ordinar ca preot de ajutor la Toporăuți, iar după șapte ani, în aceeași calitate la biserica Sf. Paraschiva din Cernăuți.

Servesc acum 17 ani ca preot de ajutor și administrator parohial și, după 13 1/2 ani de serviciu, în urma concursului publicat la 11/13 martie 1892, fiind primit de Preavenerabilul Consistoriu cel întâiul în ternă, după trei ani am primit simpla rezoluțiune că pentru ocuparea amintitului post de paroh se va publica un concurs nou. Ce a dat pricină autorității mele bisericesti să publice concurs nou după un răstimp de trei ani, aceasta nu mi s-a comunicat. Deoarece însă noul concurs s-a publicat de fapt prin emisul Preavenerabilului Consistoriu din 5/17 iulie 1895, nr. 2131, în urma emisului înaltului Ministeriu al Cultelor și Instrucției din 15 iunie 1894 nr. 1125, eu mă

tem că și acum în zadar aş petiţiona, şi aceasta e cauza că cutez cu toată supunerea a-mi lua refugiul la treptele prea înaltului tron al Maiestăţii Voastre.

Afară de o dojană din partea senatului academic al Universităţii i. r. din Cernăuţi, care mi-am atras-o în ultimul an al studiilor teologice numai prin experienţa mea juvenilă şi de care am fost lovit ca de un accident elementar, nimic nu s-a constatat în contra mea în cei 17 ani de serviciu preoţesc şi nici după aceea. Curriculum Vitae, alăturat aici supt 48, dă o icoană fidelă despre întreaga mea viaţă de până acum, şi toate momentele cuprinse în el pot fi examinate relativ la adevărul lor pe calea cercetării prin înaltul guvern.

Purtarea mea preoţească, aplicarea mea în serviciu şi activitatea mea în şcoală e dovedită prin alegatele alăturate sub a) 2/2 şi 46. Pe lângă împlinirea corectă a datoriilor în serviciu, eu mi-am folosit toate puterile în năzuinţi curat culturale şi literare. Venitul întreg din vânzarea lucrărilor mele literare l-am dat pentru scopuri de binefacere, şi nici un ban n-am folosit pentru mine, deşi ca tată a cinci copii aş fi avut lipsă de acest venit.

Toţi cei 17 ani sunt pentru mine pierduţi, fiindcă nu se socotesc la sistemisatele decenii şi, după acest timp de serviciu fără maculă, eu mă tem că, în urma nou publicatului concurs, nu voi fi considerat ca petent pentru postul de paroh la Sf. Paraschiva. Prin o astfel de eventualitate aş fi foarte aspru şi dureros lovit, atât eu, cât şi familia mea.

De aceea, preotul subsemnat cu toată umilinţa cutează a căuta ajutor la treptele preaînaltului tron şi a implora de la nemărginita şi de la atât înţeleapta bunătate a Maiestăţii Voastre imperiale şi regale Apostolice, ca să aibă parte de considerarea mea la noua sa concurenţă pentru amintitul post de paroh. Cernăuţi, 24 iulie 1895. Constantin Morariu Andrievici, administrator parohial.

CURRICULUM VITAE

Eu Constantin Morariu-Andrievici, fiu din legitima căsătorie a economilor Gheorghe Morariu şi Maranda Hrişcă, sunt născut, conform cu alegeatul 41, la 20 aprilie 1854 în domiciliul părinţilor mei Mitocul Dragomirnei din districtul Sucevei în Bucovina. Tatăl meu, ducându-mă în anul 1862 la şcoala sătească, nu m-a înscris cu numele meu propriu familiar care în certificatul de botez e numai „Morariu“, ci cu numele familiar „Andrievici“ care la timpul său fu actroat în starea preoţească, şi eu eram încă numit pentru această stare. Cerând însă în anul 1869 capul familiei sale, Eminentă sa dr. Silvestru Morariu-Andrievici, fostul arhiepiscop şi mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei, răposat la 15 aprilie 1895, şi obţinând pe cale legală recunoaşterea adevăratului său nume familiar, au început apoi şi ceilalţi membri şcolişti ai familiei de a se folosi de adevăratul lor conume, şi procedura aceasta am observat-o şi eu, deşi cu conumele „Andrievici“ mi-am făcut aproape toate studiile.

După ce am sfârşit şcoala sătească în Mitocul Dragomirnei, am cercetat în anul 1866 clasa a patra a şcolii normale capitale din Suceava, şi în anul şcolar 1866/7 m-am înscris la Gimnaziul gr.-or. din Suceava, care, conform cu alegeatul 1, l-am sfârşit în anul 1874, fără întrerupere sau repetare cu un testimoniu de maturitate favorabil.

Chemarea mea a fost apoi studiul teologiei ce l-am început în anul școlar 1874/5 la Institutul Teologic Gr.-Or. din Cernăuți, l-am urmat în anul școlar 1875/6 la Facultatea Teologică, în care s-a schimbat institutul teologic de mai nainte și l-am sfârșit la aceeași facultate în anul școlar 1877/8, făcând, conform cu alegatele b) 2 și 3, atât examenul de stat exegetic-istoric, cât și cel sistematic practic cu excelență unanimă din toate obiectele. În decursul celor patru ani, cât am petrecut în seminarul arhiepiscopesc din Cernăuți, am făcut și examenul din ritual, tipicon și cântarea bisericească cu succes foarte bun și purtarea mea morală în decursul celor patru ani a fost eminentă, cum dovedesc testimoniile alăturate supt 4 și 5.

Acum trebuie să amintesc de o întâmplare regretabilă care m-a lovit în ultimul an al studiilor mele teologice. Îndată după inaugurarea Universității i. r. Francisco-Iosefine din Cernăuți, care fu creată ca dar împăratesc spre amintirea eternă a împreunării Bucovinei cu Austria, noi auzitorii români ai acestei Universități, luându-ne după datina colegilor germani de aici și de aiurea, am crezut că ne putem mișca mai liber și am înființat Societatea academică „Arboroasa“, care între celelate societăți academice își asigurase în curând o poziție respectată.

În anul 1877 comitetul acestei societăți era constituit din Ciprian Golembiov-schi-Porumbescu, președinte, Zaharia Voronca, vicepreședinte, Constantin Morariu-Andrieveci, adică eu, secretar, Orest Popescul și Eugen Siritean membri ai comitetului. Primind acești membri știrea din gazete că în Camera deputaților din România s-a votat suma de 1 000 de (lei) franci pentru subvenționarea societăților culturale române din străinătate, ei, în neexperiența și nechibzuința lor, au crezut că nu fac nimic necoresct și nepermis, adresându-se în scopul înavuțirii bibliotecii societății la Ministerul Cultelor și Instrucției din România, cu rugarea să le deie un ajutor din suma votată și primind de fapt 200 de franci. Tot așa au crezut numiții membri ai comitetului că nu fac nimic necoresct și nepermis, când în același an au decis să trimită primăriei din Iași o telegramă de condoleanță din incidentul celebrării unui parastas în amintirea decapitării prin turci în octombrie 1777 a principelui Moldovei Grigore Ghica. Acestea două acțiuni n-au fost privite cu o „nechibzuire sigur regretabilă a unor tineri nematuri“ – după cum se exprimă mult regretatul și acum adormitul în Domnul profesor universitar și deputat în Camera imperială, dr. Constantin Tomașciuc, în o epistolă privată, Viena 9 februarie 1878, adresată părintelui lui Ciprian Golembiov-schi-Porumbescu „de pe care epistolă alătur ez aici o copie supt 45, ci, cum spune aceeași epistolă, ele“ fură timbrate prin eperzelul rău întrebuintat al patriotismului procuraturii drept crime și înfoiate până la acțiuni primejdioase pentru stat. La încheierea procesului Arboroasei în 3 februarie 1878 înaintea Curții cu jurați din Cernăuți toți membrii numiți ai consiliului au fost unanim achitați. Cuprinsul stenografic al acestui proces pertractat de la 1 până la 3 februarie 1878, nedeplin relativ la acuza procuraturii, de altfel însă deplin, se află publicat în alăturata gazetă *Bukowina*, care în timpul acela apărea în Cernăuți. Reflexiunile mele la acest proces le voi face mai pe urmă. Aici amintesc numai că, deși mi-am întrerupt studiile din cauza aceluși proces, totuși singur numai dintre toți colegii mei din anul al patrulea al Facultății de Teologie m-am supus examenului al doilea de stat în termenul din Iulie 1878 și l-am făcut cu plăcere cu excelență din toate obiectele după cum mi-a anunțat acest rezultat domnul profesor i. r. al Facultății Teologice, Eusebiu Popovici.

După aceea, conform cu alegatul 33, m-am căsătorit cu Elena, fiica preotesei văduve Emilia Popescul din satul Ceahor în districtul Cernăuțiului, la 5 octombrie al aceluiași an, am fost sfințit în preot și, conform cu decretul din 27 septembrie (9 octombrie) 1878 nr. 3685, alăturat aici supt 5, protoiereul de atunci al Cernăuțiului, Ioan Olinschi, m-a introdus la 17 octombrie 1878 în serviciul de cooperator al

comunei rutene Toporăuți. Cum că în decursul activității mele de șapte ani mi-am împlinit acolo cu conștiință datoriile de pastor sufletesc și de catihet la școala aceasta o dovedesc testimoniile ce le-am primit de la oficiul meu protopresviteresc, alăturare aici supt 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 și testimoniul consiliului școlar i. r. al districtului rural Cernăuți, alăturat supt 2. În același timp eu am fost activ și pe terenul literar, cum arată alegatul 34 și traducerea alăturată aici a istoriei lumii de Welter, precum și traducerea alăturată a operei *Herman și Dorotea* de Goethe. Manuscrisul traducerii din urmă l-am pus la dispoziția răposatului meu amic Nicolae Fekete-Negruiu, proprietar de tipografie din Gherla, dorind ca, după tipărirea lui, exemplarele ce mi s-ar cuveni pentru osteneala mea să se vândă în folosul creării unui fond, din care să se înființeze o școală românească de copile în Bucovina. Aceasta s-a și întâmplat, după cum arată alegatul 20 și anexele ediției române a operei amintite.

Din cauza locuinței de tot scunde și umede, apoi și din cauză că întâiul meu paroh, Ioan Kalinowschi, era neconținut bolnav, iar al doilea paroh Grigorie Worobkiewicz, era înalțat în trup și greoi, și așa în decurs de șapte ani eu am avut ostenele prea mari în parohia cu peste 5 000 de suflete a Toporăuțiului, cu timpul mi-am atras boala reumei în așa grad, încât în 1885 am trebuit să-mi caut sănătatea cu mari pierderi materiale la băile Herculane și în 1887 la locul de cură Iacobeni din Bucovina, deși sărăcia mea e cunoscută.

În anul 1886, conform cu decretul aici alăturat din 5/15 februarie 1886 Nr. 4437 ex. 1885, am fost strămutat în calitate de cooperator la parohia cu biserica Sf. Paraschiva din Cernăuți. Împlinirea datoriilor mele în acest nou post de serviciu e dovedită prin testimoniile oficiului meu protopresviteresc alăturate aici supt 19 b), 34, 19 a), 14, 35, 14 a), 51, 52, 53.

În anul 1887 am tradus din nemțește broșura aici alăturată *O rugăciune, novelă de Carmen Silva*, am tipărit-o sub pseudonimul Flor Corp și am vândut-o în folosul fondului pomenit. În anul 1888 am tradus din textul original scrierea aici alăturată *Omiliile celui dintru sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur la epistolele Sf. Apostol Pavel către Tit și Filemon*, și, după ce cu emisul aici alăturat din 15/27 martie 1888 Nr. 987, am primit aprobarea ei din partea Preavenerabilului Consistoriu, am tipărit-o și am vândut ediția în folosul fondului pomenit. În același an căpitanul i. r. Heinrich Himmel, care la inițiativa Societății antropologice din Viena fu strămutat la Cernăuți ca să culegă date etnografice în Bucovina, a primit din partea mea, atât ca persoană privată, cât și ca secretar al Societății arheologice române din Cernăuți, conform cu alegatele 22, 23, 24 și 25, astfel de lucrări, încât, conform cu alegatul 26, Societatea antropologică a aflat de bine a mă invita împreună cu președintele Societății arheologice române, Olinschi Olinescul, ca să prelucrăm materialul adunat de numitul căpitan în scopul tipării unei opere etnografice despre românii din Bucovina. Eu însă cu părere de rău am trebuit să refuz invitarea, deoarece lucrările mele, date căpitanului Himmel, m-au adus la ideea să încep a publica în limba germană o operă istorică despre românii bucovineni. Opera aceasta o începusem acum pe timpul invitării pomenite, și ei avea să-i urmeze partea a doua etnografică după datele ce le comunicasem numitului căpitan. Ea este alăturată aici sub titlul *Culturistorische und ethnographische Skizzen über die Rumänen der Bucovina* și se vinde în folosul fondului pomenit. În 1889 am publicat în *Revista politică* alăturată tratatul *Către sătenii români bucovineni*, l-am tipărit și separat în 1 200 de exemplare și le-am împărțit gratuit între sătenii din țară. În același an am publicat scrierile aici alăturate: 1) *Istoricul școlii reale din Cernăuți*, 2) *Biografia lui Constantin Morariu-Andrievice*, fost paroh de mozală la Institutul Teologic din Cernăuți, 3) *Nouăsprezece omilii ale celui dintre sfinți părintele nostru Ioan Gură de Aur la epistola Sf. Apostol Pavel*

către romani, traduse împreună cu dr. Ștefan Saghin, actualul predicator în limba română la catedrala din Cernăuți. Aceste scrieri s-au vândut și se vând tot în folosul fondului pomenit. În anul 1890 am ținut în localul Societății pentru Literatura și Cultura Română din Bucovina în Cernăuți, ca membru al comitetului acelei societăți, conferințe apărute în nr. 7 și 8 al gazetei aici alăturate *Revista politică*, anume *Pedagogia română în Bucovina (1774–1887)* și *Școala de meserii din Cernăuți*. În același an și în anii 1893–1894 am publicat scrierile aici alăturate: *Părți din istoria românilor bucovineni* și *Poezii germane* ce se vând tot în folosul fondului pomenit. De altfel toată activitatea mea literară e arătată cu de-amănuntul în *Părți din istoria românilor bucovineni*, p. 267–270 și 289.

Răposând în 1891 parohul meu Ioan Olinschi, care așijderea a fost neconținut bolnav, cu decretul aici alăturat supt 7 eu am fost numit administrator parohial al bisericii Sf. Paraschiva. Pe baza concursului publicat pentru ocuparea definitivă a acestui post de paroh am petiționat și, după cât știu, am fost recomandat cum mai bine de atât maghistratul orașului Cernăuți cu privire la purtarea mea politică, cât și de Protopresviteria Cernăuțului cu privire la activitatea mea parohială, și prin urmare am fost primit și de Preavenerabilul Consistoriu întâiu în terna respectivă. De atunci au trecut trei ani, și rezoluția simplă ce am primit-o de la Preavenerabilul Consistoriu, anume că se va publica un concurs nou, fără să ni se fi comunicat motivul, precum și publicarea aieva a noului concurs pe temeiul emisului înaltului Ministeriu al Cultelor și Instrucției din 15 iunie 1894 nr. 1125, m-au lovit foarte dureros.

Năzuind eu, precum rezultă din cele precedente, prin aproape 17 ani de activitate preoțească a muncii cu jertfitoare abnegare de sine și cu desconsiderarea intereselor mele familiale ca rar alt preot din Bucovina pentru binele bisericii și al patriei pe temeiul cuvintelor Mântuitorului: căutați mai întâiu împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui, și toate celelalte se vor adăuga vouă; fiind sfera acestei activități controlabilă și, după părerea mea, neputându-i-se afla de factorii competenți nici cel mai mic cusur, cum dovedește aceasta pe deplin certificatul alăturat aici sub 46, eu trebuie să presupun că neconsiderarea mea ca petent pentru postul amintit după publicarea concursului prim este poate redus la ținuta contrariilor mei și la amintitul proces al Arboroasei, pertractat înainte de 17 ani.

Stând lucrul așa, eu trebuie să observ că toți colegii mei implicați în acel proces au acum de mulți ani posturi stabile, fără să li se fi pus la stabilirea lor cea mai mică piedică din pricina aceluși proces. Așa fostul vicepreședinte al Arboroasei, Zaharie Voronca, după opt ani ca cooperador a fost numit în 1888 catehet stabil la școala poporală gr.-or. din Cernăuți, iar celălalt membru al comitetului Arboroasei, Eugen Siretean, după zece ani de serviciu ca cooperador, a fost numit în 1890 paroh în comuna rurală Șerbăuți din districtul Siretului. Ciprian Golembiovski-Porumbescu, fostul președinte al Arboroasei, a răposat la 24 mai 1883.

Mai departe eu trebuie să afirm și să-l chiem pe Dumnezeu de martor, că în afacerea Arboroasei am fost implicat cu conștiință cu totul nevinovată, și în decursul procesului respectiv nu o dată am cugetat cu amărăciune și cu adâncă durere, de ce planul de învățământ al școlilor publice este așa întocmit, încât cu nici o ioadă nu ți se spune să respectezi legile existente, pentru a te putea feri de eventualele cazuri de nenorociri. Eu încă și astăzi simțesc curatul adevăr exprimat de avocatul meu dr. Rott înainte de 17 ani cu cuvintele: Mi se pare a fi un joc copilăresc, nu însă acțiunea unor bărbați chibzuiți cari posed convingeri. Testimoniile de maturitate pentru primirea în Universitate domnii (acuzati) pot să le aibă, dar maturitatea pentru viață (întorcându-se către noi): d-voastre veți scuza, nu veți avea-o încă multă vreme. Și amintita epistolă a dr. Constantin Tomașciuc spune că „prin verdictul unanim al jurilor celor foarte

nepreocupați, au trebuit să se clarifice și spiritele preocupate, pe ce fundament șubred și-a clădit procuratura acuza“ (în contra membrilor numiți din comitetul Arborosei). Întreagă afacerea aceasta a fost redusă la adevărata ei măsură de senatul academic al Universității din Cernăuți, care, conform cu alegatul 44, ni-a dat o dojană și o povăță părintească, și de atunci din nici o parte competentă nu mi se poate spune ceva de rău, ci numai de laudă. Și din cauza aceasta să rămân eu neconsiderat pentru postul de paroh la Sf. Paraschiva din Cernăuți; după ce servesc în această parohie pe al zecelea an spre mulțămirea obștească astfel, încât epitropia bisericii numite, cu prilejul pertractărilor de ocupare a acestui post de paroh, s-a simțit îndemnată a se ruga în scris atât guvernului i. r. al țării, cât și la înalt Ministeriu al Cultelor și al Instrucției, ca să fiu stabilit. Pentru o nechibzuire, comisă de mine, cu conștiința cu totul nevinovată pe când eram încă pe laița școlii să sufăr și acum după 17 ani pierduți pentru mine, deoarece ei nu se numără la legiuitele decenii? Aceasta ar însemna a da existența unei familii întregi, alegatul 49, totdeauna pradă disperării.

Atotbuna și părinteasca purtare de grijă a celui mai bun Protector și Scutitor pentru toți fiii nevoiași ai imperiului mă mângâie cu speranța, că și speranța aceasta, care pentru mine și pentru familia mea e chestie de viață, va avea parte de o rezoluție binevoitoare în lumina prea înaltei grații. Cernăuți 24 iulie 1895 Constantin Morariu-Andrievici, administrator parohial.

Rezultatul acestei petiții a fost: Se cedează guvernului țării spre folosire la ocupare.

Cum am spus însă, am fost respins și a doua oară. Ba mai mult. După respingerea a doua mă întâlnește oficiantul Hnatowski și îmi spune să merg la el, ca să sfârșească odată afacerea cu demolarea casei mele. Casa aceea din strada Sf. Ioan Nr. 9 sau Strada Dominicului Nr. 4 o cumpărasem abia la 22 ianuarie 1895 de la preoteasa văduvă Zoița Hacman în urma jalaniei ei, prin plâns, că e îndatorată etc. și mi-o întocmisem pentru familia mea, contractând destule datorii. Când am mers la Hnatowski în ziua de 22 mai v. 1896 și l-am întrebat, ce cauză are maghistratul să-mi demoleze casa, el a scos o scrisoare din săltarul mesei, a izbit-o pe masă și mi-a zis: „Nu maghistratul, domnule, ci Consistoriul vrea să-ți demoleze casa!“. Și într-adevăr am văzut în acea scrisoare din 23 decembrie (10 ianuarie) 1895/6 Nr. 5596, iscălită de Arcadie Ciupercovici și de Diōnisie cavalier de Bejan, cererea Consistoriului: „Die Dominikgasse zu regeln und das Constantin Morariu – sche Haus abzutragen“ (de a regula strada Dominicului și a demola casa lui Constantin Morariu). Nici unul din ceilalți consilieri n-a știut să-mi deie deslușiri despre ședința Consistoriului, în care s-a hotărât demolarea casei mele, ci mi s-a spus că multe lucruri de felul acesta se pun la cale prin conventicole. Ce interes avea Ciupercovici să combată foaia *Deșteptarea*? Ce interes avea el împreună cu Bejan să-mi vadă casa demolată? Avea însă mare interes guvernorul țării Göess de acestea două lucruri, și de aceea executa el prin numitele unelte-păpușe stărpirea mea radicală din Cernăuți drept pildă că nu așa ca

* În 1896, Societatea pentru Literatura și Cultura Română din Cernăuți, al cărei vicepreședinte era consilierul consistorial Bejan, căuta foarte stăruitor să afle o casă, în care să-i interneze pe elevii români ca să-i aperse de primejdia rutenizării din partea gimnaziului rusesc din Cernăuți. La 22 mai v. din acel an, Bejan mă vizitează acasă, cere să-i arăt odăile casei mele, pentru a cărei demolare el iscălise acum cererea amintită către maghistrat, zice că în casa aceasta ar încăpea 12 elevi și, trebuind eu să merg la Pătrăuți pe Suceava, ea ar ajunge deocamdată a sluji ca internat pentru primul an. Spunându-i eu că casa e de demolat, el cu *mirare fariseică* m-a trimis la maghistrat să vâd ce-i adevărul. M-am dus și, ca fost aderent credincios al lui Silvestru, m-a înavuțit cu o nouă experiență relativ la fondul moral creștinesc al unui om atât de sus-pus în nenorocita noastră biserică.

mine trebuie să fie preoții români, dacă vreau ei să aspire la un post stabil în capitala țării. Mai aveau aceste două lucruri și scopul de a intimida (einschüchtern) și a descuraja prin umilire (mürbe machen).

Dar de stafiile acestea eu nu prea duceam frică. De aceea am iscălit sub anumite condiții protocolul de cedare al casei numite în scopul demolării, deși casa, chiar în starea ei din 1896, a ajuns sub stăpânirea din anii războiului mondial, iar de la 1920 înainte, fiind radical reparată, servește ca locuință pentru mine și pentru ai mei. Și pronia dumnezeiască a mai voit să întocmească lucrurile așa, încât aceasta, cu o grădină de trei parcele pentru clădiri, situată într-un loc foarte favorabil din imediata apropiere de reședința mitropolitană și cumpărată numai cu 6 000 de coroane, a ajuns după 15 ani la valoarea de 60 000 de coroane. O parcelă am vândut-o profesorului Voiutschi numai ca între frați cu 10 000 de coroane.

Nu aveam nici eu inimă de piatră, dar nu mă miram, nici nu mă mai supăram de nimic. Îmi era doar cunoscută situația. „Opus igni, autor partibulo dignus!”*. Și publicasem și eu puțină istorie națională, prin care văzusem cum se trage ca un fir roșu din cale-afară bătător la ochi tendința din partea vitregei cărmuiri de a extermina neamul nostru cu toate mijloacele posibile de pe clasicul petec de pământ românesc al Bucovinei. Mă încredințasem deplin și de interesul cu care acea cărmuire tirană urmărea publicațiunile mele istorice atât de usturătoare, când era vorba de scos adevărul la iveală. Iată dovada: în sala bibliotecii Societății pentru Literatură și Cultură se conchiemase o adunare de boieri, profesori universitari etc. în scopul punerii la cale cum să transfereze foaia *Revista politică* de la Suceava la Cernăuți, ca să slujească ca organ al partidului nostru național. La adunarea aceea, condusă de bătrânul Nicolae Hurmuzachi, am fost invitat și cu toți am grăit românește, numai mareșalul țării, excelența sa baronul Alexandru Vasilco de Seretchi, s-a scuzat că nu se poate folosi de limba sa maternă, și a propus nemțește să se aleagă un comitet care să mijlocească redacției foii informațiuni și date politice exacte, motivându-și propunerea așa: „Denn mam hat mir, zum Biespiel, an massgebendster Stelle gesagt, wie so kann man die Romanisierung der Realschule verbangen, achdem dies ein Ding der Unmzglichkeit ist“ (Căci mi s-a spus, de pildă, la locul cel mai competent, cum de se poate cere romanizarea școlii reale, când aceasta este un lucru cu neputință). Cum aș fi putut eu visa că *Istoricul școlii reale* – întâia mea conferință ținută la Societatea pentru Literatură și Cultură și publicată în *Revista politică* – va fi odată obiect de discuție la locul cel mai competent și încă cu reproșul minciună – vădită că aș fi cerut romanisarea acestei școli, pe când eu de fapt am constatat numai strictul adevăr istoric! Excelența sa baronul Vasilco, neștiind și necitind românește, se înțelege că habar de grijă n-avea de cuprinsul conferinței mele și așa a trebuit să înghit reproșul.

Acest reproș ar fi fost de ajuns pentru un român bucovinean „precaut și prudent“ să-l îndemne la gândul: Fii cuminte, lasă la o parte istoria națională, că vezi că nu-i bine! Și, Doamne, aveam în Cernăuți atâtea pilde de prudență și precauțiune, atâția naționaliști români strașnici de gură, dar cu totul convinși că nu poți sparge zidul cu capul. Deci, ce m-a ținut să nu deviez de pe calea cea atât de plină de spini a dreptății și a adevărului? M-a ținut iubirea acestor virtuți întărită în sufletul meu de duhul Dumnezeiesc, și m-a ținut și votul meu din 1884. Da! Pentru că de altfel nu s-ar putea înțelege de ce chiar după publicarea concursului pentru postul amintit de paroh la Sf. Paraschiva în 1892, când trebuia să fiu mai prudent și mai precaut, știind

* Opera este demnă de foc, iar autorul de spânzurătoare (Rezoluție înscrisă de cenzură pe *Hronica românilor* a lui Gheorghe Șincai).

că numai guvernul local avea putere să deie acest post unui favorit al său, eu am înființat în 1893 gazeta *Deșteptarea* și am redactat-o 3 1/2 ani; nu s-ar putea înțelege de ce și după avertismentul pomenit al mareșalului țării nu m-am lăsat intimidat și descurajat, că mi-am dus la sfârșit publicarea schițelor istorice atât în limba nemțească, cât și în cea românească; nu s-ar putea înțelege de ce am fost cel dintâiu din Cernăuți care am început a-mi lua salariul cu chitanțe scrise românește și am început și amintita luptă cu poșta din Cernăuți din cauză că nu-mi da reviste poștale tipărite în limba românească, nu s-ar putea înțelege, de ce am dus în persoană anunțuri scrise românește despre ținerea adunărilor generale ale filialei Societății Doamnelor Române și ale Societății de Cetire din Clocucica direct în biroul șefului țării Göess, care luase dispoziția de intimidare ca toate scrisorile românești adresate guvernului să nu fie primite ca alte scrisori la biroul palatului guvernial, numit *Expediit*, ci să fie adresate sau duse direct la biroul său; nu s-ar putea înțelege de ce prin vehementele articole din *Deșteptarea* despre îndreptățirea limbii noastre, publicate în cel mai critic timp pentru căpătuirea mea ca paroh, s-a simțit și dl. conte Göess împins până la atâta, încât cu prilejul sfințirii noului edificiu gimnazial din Suceava, în ziua de 7/19 noiembrie 1895, el a grăit românește: Voi școlarilor de nație română trebuie să grijiiți de limba voastră românească, dar trebuie să vă folosiți de prilejul ca să învățați bine și limba nemțească, care în viitor va fi pentru voi numaidecât de trebuință în fiecare stare ce aveți să v-o alegeți. Nu credeți niciodată sfaturile rătăcite ale acelorora, cari pun preț numai și numai pe grijirea și folosirea unei limbi, ci gândiți la vorba care zice că „Câte limbi vorbești, de atâtea ori om ești“. Eroarea d-lui conte am rectificat-o în nr. 22 al *Deșteptării* din 1895: „Nu credem să se afle în țara noastră român cu mintea întreagă, care să fi dat școlarilor noștri sfatul să nu învețe limba nemțească“. Contele știa pozitiv că izvorul sfaturilor rătăcite sunt eu și, prin urmare, gândea să mă lovească fără a fi îndreptățit. Pentru mine însă era hotărâtoare nu știința contelui, ci știința celui ce a zis: „Căutați mai întâiu împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui“ (Mat. 6.33), fiindcă „dreptatea este primită de Dumnezeu mai mult decât aducerea de jertfă“ (Pildele lui Solomon 16.7).

**ARHIVA ISTORICULUI TEODOR BALAN:
DIN CORESPONDENȚA FAMILIEI HURMUZACHI,
1831–1899***

Studiu de Teodor Balan**
(în manuscris)

7. GHEORGHE

Gheorghe a fost al treilea copil al soților Hurmuzachi. S-a născut la 7 septembrie 1817, deci cu cinci ani în urma fratelui său Eudoxiu. În anul 1835 a terminat liceul.

Un timp, încă pe când era elev la liceu, dorea să devină militar. L-a imitat pe Eudoxiu, care și el intenționase în tinerețile sale să îmbrățișeze cariera militară. „Procedați corect”, scria Eudoxiu la 30 mai 1833, „dacă îl împiedicați. Într-adevăr, eu astăzi nu mă căiesc că am fost împiedicat pe vremuri de a îmbrățișa cariera militară” (Anexa – 30 mai 1833).

După trecerea examenului de bacalaureat, Gheorghe a dorit să studieze medicina (Anexa – 5 iulie 1837). Dar a părăsit degrabă această intenție, hotărându-se pentru Facultatea de Drept. La 13 iulie 1837, Constantin relatează că Gheorghe a părăsit „stindardul”, căci „și el vrea să devină jurist și anume la Viena” (Anexa – 13 iulie 1837).

Gheorghe a plecat la Viena în toamna anului 1837. A locuit împreună cu fratele său Eudoxiu. Primul an l-a terminat cu nota foarte bine. Din 140 de studenți ai anului întâi, numai cinci au trecut examenul cu distincție. Între aceștia din urmă s-a aflat și el. Relata că a muncit, de-i curgeau „sudorii zi și noapte ca puhoai de pe mine”. Zicea că a contractat o inflamație de ochi din cauza cititului la lumânare și că e nemulțumit că profesorul lui favorit a fost înlocuit cu un „tânăr nebun și șuchet” care trăiește mereu în ceartă cu studenții.

Din cauza experiențelor culese, a grijilor materiale îndurate și a dorului de casă, Gheorghe se simțea nenorocit. Scria tatălui său că s-a transformat sufletește în „înstreinată” Viena și că și-a pierdut umorul ce-l avusese acasă. „Dacă aș fi avut încă acasă numai o idee de nesuferitele necazuri și greutăți cu care neomenia vrea să sparie pe tinerețea de la studiul pravilnicesc”... „de aș fi avut, zic, de aceste numai o

* Continuare. Începutul acestui studiu vezi *Glasul Bucovinei*, nr. 1(17), 2(18), 3(19), 4(20) 1998.

** Arhivele Naționale Istorice Centrale (A. N. I. C.), fond *Teodor Balan*, dosar 30, f. 1–128. Studiu îngrijit, note și comentarii în asterisc de Ilie Luceac.

idee, mai degrabă aş fi rugat pe Mata, să mă trimiteti la iad, decât la Viena, că la iad ştiu că nu mă-i trimite Mata" (Anexa – 18 iunie 1838).

Cu toate dificultăţile întâmpinate şi decepţiile suferite, Gheorghe totuşi a continuat să rămână la Viena. Tot mai bine era la Viena, unde se afla fratele Eudoxiu, decât în alt oraş, unde nu se afla nici o rudă, nici un cunoscut. Cu timpul au dispărut nostalgia şi teama de necunoscut, şi scrisorile ce le expedia părinţilor şi fraţilor săi nu mai conţineau atâta pesimism. În scrisoarea din 1 martie 1841, Gheorghe scrisese acasă că a luat parte la balul „cel vestit” al juriştilor, „împreună cu soţii Nicolai şi Marghioliţa Roznovanu, că stă adesea cu Eudoxiu la masă la Roznovanu, „mai ales când fac bucate moldoveneşti”. Fiind în anul al patrulea, se bucură că în curând se va întoarce acasă. „Încă cinci luni numai mai sunt aici şi apoi sunt cu tot a D-voastre şi atunci faceţi ce vreţi cu mine” (Anexa – 1 martie 1841).

În luna mai 1841, de ziua Sf. Constantin şi Elena, Gheorghe a expedit mamei o scrisoare, în care se reoglindeşte toată nostalgia lui după draga lui Cernauca. Se pare că dintre fraţii Hurmuzăcheşti, Gheorghe a iubit cel mai mult viaţa de familie şi a urât cel mai mult străinătatea. Nu se simţea bine decât în Cernauca, unde

îşi petrecuse tinereţile. „Nu văd”, scria el într-o scrisoare, „de aici Cernauca cea dulce cu munţăşorii [munţişorii – diminutivul de la munţi – n. n.] cei încântători de jur-împrejur şi cu pădurile cele verzi, întunecoase, de mirezme balzamice pline. Nu văd de aici nici câmpiile cele frumoase strălucind în roua de dimineaţă, acoperite cu covoarele cele fireşti care seamănă că ar fi ţesute de smaragd”. El n-aude în Viena nici clopotele bisericii din Cernauca care cheamă pe credincioşii „blagoslovitului” sat. Nu-şi vede nici fraţii, nici surorile care în această zi de sfânta Elena înconjoară cu respect şi bucurie, cu „heretismuri” pe buna lor mămuică. Şi fiindcă vorba omenească „este prea slabă şi nedeplină”, el nu poate să-şi exprime „sentimenturile” [sentimentele - n. n.], de care este stăpânit, dar doreşte mămuică tot ce fantezia poate născoci şi ceea ce un fiu iubitor poate dori celei mai bune, celei mai vrednice şi mai „fără asemănare” mame (Anexa – mai 1841).

În luna iulie 1841 Gheorghe şi-a terminat studiile (Anexa – 3 iulie 1841). Dar el n-a plecat imediat acasă, ci a rămas la Viena până în iarnă. În luna lui decembrie 1841 se hotărî să părăsească Viena. Înainte de plecare a ţinut să mulţumească fratelui Eudoxiu pentru multele „jârtve [jertfe - n. n.], sfaturi şi îndatoriri, cu care m-au sprijinit în curgere de patru ani în ţară străină”. Prin această atitudine mai mult decât frăţească,



Gheorghe Hurmuzachi.

Eudoxiu a dovedit că este „un vrednic locțiitor a celor mai buni și iubitori părinți“ (Anexa – 30–XI/2–XII 1841).

Dar anul 1841 a trecut fără ca Gheorghe să se întoarcă acasă. N-a putut pleca din cauza bolii contractate în decembrie în urma multelor examene ce trebuise să le dea.

Gheorghe a trecut ultimul examen în luna mai 1842 (Anexa – 1/13 mai 1842). A părăsit Viena în luna lui iulie 1842. A plecat la Lemberg pentru a intra funcționar la Guberniul din Galiția. În august 1842 a fost numit „Konzepts-Kandidat“. A depus jurământul și a fost repartizat la consilierul Mitis, șeful biroului Contenciosului. A comunicat în glumă părinților că a învățat pe de rost frazele care trebuie spuse clienților: Nu pot promite nimic, dar voi face tot ce se poate face (Anexa – 28–VII/9–VIII 1842).

De acum înainte a trebuit să se aclimatizeze în noua sa ocupație. Era mereu asaltat de lume. Oamenii stăteau încolonați în două rânduri de la locuința lui până la Guberniu. Când ieșea în stradă, oamenii se prindeau de picioarele lui „câte 2–300 la un picior“ (Anexa – septembrie 1842).

Dar lui Gheorghe nu-i plăcea cariera de funcționar, cum nu-i plăcuse nici străinătatea. El dorea să se întoarcă la Cernăuți, la Cernauca. „Pricina este dorul meu de scumpa casă părintească și prin urmare greața cea nesuferită a străinătății, de care m-am săturat până la urechi și de care vreau să fug măcar pe un an.“ În septembrie 1842 a reușit să fie transferat pe timp de un an la Administrația din Cernăuți, adică la Prefectura Bucovinei. S-a bucurat de această numire zicând că prefera carierei de funcționar mulțumirea sufletească. În loc să se „fâțâie prin târguri mari“ în mijlocul unei lumi necunoscute, străine, preferă să plece la Cernăuți pentru a-și „sătura inima cea flămândă“ (Anexa – 5 septembrie 1842).

Din Lemberg Gheorghe a plecat acasă pe la sfârșitul lunii decembrie 1842. După sărbătorile Crăciunului el urma să-și ia în primire la Prefectura Bucovinei postul de „Gubernial Konzepts-Praktikant“. Sosind acasă, și-a ușurat astfel inima: „Mi-i dor foarte mult de un trai mai comod...“ „Mi s-a urât de-a binelea de Viena și Lemberg și de tot spațiul dintre ele. O viață de familie fericită e mai presus de orice“ (Anexa – 23–XII/1842/4–I–1843).

O declarație semnificativă care justifică atitudinea lui ulterioară.

Ca funcționar la Prefectură Gheorghe a trebuit să cutreiere toată Bucovina (Anexa – 26 ianuarie 1843).

Dar Gheorghe, ca și de altfel toți frații săi, nu se potrivea pentru cariera de funcționar. El s-a întors în Bucovina pentru a nu o mai părăsi. Intenția lui a fost să se căsătorească și să se retragă astfel în viața particulară. În luna lui septembrie 1843 el s-a logodit cu Eufrosina, fiica boierului Nicolai Flondor din Storojineț (Anexa – 12 septembrie 1843). Chemat fiind înapoi la Lemberg, el avea de ales între serviciul Statului și viața particulară, de care îi era dor. A ales ultima. A părăsit serviciul Statului, obținând astfel „independența mult dorită, perspectiva unui trai după placul meu, în folosul și interesul meu“*. Astfel din servitor va deveni stăpân. După căsătorie va lua

* După cum bine se va vedea, interesele lui Gheorghe Hurmuzachi, ca de altfel și cele ale fraților săi, au coincis întru totul cu doleanțele intelectualilor români bucovineni. Înființarea ziarului *Bucovina*, întemeierea Societății pentru Cultura și Literatura Română, în fruntea căreia a stat Gheorghe Hurmuzachi – mai întâi ca vicepreședinte și apoi în calitate de președinte – de la 1865 și până la sfârșitul vieții sale – editarea *Foii Societății...*, încurajarea și stimularea școlii folclorice bucovinene, preocupările pentru limba literară, fapt care în viziunea fraților Hurmuzăchești trebuia să constituie un prim pas spre realizarea ideii unității culturale a românilor – iată doar câteva din „interesele“ de mai târziu ale lui

în primire o parte din moșia Storojineț, care îi va aduce un venit mai mare decât serviciul la Stat (Anexa – 25 februarie 1844).

Pentru a pune la cale căsătoria proiectată, bătrânul Doxachi într-o scrisoare plină de duh patriarhal invită pe boierul Nicolai Flondor la Cernăuți „spre a pectlui această pricină după formele obicinuite”. Rugă așadar pe „cuscrul” său: să „binevoiești a Te trudi până la Cernăuți, unde mă voi afla și eu și cu blagoslovenia Domnului negreșit vom pune sfârșit bun la o pricină care nu este lipsită de inimă” (Anexa – 18/30 mai 1844).

Nunta lui Gheorghe cu Eufrosina Flondor s-a celebrat puțin timp după această întâlnire. La 18 iunie 1845 s-a născut primul copil al lor, care la botez a primit numele Eudoxiu (Doxuță), în amintirea moșului (Anexa – 19 iunie 1845), iar la 1 octombrie 1847 al doilea copil, anume Elena.

Elena s-a căsătorit mai târziu cu boierul Iancu Zotta și a devenit mama istoricului Sever Zotta (Anexa – 11 octombrie 1847).



**Eudoxiu (Doxuță) Hurmuzachi,
fiul lui Gheorghe.**

Gheorghe Hurmuzachi. El a fost acela care a dorit din tot sufletul ca Biserica ortodoxă din Bucovina să se unească cu cea din Ardeal. Însă din motive bine cunoscute, lupta a rămas să se ducă doar pentru autonomia Bisericii din Bucovina.

La Biblioteca Academiei Române se păstrează un Memoriu din 12 octombrie 1870, semnat de Alexandru Hurmuzachi, Eugen Styrcea și Gheorghe Hurmuzachi, cu privire la constituirea unui Congres bisericesc în scopul realizării autonomiei Bisericii greco-orientale din Bucovina (Vezi: *Denkschrift an Se. Excellenz den Herrn Minister für Cultus und Unterricht Carl Edlen von Stremayr etc., etc. zur Erläuterung der Majestätsadresse um Bevilligung eines constituirenden Kirchen congresses zur Verwicklung der Autonomie der gr.-orient. Landeskirche der Bucovina* [Memoriu adresat Excelenței sale Dnului Carl Edlen von Stremayr, Ministru al Cultului și Instrucțiunii Publice împreună cu un comentariu la o adresă către Împărat privind consimțământul Majestății Sale la constituirea unui Congres bisericesc cu scopul realizării autonomiei Bisericii greco-orientale din Bucovina], Wien, Druck und Commissionsverlag von Carl Gerold's Sohn, 1870, 14 p.).

Distinsul genealogist și istoric Sever Zotta (1874–1943) este cel mai indicat dintre specialiștii care s-au ocupat de genealogia familiei Hurmuzachi din Bucovina. Studiile sale despre Hurmuzăchești și întocmirea genealogiei acestei familii se bazează pe documentele din arhiva familiei, moștenite de Zotta direct de la unchiul său Eudoxie (Doxuță) Hurmuzachi. În calitate de director al Arhivelor de la Iași, Sever Zotta a reușit să fondeze în capitala Moldovei o școală arhivistică serioasă.

Revista *Arhiva Genealogică*, scoasă de către Sever Zotta la Iași în 1912, pe spesele proprii, pune bazele teoretice ale genealogiei românești, dirijând pe un făgaș științific noua disciplină istorică și servindu-i, totodată, un caracter democratic.

Fiind singurul fiu căsătorit, s-a convenit la 1852 ca Gheorghe să ia în stăpânire toată moșia Cernauca. Gheorghe era fiul potrivit. Era însurat, dispunea de suficiente mijloace materiale și era gospodar. În schimb, Eudoxiu petrecea la Viena, unde se ocupa cu studii istorice, iar Constantin s-a încetățenit în Moldova*. Eudoxiu a și aprobat acest aranjament, susținând că moșia Cernauca, „patrimoniul hurmuzachesc“, trebuie să rămână în stăpânirea familiei Hurmuzachi. Stăpânirea „monarhică“ asupra „bucățelei planetare“ zisă Cernauca este preferabilă oricărei alte soluții, iar o răzășie la Cernauca e mai acceptabilă decât alta, cu alt răzeș principal, mai puțin simpatic (Anexa – 18 iulie 1852).

Gheorghe a stăpânit moșia Cernauca până la anul 1867, când a vândut-o cumnatului său Petru Petrino.

După vânzarea moșiei Cernauca, Gheorghe a petrecut împreună cu familia sa timp mai îndelungat în Belgia.

Pentru meritele sale politice și culturale, Gheorghe a fost numit baron la 1881 (Anexa – 2 octombrie 1881). Puțin mai târziu, la 2/14 martie 1882, a murit**. A fost înmormântat la Cernăuți.

Cum e și firesc, Iașul a onorat amintirea lui Sever Zotta prin apariția în anul 1994, sub egida Institutului de Istorie „A. D. Xenopol“, a unei serii noi a revistei *Arhiva Genealogică*, avându-l ca redactor-șef pe istoricul Ștefan Sorin Gorovei. Mai mult decât atât, în 1996 a prins viață ideea apărută încă în 1970, și anume, de a fonda un Institut Român de Genealogie și Heraldică. Odată instituit, acest institut avea să poarte numele lui Sever Zotta.

* Gheorghe Hurmuzachi s-a îngrijit atât de biblioteca fratelui său mai mare, Constantin, după moartea acestuia, în 1869, cât și de documentele referitoare la istoria românilor, culese de Eudoxiu Hurmuzachi.

După încetarea din viață a lui Eudoxiu, colecția de documente istorice rămâne în seama lui Gheorghe Hurmuzachi, cu drept de moștenire, conform legislației austriece. După ce intră în posesia legitimă a documentelor, Gheorghe Hurmuzachi le va transporta în România, depunându-le pentru început la Miclăușani, moșia sa din ținutul Romanului. De acolo le va transporta la Dulcești, moșia Sturdzeștilor, de unde cu D. A. Sturdza, care devine și reprezentantul lui Gheorghe Hurmuzachi în editarea lor, documentele vor ajunge la București.

După cum scrie criticul și istoricul literar Dimitrie Vatamaniuc, gestul lui Gheorghe Hurmuzachi „ne relevă în persoana intelectualului bucovinean un mare patriot care pune progresul culturii naționale mai presus de interesele personale“. Mai detaliat despre soarta documentelor culese de Eudoxiu Hurmuzachi vezi D. Vatamaniuc, *Contribuția lui Ioan Slavici la editarea documentelor istorice în cadrul Academiei Române*, în *Academica*, An. VIII, nr. 5(89), martie 1998, p.27.

** Referitor la data exactă a morții lui Gheorghe Hurmuzachi avem informații dispersate. Ion G. Sbiera atestă ziua de 1/13 martie, Teodor Balan – data de 2/14 martie. La Constantin Loghin însă apare data de 1/13 mai 1882.

Data indicată de către profesorii Ion G. Sbiera și Teodor Balan, cât și de Sever Zotta în arborele genealogic al familiei Hurmuzachi pare să fie cea adevărată, presupunând că în textul lui Constantin Loghin e vorba de o eroare ce s-a strecurat poate și la tipar, atunci când a fost publicat textul Conferinței, intitulată *Gheorghe Hurmuzachi*, pe care a ținut-o profesorul Loghin la 26 martie 1932, la Institutul de Limbă și Istorie din Cernăuți, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea cărturarului bucovinean. Dacă ar fi fost vorba de luna mai, e oarecum straniu să se fi omagiat evenimentul în martie. Deslușiri mai exacte ne-ar putea oferi *Procesele-verbale* ale Societății, însă acestea, din păcate, sunt lipsă începând de la 14 noiembrie 1881 până la 3 iunie 1882. Dar găsim totuși un detaliu interesant, care pare să limpezească lucrurile. În protocolul nr. 26 din ședința comitetului Societății, ținută în 9/21 martie 1883, vicepreședintele Societății Miron Călinescu amintește că „s-a scurs un an

8. ALECU

Alecu s-a născut la 16 august 1823 și a fost astfel cu șase ani mai tânăr ca fratele său Gheorghe. A urmat cursurile la liceul de băieți din Cernăuți între anii 1833–1839. În luna lui septembrie 1841 a plecat la Lemberg pentru a se înscrie la Universitate, la Facultatea de Drept.

Două au fost cauzele care l-au îndemnat să studieze la Lemberg. Aici traiul era mai ieftin decât la Viena, ceea ce îi convenea mult bătrânului Doxachi care cheltuise mult cu cei trei fii mai mari ai săi. În Lemberg se mai găsea fratele Gheorghe ca funcționar la Guberniu.

Alecu a tras în gazdă la profesorul Kunzek, un om, după cum se pare, foarte cumsecade.

Alecu a fost un student foarte harnic. Căuta singurătatea. Îi plăcea mult filosofia (Anexa – 16/23 ianuarie 1842).

Fiind debil, venea adesea acasă la părinți. În martie 1842 se găsea acasă, unde se pregătea pentru examen (Anexa – 19/31 martie 1842). A rămas aici toată vara.

În toamna anului 1842 Gheorghe îl chemă la Lemberg (Anexa – 5 septembrie 1842). Alecu a urmat chemării, plecând la Lemberg, unde a sosit în ziua de 15 septembrie 1842 (Anexa – 15 septembrie 1842). Fratele Gheorghe l-a luat în primire, plasându-l din nou la profesorul Kunzek (Anexa – 1–10 octombrie 1842). La Kunzek locuiseră pe vremuri tinerii Stourdza „de tristă memorie“ (Anexa – 23–XII–1842/4–I–1843). E vorba de fiii lui Mihail Stourdza, domnul Moldovei.

În mai 1843 Alecu comunică că după trecerea examenelor va părăsi Lembergul, pentru a nu se mai întoarce (Anexa – 19 mai 1843).

În luna septembrie 1843 Alecu a plecat pentru continuarea studiilor la Viena (Anexa – 15 septembrie 1843), iar în vara anului 1844 s-a întors acasă.

În luna decembrie a acestui an îl găsim acum la Rujnița și Dulcești (Anexa – 3 decembrie 1844). Deci Alecu n-a urmat studiile la Universitate decât timp de trei ani, doi la Lemberg și unul la Viena.

În luna august 1846 Alecu se afla din nou la Viena, dar nu pentru a continua studiile. A făcut o călătorie în străinătate. Atunci membrii familiei Hurmuzachi, adunați în „grațioasa“ Cernauca, trimiteau fraților absenți, Eudoxiu și Alecu, salutări. „Toți sunt veseli și fericiți“... „pe această insulă pașnică și fericită, iar pentru completarea acestei bucurii nu lipsește decât draga voastră prezență“ (Anexa – 31 august 1846).

Alecu a mai fost în Viena în anii 1865 și 1869 (Anexa – 24 decembrie 1865 și 7 iulie 1868). Își căuta de sănătate. Suferea de ficat și piept. Văzând că nu se vindecă, a plecat la Neapole.

Pentru meritele sale culturale, Alecu a fost decorat de principele Carol (Anexa – 20-IX/2-X 1867).

Dintre frații Hurmuzachi, Alecu era cel mai entuziast, având vădite înclinații pentru literatură. De aceea s-a și împrietenit cu Vasile Alecsandri în timpul când acesta petrecuse împreună cu alți refugiați moldoveni la Cernauca ca oaspe [oaspete – n. n.]

de când a repausat meritatul președinte al Societății Baronul Georgiu Hurmuzachi“. Cu ocazia aceasta Miron Călinescu propune ca întru amintirea lui Gheorghe Hurmuzachi să se serbeze parastasul bisericesc. Așadar, devine clar că data exactă a decesului lui Gheorghe Hurmuzachi este cea din martie 1882.

al bătrânului Doxachi Hurmuzachi. Amândoi purtau discuții înflăcărâte, care au rămas neșterse în memoria lui Vasile Alecsandri. „Mult am vorbit atunci“, zicea Vasile Alecsandri cu un an mai târziu, „despre aceste frumoase părți ale Europei, care se numescu țările românești și despre poporul frumos ce locuiește în sânul lor“. În entuziasmul lor tineresc ei au declarat „într-o unire patria noastră cea mai drăgălașă țară din lume și neamul românesc unul din neamurile cele mai înzestrate cu daruri sufletești“ (Anexa – octombrie 1849).

Dar entuziasmul singur nu era suficient pentru a îndrepta stările din Bucovina și cele din celelalte țări românești. Trebuia înființat un ziar, un organ publicistic, care să apere interesele acestor țări. Ideea editării unui ziar românesc în Bucovina va fi apărut cu prilejul discuțiilor avute cu refugiații moldoveni, adăpostiți în casa ospitalieră a familiei Hurmuzachi. Ideea, odată lansată, n-a putut fi părăsită.

În octombrie 1848 s-a trecut la fapte. S-a convenit asupra denumirii ziarului, care nu putea să se intituleze decât *Bucovina*, iar ca editor a fost desemnat la început Gheorghe Hurmuzachi, al treilea fiu al lui Doxachi, întrucât primii doi fii ai acestuia erau absenți din Bucovina.



Alexandru (Alec) Hurmuzachi.

Primul număr al ziarului *Bucovina*, gazetă românească pentru politică, religie și literatură a apărut în ziua de 4/16 octombrie 1848. În articolul prim, Gheorghe Hurmuzachi, editorul, a dezvoltat programul ziarului. Vorbind despre cuceririle revoluției din martie 1848, care a înlăturat „negrul“ despotism, punând în loc stăpânirea „libertății și a dreptății“, Gheorghe Hurmuzachi trece la descrierea situației critice în care se afla Bucovina, provincia „necunoscută sau puțin cunoscută, uitată, părăsită, în tot felul tratată cu o mână de maștăhă [vezi: maștăhă – n. n.] ani îndelungați, în cătuși ținută de o birocrație obraznică sau incapabilă“, țara care simțise „apăsarea de fier a căzuțului despotism“. Ea nu poate sta pasivă în fața marilor prefaceri și nu poate să nu profite de situația

schimbată. Deși situată la „extrema margine a monarhiei“ și fiind mereu neglijată de trecutul regim, încât a ajuns să fie „cea mai de pe urmă perlă“ între provinciile austriece, ea, mai mult decât alte provincii, trebuie să se străduiască a trage cele mai mari foloase din adâncile schimbări intervenite în Austria și într-o parte a Europei. Deci ziarul *Bucovina* promite a fi „defensorul intereselor naționale, intelectuale și materiale a Bucovinei, reprezentantul dorințelor și nevoințelor ei, organul bucuriilor și suferințelor ei“.

Dar *Bucovina* nu intenționa să fie numai un ziar pur bucovinean, întemeiat exclusiv pentru apărarea intereselor țării Bucovinei, ci din capul locului a ținut să îmbrățișeze problema românească în totalitatea ei. Și-a pus în program să discute

situația „ambelor surori Moldova și Valahia“, care alcătuiesc încă pentru cercurile diriguitoare ale Europei o „terra incognita“. Interesul pentru știrile lor va fi cu atât mai mare, cu cât Bucovina, țară cu națiunea română „predominatoare“, făcuse până la 1775 „parte întregitoare“ din Moldova, cu care „este unită prin fireștile legături a unei aceeași naționalități, a istoriei, a religiei, a nărvurilor și a multor relații de trebi și de familii“. Se vor urmări cu interes străduințele „ambelor principate de a călca pe calea libertății și a fericirii“.

Se vor semna și apăra „călcatele lor drituri“, iar în coloanele ziarului va răsună „glasul nefalsatului adevăr“. Cu un cuvânt, ziarul *Bucovina* va cuprinde pururea știrile cele mai noue, mai întinse și mai pozitive din îmbele [ambele – n. n.] principate“.

Dar cu interesul pentru Principatele Române încă nu s-a terminat programul ziarului *Bucovina*. El intenționa să se ocupe îndeaproape de „soarta fraților noștri Români din Ungaria și Transilvania“, aducând știri amănunțite despre întâmplările din aceste două provincii și despre suferințele românilor de acolo.

Dar știrile din Principate și Transilvania nu se puteau obține decât de la corespondenți. În această privință redacția ziarului pregătise din timp terenul. Își asigurase colaborarea unor scriitori cunoscuți din aceste provincii care pe lângă știrile politice aducea la cunoștința cititorilor și noile produse ale literaturii românești.

Tratând astfel situația din toate provinciile românești, ziarul *Bucovina* urma să fie „o oglindă a activității intelectuale a Românilor“. El intenționa și a reușit să se situeze pe poziția unui ziar panromânesc, apărând interesele întregii româniimi*.

Gheorghe Hurmuzachi a condus singur ziarul în primele luni ale anului 1848. Dar fiind căsătorit a trebuit să grijească de gospodărie și de creșterea celor doi copii

* Cu ocazia aniversării a 150-lea an de la Revoluția română din 1848, oficiul *Magazin istoric* bucureștean a publicat în numărul 11(380) din noiembrie 1998, la rubrica *Soarta fraților noștri* (p. 4), extrase din articolul-program de fond al ziarului *Bucovina* (nr. 1 din 4/16 octombrie 1848). Acest material, care deschidea primul număr al ziarului și trasa programul lui, a fost scris de Gheorghe Hurmuzachi, editorul și redactorul de atunci al publicației.

Trezește oarecum nedumerire subaprecierea de către *Magazin istoric* a stilului și diminuarea caracterului informativ al articolului scris de Gheorghe Hurmuzachi, revista bucureșteană menționând că astfel de materiale „poartă amprenta epocii, cu o retorică specifică, avântată, cu naivități și informații lacunare“.

Bucovenienii nu au dreptul moral să uite că ziarul *Bucovina* – „defensorul intereselor naționale, intelectuale și culturale“ ale românilor din teritoriile anexate atunci de Imperiul habsburgic – a fost condus la început de Gheorghe Hurmuzachi, unul dintre cei mai aprigi luptători pentru unitatea culturală și susținător ardent al purității limbii literare (de altfel, idee susținută și de către Vasile Alecsandri etc.). Mai târziu, ziarul a fost condus și redactat de fratele lui Gheorghe, Alexandru Hurmuzachi, unul dintre membrii fondatori ai Societății Academice Române (ulterior, Academia Română).

Sigur că nuanțele retorice ale limbii vorbite cu 150 de ani în urmă, în Bucovina, nu concurează cu plasticitatea limbii literare moderne, însă o anumită „dulceață“ a stilului (cât și a bogăției lexicului) limbii din secolul trecut ne-o demonstrează cu prisosință textele Hurmuzăcheștilor.

Cât privește „informațiile lacunare“ – amintim că la ziarul *Bucovina* colaborau atunci Alecsandri, Kogălniceanu, G. Sion, G. Bariț, corespondenți din toate teritoriile spațiului românesc. La ziarul *Bucovina* a colaborat și Eudoxiu Hurmuzachi, istoricul care ne-a lăsat moștenire *Colecția* de documente care-i poartă numele, colecție ce stă la baza sintezelor ulterioare cu privire la *Istoria Românilor* ale lui Xenopol, Iorga, Hasdeu, Onciul etc. (Nota redacției.).

ai săi: Eudoxiu (Doxuță) și Elena. Neputând edita singur ziarul, el l-a cooptat la începutul anului 1849 pe fratele său mai tânăr Alecu. În cererea adresată Prefecturii Bucovinei, Gheorghe indică cum că fratele său Alecu „are vârsta corespunzătoare, e absolvent al Facultății de Drept și funcționar la Tribunal“, deci prezintă toate garanțiile necesare, ca autoritățile să-i acorde încrederea. Drept urmare, numărul 1 (unu) al *Bucovinei* din 14/26 februarie 1849 a apărut având ca redactori responsabili pe frații Gheorghe și Alecu Hurmuzachi.

Dar Alecu, mai liber și mai interesat pentru problemele culturale a concentrat tot mai mult în mâinile sale conducerea ziarului și astfel se poate susține că în anii 1849 și 1850 Alecu a fost singurul șef al ziarului.

Alecu a fost foarte harnic. S-a străduit să angajeze cu ajutorul cunoscuților săi, mai cu seamă cu ajutorul lui Gheorghe Bariț, corespondenți în Transilvania și în Principatele Române. În octombrie 1849 se adresează lui Bariț rugându-l să-i găsească corespondenți în Sibiu și în alte localități. „Aș dori“, scria el, „să avem știri din toate provinciile Transilvaniei, aș dori să avem de aceste neapărat și din Ungaria, adică din părțile române“ (Anexa – 16/28 octombrie 1849). În vara anului 1850 el s-a adresat din nou lui Bariț ca să-i furnizeze articole. Acesta din urmă l-a întrebat de ce articole are nevoie. Alecu răspunse prompt: „Ce fel de articole îmi trebuie, mă întrebi? Tot felul, mari și mici, generale și speciale, politice și nepolitice, serioase și cabazâlcoase (poznășe, glumețe, n. n.), prozaice și poetice, blânde și neblânde, cu dinți și fără dinți, bisericose și lumești, cu un cuvânt, de tot genul și de toată speția, numai bune să fie“. Dar tot atunci Alecu se plângea că corespondenții l-au părăsit și că e silit să umple singur coloanele ziarului. „Sunt părăsit, frate, de toți, nimenea nu scrie, nime nu trimite corespondințe, nu știu nimic din Transilvania, Ungaria, Banat, Viena, toți au tăcut, toți au amuțit, parcă ar fi intrat în mormânt. Am scris la mai mulți, i-am rugat, i-am provocat, am cercat a-i angaja definitiv, toate în zădar, toate degeaba“¹.

Un asiduu colaborator al *Bucovinei* a fost Vasile Alecsandri. Rugat fiind de Alecu, a furnizat *Bucovinei* atât poezii, originale și populare, cât și studii despre poezia populară. Prima lui poezie trimisă ziarului a fost *Păsărica*, apărută în numărul 1 din 14/26 februarie 1849. Poezia nu-i semnată de autor, dar Alecu a ținut să adauge la sfârșit următoarea notă: „Ieșită din condeiul unuia din cei mai slăviți poeți românești“. Au urmat apoi poeziile *Lăcrămioara* și *Strigoii* și altele. Între ele se găsește și poezia intitulată *Adio Moldovei*, compusă de Vasile Alecsandri în aprilie 1848 (vezi *Bucovina*, nr. 10 din 15/27 aprilie 1849). Din Constantinople, Vasile Alecsandri a promis că va trimite ziarului un bogat material, mai cu seamă poezii populare „pe care tu știi a le prețui atât de bine“. A făcut această promisiune, fiindcă dorea „ca foaia *Bucovina* să devie cel mai bun organ al răspândirii ideilor frumoase printre Români și-ți făgăduiesc a lucra cu aceeași râvnă, cu care am lucrat pentru *Propășire* (Anexa – 12 mai 1849).

Alecsandri s-a ținut de cuvânt. În octombrie i-a trimis un nou număr de poezii, însoțindu-le cu un studiu în formă de scrisoare, plin de cuvinte înflăcărâte, de amintiri duioase. „O, vis dulce! O, vis neprețuit! Care tânăr cu inimă adevărat românească nu s-au înfrățit cu tine, o dată măcar în viața lui? Care tânăr nu te-au dezmiardat cu dragoste într-această epocă, în care toate popoarele se deșteaptă la soarele civilizației și al libertății!“

Publicând această scrisoare-studiu, Alecu o prezintă publicului, recomandând-o ca pe un „comentariu“ la alegerea de poezii populare trimise redacției și aducând autorului un „public omagiu“ (Anexa – octombrie 1849).

Din noua serie de poezii populare trimise de Vasile Alecsandri făceau parte între altele poeziile: *Codreanul*, *Toma Alimoș*, *Blăstămul*, *Sburătorul*, *Serbu Săracu* și *Călugărița*, publicate în *Bucovina* în lunile octombrie 1849 și ianuarie-februarie 1850.

Poeziile *Păunașul codrilor* și *Mibu-Copilul* Vasile Alecsandri le-a însoțit de un vast comentariu, care reprezenta mai mult o destăinuire decât un studiu. Aceasta a făcut-o, fiindcă era îndrăgostit de frumusețea poeziei populare. „Ce să fac“, scria el lui Alecu, „m-am îndămoralat de poezia populară ca de o copilă din Carpați“. Expediindu-i noul „briliant limpede și nestimabil“ [inestimabil, nestemată, podoabă – n. n.] îi dădu explicații, care toate nu constituie decât un profund omagiu adus geniului poporului nostru dotat cu calități extraordinare (Anexa – 8 martie 1850).

Au urmat apoi între altele poeziile: *Balaurul*, *Turturica*, *Inelul* și *Năframa* și neîntrecuta *Miorița*. În luna iulie 1850, Vasile Alecsandri a trimis balada *Bujor* (publicată în nr. 53–54 din 31 iulie 1850), promițând să mai dea un număr de *Hore*, *Doine* și *Cântece haiducești*, „pe care le vei începe a le publica, după ce va ieși *Bujor* la lumină“ (Anexa – iulie 1850).

Bucovina sistându-și apariția cu numărul 60 din 20 septembrie/2 octombrie 1850, n-au fost publicate decât *Hora Zoitei*, a *Mărioarei*, a *Ilenuței* și a *Titiței*. Alecsandri credea că *Hora* este un dans roman, cuvântul *Hora* derivând din latinescul *Chorus* (Anexa – august 1850).

Când apăru ideea Unirii, bucuria lui Alecu era fără margini. El dorea să vadă înfăptuită Unirea Principatelor Române cu o zi mai devreme și era nemulțumit că străduințele pentru înfăptuirea ei nu se făceau într-un ritm mai accelerat. „Sunt entuziasmat, visez, meditez în cursul deselor mele nopți albe despre Unirea Principatelor sub un guvern tare, puternic și nu-mi pot închipui salvarea lor fără împlinirea prealabilă a acestor condițiuni“, scria Alecu la 20 ianuarie 1855 fratelui său Eudoxiu la Viena. El îi ceru ca în graba colecționării vechilor documente românești să nu uite prezentul. „N-ai fi dispus să faci tot ce se poate ca să demonstrezi ce interese sunt în joc acum când stările moldo-muntene sunt pe punctul a suferi o transformare substanțială?“ Îi mai aminti marelui aport adus de el la 1848 Bucovinei. „Succesul dobândit atunci n-ar fi de natură a te îndemna să te folosești de buna, minunata, ascuțita ta sabie, de inteligenta ta până pentru a împlini o sfântă datorie patriotică, pentru a ne ridica moralul scăzut, pentru a salva onoarea națiunii – a Moldo-valahilor apatici?“ ... „Nu scrie numai istoria Românilor, fă istoria Românilor modernă, fă istorie universală“. Îl îndemna să publice într-o limbă europeană o broșură pentru tipărirea căreia Alecu se oferi să suporte cheltuielile. Va obliga și pe frații Constantin și Gheorghe să-și dea partea de contribuție. La fel dorea ca Eudoxiu să strecoare articole potrivite în ziarele vieneze. Făcu apoi aluzie la broșura lui Eudoxiu, rămasă până astăzi necunoscută, publicată la 1853, despre stările politice din Moldova. Își termină scrisoarea astfel: „Ești un luptător talentat, încercat. Te prinzi să ne iai apărarea în fața străinilor, ca orbii să vadă și păgânii să îngenunche?“ (Anexa – 20 ianuarie 1855).

Văzând la 1855 că cetățenii din Principatele Române nu acționează îndestul de puternic pentru ideea Unirii, Alecu se adresă multora din Iași și București, îndemnându-i să înceapă mai cu spor lupta pentru Unire. A scris îndeosebi lui Mihail Kogălniceanu rugându-l să acționeze mai energic, căci „cine dară este mai chemat decât Tine a populariza, a întreprinde lupta pentru această idee“. Îl îndemna să reediteze într-o formă nouă *Dorințele partidei naționale* publicată în 1848, fiindcă această lucrare „e una din cele mai bune scrieri despre astă materie“. „Fă, iubite amice“, îl conștură pe Kogălniceanu, „fiindcă ai toate mijloacele pentru aceasta, o scriere politică vrednică

de toată luarea-aminte streinilor și amăsurată seriozității cauzei și timpului“. Nepăsarea ar fi condamabilă, fiindcă „cum se poate lăsa să treacă un moment ca acesta, fără să fi cercat voi a vă folosi de el pentru a cere, a câștiga tot ce e cu putință“... „Acum ar trebui să ne mișcăm, să întrebuițăm toate mijloacele, să clătim ceriul și pământul“ (*Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, p. 13–16, nr. 1).

Aflând că muzicianul bucovinean Carol Mikuli a compus melodia pentru *Hora Unirii*, Vasile Alecsandri îi ceru lui Alecu s-o litografieze și să i-o trimită, iar dacă această lucrare nu s-ar putea efectua, atunci să-i trimită la Iași notele, ca el să le tipărească la Paris.

După Unirea din 1859, arta dramatică română a luat un avânt puternic. S-au alcătuit trupe teatrale care colindau țara, înveselind sufletele. În Bucovina, publicul român, copleșit de reprezentațiile date de trupele teatrale germane, ducea dorul reprezentațiilor românești. La invitația boierului Emanuil Costin, trupa doamnei Fani Tardini, care jucase la Botoșani, a sosit în luna lui februarie 1864 la Cernăuți, dând aici în cursul lunilor martie–mai primele reprezentații românești.

Din moment ce a descins la Cernăuți, trupa doamnei Fani Tardini a găsit în Alecu Hurmuzachi pe cel mai valoros sprijinitor al ei. Nu numai că el dirija alegerea pieselor care urmau a fi reprezentate, ci el grijea și de achiziționarea pieselor noi. În acest scop purta o vie corespondență cu prietenul său Vasile Alecsandri, îndemnându-l să compună piese românești și să i le trimită pentru a fi jucate. Alecsandri i-a împlinit dorința. Câteva din vodevilurile sale au fost reprezentate la Cernăuți. Când în martie 1865 – în a doua stagiune a trupei românești – Vasile Alecsandri a trimis piesa *Proverbul* – sub acest nume se ascundea piesa *Barcarola*, botezată de Alecu Hurmuzachi în *O partidă de Concină* – Alecu o găsi „delicată și minunată“. Dar totuși la început se temea s-o pună în scenă, neștiind cum va fi primită de publicul cernăuțean, pentru pretențiile cărui nimeni nu putea „garanta cu toată liniștea și siguranța [siguranța – n. n.]“. Dar în cele din urmă, „după multă cumpănire și cercetare“, Alecu s-a hotărât s-o pună în scenă. Spre marea lui bucurie, temerile lui s-au dovedit neîntemeiate. Piesa a reperat un „succes deplin“. Reprezentarea ei a însemnat „un triumf“. Alecu, voind a afla părerea publicului, a „pus urechea pretutindene, am întrebat direct și indirect pe toți, o dată și de zece ori, și am auzit numai o singură opinie, expresiunea celei mai vii și frumoase plăceri“. Publicul a fost uimit, raportă Alecu în scrisoarea sa din aprilie 1865 „de toate florile și scânteile spiritului fin și lucitor“ al autorului și de „toată frumusețea, eleganța și delicatetea limbii“, în care era scrisă piesa. Despre jocul directoarei Fani Tardini în rolul prințesei, Alecu avea numai cuvinte de laudă. Atât înfățișarea, cât și costumele ei au plăcut foarte mult. A vorbit ușor, nesilită, „modulând și accentuând limba și tonul după trebuința cuvântului și a ideilor“. Partenerul ei Alexandru Vlădicescu, care insistase mult ca piesa să fie jucată, a fost la înălțime (Anexa – 27–III/8–IV, 1865).

Când a trimis lui Alecu poezia *Bucovina*, Vasile Alecsandri era sigur că, dacă va primi o melodie corespunzătoare și va fi cântată bine, „va aduce plăcere bucovinenilor“. Poezia a fost imediat predată trupei teatrale românești, pusă pe note și cântată de Alexandru Vlădicescu la 15/27 martie 1865, cu prilejul reprezentației dată în folosul Societății pentru Cultură. Alecsandri a avut dreptate. Poezia a plăcut deosebit de mult publicului. Vlădicescu a cântat „cu toată înțelegerea dorită, cu accentuarea cea mai nimerită, cu toată simțirea și căldura pe care dumnealui știe a o pune în cântarea sa“. Efectul a fost „străbătătoriu, entuziastic“. S-a mai cântat și în alte două seri „până la obosirea cântărețului“. Foaia volantă cu textul și melodia compusă a fost distribuită în sală. Publicul era în delir (Anexa – 30–I și 27–III/8–IV 1865).

Vasile Alecsandri a fost încântat când a aflat de succesul dobândit de poezia sa închinată Bucovinei. „Am rămas foarte mulțumit“, scria el lui Alecu, „de impresia plăcută ce v-au produs repertoriul și mai cu seamă cântecul Bucovinei. Foițele ce mi-ai trimis zboară acum prin oraș“ (Anexa – martie-aprilie 1865).

Alecu l-a informat pe Vasile Alecsandri și despre reprezentarea piesei *Doi morți vii*. „Au fost bine atât Fani Tardini, cât și Comino și Evolschi“ (Anexa – 18/30 martie 1865).

Văzându-l atât de activ și atât de entuziasmat pentru teatru, Vasile Alecsandri l-a apreciat foarte mult pe Alecu. După părerea lui, Alecu „era de o activitate neadormită pentru tot ce putea să deștepte și să întrețină simțul naționalității române“, care în Bucovina era înădușit de străinism.

Lui Alecu Hurmuzachi nu i-a fost hărăzită o viață lungă. Debil din naștere și istovit de muncă, s-a apropiat devreme de mormânt. Când în iarna lui 1870 se afla la Viena, pentru a interveni în calitate de deputat pentru dobândirea congresului bisericesc, se simțea foarte slab. „Suferințele mele“, scria el lui Ion Sbiera, „au devenit prea grele, debilitatea mea au sporit foarte tare și merge cam repede spre criză“ (Anexa – 1 decembrie 1870). Atunci s-a hotărât să plece în țările calde pentru a se vindeca. Proiectase întâi să plece la Nizza, dar în cele din urmă s-a hotărât pentru Neapole. „Eu plec acum la Nizza“, scria el în ianuarie 1871 aceluiași profesor Sbiera, „silit de nefericita-mi sănătate, în puține zile cu inima grea de atâta lungă depărtare din patrie, de toți amicii, de tot ce-mi e scump, neștiind acum de când și cum mă voi întoarce“ (Anexa – 30 decembrie 1870/11 ianuarie 1871).

Presimțirile lui s-au adeverit. El nu s-a mai întors viu. A murit în Neapole de pneumonie în ziua de 8/20 martie 1871 în vârstă de numai 48 de ani (Anexa – 25 aprilie 1871). Trupul său a fost transportat în patrie și înmormântat la Dulcești, lângă Roman².

Medicul său curant din Neapole, Lippert, ne-a lăsat o descriere emoționantă a ultimelor sale clipe (Anexa – 29 martie 1871)³.

Alecu Hurmuzachi a fost membru al Societății academice române (Vezi lista membrilor în „Convorbiri Literare“ din 1 octombrie 1867, nr. 15 și „Uricarul“, IX, p. 492).

NOTE

1. Nicolae Bănescu, *Corespondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariț, Vălenii-de-Munte*, Tipografia „Neamul Românesc“, 1911, p. 82–84.
2. A fost înmormântat în curtea bisericii din Dulcești, situată în parcul conacului familiei Stourda. Inscripția de pe mormânt este: „Aici zace în Domnul lângă fratele său Constantin, Alexandru Hurmuzachi, născut în Cernauca, Ducatul Bucovinei, în 16 August 1823, deputat în parlamentul Austriei și la Dieta țerii, fost președinte al Societății române literare în Bucovina, membru al Societății academice din Bucuresci, reposat în Neapoli în 8 Mart 1871“.
„Neuitatului său frate cu spiritul cel ager și luminat, cu simțămintele-i cele nobile și nalte.“
„Tubirea-i cea severă de dreptate și cu inima-i cea românească purure însuflețită pentru patrie și națiune. Pune această peatră între lacrimi de durere Elisa Sturdza înconjurată de ceilalți frați sdrobiți de mahniciune.“
3. Despre Alecu Hurmuzachi vezi: Constantin Loghin, *O sută de ani de la nașterea lui Alecu Hurmuzachi*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei“, 1924; Romulus Căndea, *Un luptător bucovinean: Alecu Hurmuzachi*, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 1941.

9. EUFROSINA ȘI ELISAVETA

Cele două fiice, Eufrosina și Elisaveta, zise Frosa și Săftica, erau mai tinere ca frații lor Constantin, Eudoxiu și Gheorghe, dar mai în vârstă ca frații Alecu și Nicu. Eufrosina s-a născut la 4 februarie 1820, iar Elisaveta la 19 noiembrie 1921.

Nu știm ce școli au urmat. Se pare că după terminarea școlii primare au urmat cursuri de educație și de cultură generală în Cernăuți, fie că au fost înscrise la vreun institut de fete, fie că au luat ore la unii profesori de liceu.

Întâi s-a măritat Eufrosina. A cerut-o întâi în căsătorie boierul din Șerăuți Leon Logoteti. Dar familia era împotriva acestei legături. Eudoxiu, auzind de planul acesta, s-a împotrivit din răspuțeri. După părerea lui, Eufrosina era prea tânără – nu avea decât 17 ani – și pe urmă era la mijloc și o nepotrivire de caracter între tineri. „Au doară educația ei s-au sfârșit și nu i-au mai rămas nimic mai mult a învăța?” „Nu știu

părinți că n-a trecut mult timp de când tinerii s-au certat și acum se iubesc? Nu s-ar cădea“, întreabă Eudoxiu, „ca să se statornicească dragostea aceasta preatânără cu ajutorul vremii?” (Anexa – 15/27 octombrie 1837).

Tineretea invocată de Eudoxiu nu pare a fi fost motivul respingerii de către părinți a logodnei proiectate cu Logoteti, căci Eufrosina s-a măritat o lună mai târziu, în noiembrie 1837, cu boierul Petru Petrino din Rujnița, Basarabia. Acest „tânăr evghenis“ a venit „din țară străină“ pentru a dobândi un rod din „copacul cel bun“ din Cernauca. Frații Constantin și Eudoxiu, neputând lua parte la nuntă, au trimis din Viena „heretizmosuri“ părinților și tinerii perechi (Anexa – 2/14 noiembrie 1837).

Familia Petrino era originară din Macedonia. Frații Hristodulo și Apostolo Ioan Petrino petrecuseră întâi în Moldova, iar

după anul 1800 s-au mutat în Bucovina. Câțiva ani în urmă au cumpărat de la Teodor Musteață moșia Văscăuți pe Ceremuș. La 1816, frații Petrino au procedat la împărțirea averilor comune. Apostolo a rămas în Bucovina, în timp ce Hristodulo a plecat în Basarabia, unde a stăpânit, după cât se crede, cinci moșii. Fiul lui Hristodulo a fost Petru.



Petru Petrino din Rujnița, Basarabia.

Căsătoria Eufrosinei cu Petru Petrino a fost foarte fericită. Au avut mai mulți copii. Aglaia, copilul cel mare, s-a căsătorit cu boierul bucovinean Nicolai Vasilco din Lucovăț. A doua, cu numele Elena, a devenit soția medicului Vasile Wolan din Cernăuți. A treia fată, anume Pulheria, zisă și Pipița, s-a căsătorit cu Victor Stârcea. Posedăm descrierea celor două fete. Ele au fost drăgălașe, dar Elena era „cam scumpă“ (Anexa – 7 octombrie 1841). Elena pare a fi fost frumoasă (Anexa – 30 aprilie 1843).

La 1/13 octombrie 1844 s-a născut în Rujnița primul lor băiat, „micul Dimitrie“, care a fost botezat de fratele Nicolai Hurmuzachi și de Anastasia, născută Petrovici, mama lui Petru Petrino. (Anexele – 7/19 și 31 octombrie 1844).

Despre ultimul copil, anume Alexandru, n-au rămas știri.

Fetița Luța sau Luluța a murit tânără (Anexa – 15 mai 1842).

Petru Petrino a avut două surori: Elena și Eufrosina. Elena s-a căsătorit cu boierul bucovinean Teodosie Dobrovolschi-Buchenthal, iar Eufrosina – cu Gheorghe Stamati din Atachi, Basarabia.

Petru Petrino a moștenit de la tata moșia Rujnița, iar de la mama, Anastasia Petrovici, care era bucovineancă, câteva case la Viena. La 1847 a vândut moșia Rujnița, mutându-se în Bucovina (Anexa – 8 decembrie 1847). La 1867 a cumpărat de la Gheorghe Hurmuzachi moșia Cernaucă*.

A înzestrat biserica din Cernaucă, dăruindu-i obiecte și angajând pictori „academicești“ ca s-o zugrăvească (Anexa – 18 februarie 1870). Episcopul Eugen Hacman i-a mulțumit printr-o adresă.



Eufrosina Hurmuzachi, căsătorită cu Petru Petrino, și fiul ei Dimitrie, viitorul poet.

* Teodor Balan, în lucrarea sa – *Moșia Cernaucă și familia Hurmuzachi*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1925, ne dă cea mai bună informație referitor la moșia Hurmuzacheștilor.

După moartea lui Doxachi Hurmuzachi, moșia Cernaucă trece în stăpânirea fiului său Gheorghe, care devine moștenitorul tuturor părților ce se cuveneau fraților Hurmuzachi, în urma unei înțelegeri făcută între ei. Gheorghe o va vinde cumnatului său – Petru Petrino-Armis. După moartea lui Petru Petrino, moșia trece în stăpânirea fiului acestuia – Alexandru Petrino.

La 4 mai 1892, Alexandru Petrino vinde moșia Cernaucă proprietarului galițian Bernhard Rosenstock, înstrăinând-o.



Elisaveta Hurmuzachi, căsătorită Sturdza.

Amândouă surorile au purtat o vie corespondență cu Gheorghe Bariț și cu Gheorghe Sion, interesându-se atât de problemele politice, cât și de altele care cădeau mai mult în resortul ocupațiilor lor. Doreau să-și alcătuiască o colecție de cântece populare și un album de cusături românești. În „divănuțul de la Dulcești“ se întruneau adesea membrii familiei Hurmuzachi, petrecând și răscolind amintiri. Odată a fost la Dulcești și Gheorghe Bariț⁴.

(Va urma)

NOTE:

1. Vezi inscripțiile de pe mormânt la Teodor Balan, *Moșia Cernauca și familia Hurmuzachi*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitului Silvestru, 1925, p. 30. Despre activitatea națională a Eufrosinei vezi Maria Verona, *O româncă din Bucovina, Eufrosina Petrino, născută Hurmuzachi*, în *Revista Bucovinei*, Cernăuți, aprilie 1944, Anul III, nr. 4, p. 174-182.
2. A fost înmormântată în curtea bisericii din Dulcești, situată în parcul conacului familiei Sturdza. Inscripția de pe mormânt este următoarea:

„Aici zace în Domnul Eliza Sturdza, soția Logofătului Gheorghe Sturdza, fiica vornicului Doxachi Hurmuzaki, născută la Cernauca 1821, reposată 3 aprilie 1885“.

„Suflet nobil, inimă română, a lucrat cu iubitul ei soț și cu frații săi la renascerea României, insuflând în timpuri grele, prin energia ei, pe bărbații luptători ai națiunii“.

„Cu inima zdrobită au pus această piatră ultimul frate Niculai Hurmuzaki și nepotul Eudoxiu Hurmuzaki“.

3. A fost înmormântat în biserica din Dulcești, situată în parcul conacului familiei Sturdza. Inscripția de pe mormânt este următoarea:

„Aice zace în Domnul Logofetul Gheorghe Sturdza, mort în 7 Decembrie 1858, lengă tatăl său Logofetul Iordaki, mort în 30 Martie 1837 și întâia sa soție Catinca“.

„Speranța mea este Dumnezeuul părinților noștri. Model de bunătate, pietate și caritate, dorul său era fericirea României“.

„Pune această piatră și îl plânge recunoscitoarea a sa soție Elisa 1870“.

[După un ispisoc al Voievodului Mihai Racoviță din 23 martie 1719, satul Dulcești fusese întâi proprietatea lui Neculai Șoldanu, dar din cauza prădăciunii comise lui Iordachi Rosăt jicnicer, i s-au luat satul și s-a dat lui Iordachi Rosăt. Mai târziu satul Dulcești a trecut la Iordachi Sturdza spătar și pe urmă la fiul acestuia Gheorghe Sturdza postelnic.]

(Satul „au fost a lui Neculai Șoldanu și pentru prada ce au făcut în vreme cătanilor cașăi lui Iordache Rosăt jicnicer, au dat numitul domnu acest sat Dulcești dumisali Iordachi jicnicer împotriva pagubii ce i-au pricinuit Neculai Șoldan, pe cari să-l stăpânească cu bună pace“.)

4. Ștefan Meș, *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, Tipografia „Pallas“, 1939, p. 25.

Cronica cernăuțeană

PE TABLA DE ȘAH A JOCULUI POLITIC

Vasile Tărățeanu

Cernăuți

PERIPLU ISTORIC

Supus vitregiilor istoriei, vântoasele căreia au tot bătut peste el, când dintr-o parte, când din alta, lăsând urme de neșters în memoria oamenilor, orașul Cernăuți – această veche vatră de cultură românească – nu o dată a fost de-a lungul secolelor loc de întâlnire și convorbiri, de tratative serioase sau de șuiete internaționale între reprezentanții diverselor puteri ce-și disputau întâietatea sau suveranitatea asupra lui și a teritoriilor din împrejurimi, binecuvântate de Dumnezeu și mereu râvnite de străinii ce-au tot curs puhoi peste ele.

Unele dintre aceste întâlniri, având ca scop împărțirea sferelor de influență sau, pur și simplu, a prăzii de război, se desfășurau la cel mai înalt nivel posibil – al capilor de țări sau imperii – cum a fost, de exemplu, întâlnirea din 6 octombrie 1823 dintre împăratul Austriei Franz al II-lea și țarul Aleksandru I al Rusiei; altele, producându-se doar la nivel de funcționari sau de mesageri ai cutărei sau cutărei părți, mai mult sau mai puțin cointeresate în extinderea relațiilor stabilite între ele (în mod forțat sau de bună voie), nu depășeau cadrul unor vizite protocolare, de curtoazie, menite să mențină o stare de spirit și de echilibru între diversele forțe sau curente, mai mult sau mai puțin efemere, în zona dată.

Desigur, că toate aceste scopuri afișate nu au exclus, după cum s-a văzut de-a lungul anilor, și unele interese specifice, de obicei bine camuflate după perdeaua fumurie a limbajului diplomatic. Căci, situată la încrucișări de drumuri și interese europene, mai bine zis în calea tuturor rețelilor (vorba cronicarului despre poziția geografică și geopolitică a Țării Moldovei), dulcea capitală a Bucovinei – Cernăuțiul – după ce a cunoscut „binefacerile” câtorva războaie și „ocupații-eliberări” (temporare sau de durată), abia acum începe să iasă din conul de umbră al uitării și al indiferenței totale față de destinul ei, cu care a fost acoperită de-a lungul mai multor decenii. Soarta orașului revine astăzi cu o anumită nesiguranță, determinată de vechi suspiciuni și mentalități totalitariste – în câmpul de atenție al intereselor firești sau meschine ale politicienilor zilei.

Oricum, faptul ca atare nu poate să nu-i bucure pe românii din nordul Bucovinei și fostul ținut Herța, cu alte cuvinte din actuala regiune Cernăuți, deoarece revigorarea interesului față de aceste teritorii (indiferent de unde ar veni forțele care-l animă) este benefică pentru ei, or, de pe urma revenirii Bucovinei în sfera intereselor, românii au de câștigat mai mult decât de pierdut, căci devenind publice, problemele

cu care se confruntă aceștia, ca minoritate națională, au șansele de a fi rezolvate măcar în parte. Prin aceasta credem că se și explică interesul minoritarilor față de mișcarea pionilor sau a regilor pe tabla de șah a jocurilor politice, care, de cele mai multe ori, s-au făcut și se fac peste capetele lor, de obicei aplecate ca să nu le taie ocârmuitoarele săbii. Cu atât mai mult, cu cât acum, pare-se, că sunt și ei, chipurile, coparticipanți la făurirea propriului destin, că pot să-și spună și ei cuvântul în cutare sau cutare problemă, deși această libertate, în fapt, determinată de actuala conjunctură internațională și de interesele de moment ale politicii interne a fiecărei comunități sau stat aparte, nu poate fi decât iluzorică.

SPERANȚE ÎNCURAJATOARE

De multe ori omului, pentru a nu se simți singur și abandonat de către cei care-i sunt dragi, pentru a se considera fericit, îi este destul ca undeva la capătul tunelului prin care-i obligat de circumstanțele vieții sale să treacă (fără a ști nici măcar când și unde se va termina el) să pâlpâie o rază binefăcătoare de lumină – raza speranței, care, vorba poetului, îi mângâie pe toți muritorii. Aceasta, la drept vorbind, n-a putut fi stinsă definitiv de vitregiile sorții ce le-a fost hărăzită românilor în cei peste 200 de ani de înstrăinare forțată, impusă de diriguitorii celor două imperii – austro-ungar și sovietic – care au încercat să-i domine și să-i facă dispăruți. Primul – printr-o asimilare civilizată, culturală, cu anumite privilegii chiar, cel de al doilea – prin deportări și deznaționalizări fâțișe. Dar și într-un caz și-n celălalt speranța a mocnit, ca o scânteie în cărbune, în cele mai tănuite colțuri ale sufletelor și conștiinței naționale a românilor.

Odată cu dezavuarea pactului Ribbentrop-Molotov de către majoritatea țărilor europene, inclusiv de fosta Uniune Sovietică (fapt care trebuia să atragă implicit anularea tuturor consecințelor ce au decurs din aplicarea lui în 1940), cu mișcările de eliberare națională din fostele republici sovietice, inclusiv Ucraina, cu reunificarea celor două Germanii, cu deschiderea fostei Cortine de Fier, cu extinderea proceselor de democratizare a vieții social-politice în mai toate zonele postcomuniste și cu multe alte evenimente importante din acest ultim deceniu al sfârșitului de secol XX (și nu în ultimul rând dorința Ucrainei de a fi recunoscută de comunitatea internațională și de țările vecine ei ca stat independent și suveran), cu Declarația Parlamentului român din 1991 în legătură cu referendumul ce urma să aibă loc în Ucraina, precum și cu manifestările ferme ale diferitelor forțe politice românești în perioada preagrăbitelor tratative ucraineano-române – speranțele realizării doleanțelor minorității românești au început să crească.

TENDINȚE REPARATOARE

După o îndelungată perioadă de absență, la Cernăuți pot fi întâlniți lucrători ai Ambasadei și Consulatului general Român de la Kiev, secretari de stat ai MAE al României, deputați și senatori, reprezentanți ai diferitelor partide și ziariști de la

principalele mijloace de informare în masă din țară, pentru a vedea cum îndeplinește Ucraina prevederile Articolului 13 al Tratatului privind protecția identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a minorității române, cu alte cuvinte, cum sunt aplicate pe teren normele și standardele internaționale prin care au fost determinate drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, în cazul dat ale comunității românești din actuala regiune Cernăuți.

Cei drept, cei care vin din țară la Cernăuți în deplasări de documentare pentru a afla despre situația populației românești din nordul Bucovinei sau pentru a dialoga (de cele mai multe ori fără folos) cu reprezentanții puterii locale, nu întotdeauna sunt la nivelul așteptat de românii nord-bucovineni.

Dar nici partea română din Ucraina, la drept vorbind, nu e întotdeauna la nivelul cerințelor. Or, în cadrul tratativilor purtate, ea s-a prezentat nu o dată lipsită de unitate și de pregătirea necesară, de curaj și dârzenie, roasă de ambițiile personale ale unor presupuși lideri, dezbinați nu numai de incapacitatea lor de a trece peste orgoliile personale și de grup, ci și de a depista manevrele subtile ale administrației, de racolare a partizanilor chiar din rândurile lor. Drept urmare, reprezentanții ei n-au știut cum, sau n-au fost capabili, să se impună ca niște parteneri puternici de dialog, cum sunt, de exemplu, liderii tătarilor din Crimeea sau ai minorității maghiare din România, pentru a fi luați în considerare deplină, atât de forurile ucrainene locale și centrale, cât și de cele românești sau internaționale. Bunăoară, în timpul celor câteva întrevederi desfășurate la Cernăuți, precum și în cadrul vizitelor oficiale întreprinse la invitația Președinției și Guvernului României, precum și a comisiei de politică externă a Senatului României la București, delegațiile societăților culturale românești, alcătuite din oameni de cultură și de știință din regiune, cu toate că au avut posibilitatea nu numai să-și spună doleanțele, ci, mai mult chiar, să facă și diverse propuneri în vederea soluționării nenumăratelor probleme cu care se confruntă minoritatea românească – așa și n-au știut să-și impună punctul lor de vedere. Or, multe din problemele abordate n-au fost luate în considerare și n-au fost incluse în programul de lucru al diferitelor instituții culturale și de învățământ, rămânând la stadiul inițial, de doleanțe și propuneri, uneori chiar secundare sau lipsite de importanță. În același timp, soluționarea multora din ele, ca, de exemplu, sporirea capacității retranslatoarelor programelor TV Române, pentru ca ele să poată fi recepționate la Cernăuți și în alte locuri populate compact de români, depinde exclusiv doar de partea română. În acest caz, ar fi fost îndeajuns doar semnalarea lor.

O POZIȚIE FERMĂ

Dintre vizitele întreprinse la Cernăuți pe parcursul anului trecut și în primele luni ale anului curent de cele două grupuri de deputați și senatori din Parlamentul României, de lucrătorii Ambasadei și Consulatului Român de la Kiev, de delegațiile Partidului Alternativa României, PNTCD-ului, s-a impus ultima, cea efectuată de Mihai Răzvan Ungureanu, Secretar de Stat la MAE al României, la 6 februarie a. c., care s-a evidențiat într-un mod deosebit prin prestața și prin demnitatea discursului politic și diplomatic, prin fermitatea cu care a purtat tratativele cu organele de resort

de la Kiev și Cernăuți, inclusiv cu Oleksandr Cealii, prim-loctiitor al Ministerului de Externe al Ucrainei.

În timpul întâlnirilor avute la Cernăuți (cu conducerea administrației regionale de stat, cu membri ai senatului universitar, cu reprezentanții mass-mediei, cu liderii societăților culturale românești), înaltul demnitar român ne-a informat că „s-a alcătuit o comisie de supraveghere a drepturilor românilor din Ucraina în conformitate cu Art. 13 al Tratatului politic de bază româno-ucrainean, că această comisie va veni la Cernăuți pentru monitorizarea situației comunității românești“, că românii din regiune au nevoie de „o linie de educație în limba maternă de la prima clasă și până la ultima formă de învățământ“, că la Cernăuți va exista cu siguranță un consulat românesc, un centru de cultură și o universitate multiculturală. El a menționat, că „temperatura relațiilor bilaterale dintre România și Ucraina va depinde în mare măsură de soarta românilor de aici“, că „doleanțele minorității românești din această parte a Ucrainei trebuie să prezinte priorități naționale și locale“, că „raportul dintre comunitatea română și autoritățile ucrainene trebuie să fie cât mai bun“ și „nu, în ultimul rând, fecund“, și ne-a încurajat că, totuși, „nu mai suntem singuri“, că „principala datorie a României e ca problemele noastre să nu devină interstatale“. Domnia-sa ne-a amintit totodată că „vremea tăcerii a trecut“ și că „vinovat este cel care tace“, că „nimic nu mai justifică pasivitatea“, că în activitatea noastră ar fi bine „să aplicăm legea picăturii chinezești“ și să nu uităm că „așa cum am rezistat două mii de ani, mai putem rezista încă pe atât fără să ne pese. Nu vă cer să aveți răbdare, fiindcă n-o am nici eu. Vă cer *curaj* și *unire*, să fiți înțelepți“. La considerentele și sfaturile binevenite, înțelepte, ca și la atitudinea fermă din timpul dialogului purtat, autoritățile de la Kiev și din Cernăuți n-au avut ce să-i replice, decât că ar trebui să ne conducem cu toții după principiul parității și să ținem cont de situația minorității ucrainene din România, precum și de faptul că la București cu câțiva ani în urmă a fost dărâmat bustul lui Șevcenko ș. a. Cât privește răspunsul d-lui Mihai Răzvan Ungureanu cu privire la bustul lui Șevcenko, el a fost unul de zile mari: „Am fi dispuși să înălțăm monumente lui Șevcenko oriunde s-ar dori – și la București unde s-a întâmplat acel nefericit episod. Vandalii, fie spus în paranteze, nu au frontieră și nici cetățenie... Vom reface monumentul lui Șevcenko, sunt convins. Mi se pare firesc ca o figură reprezentativă a literaturii europene să aibă un monument, așa cum îl au și altele, la București. Așa se întâmplă cu geniile literaturii – nu au naționalitate. Aparțin tuturor. Așa cum și Eminescu poate să aibă statuie la Kiev, pentru că nici el nu are naționalitate, cu toate că-i mai legat de acest loc, de Cernăuți, cu toate că a trecut prin casa care astăzi se căznește a fi muzeu“.

S-a vorbit și despre posibilitatea retrocedării caselor naționale, despre necesitatea creării euroregiunii „Prutul superior“, subliniindu-se faptul că relațiile bune între state se construiesc, în primul rând, pe încredere și sinceritate.

ECOURI ÎNECATE ÎN PROPRIUL LOR VENIN

Fără îndoială că tratativele purtate de secretarul de Stat Mihai Răzvan Ungureanu cu omologul său ucrainean Oleksandr Cealii, la Kiev și Cernăuți, s-au bucurat de o atenție sporită din partea mijloacelor mass-media românești din regiunea noastră.

Majoritatea au relatat pe larg, cu doza de obiectivitate necesară în asemenea cazuri de maximă importanță, desfășurarea tratativelor și a problemelor abordate în cadrul lor.

Însă publicațiile ucrainene care apar la Cernăuți, în afară de cele două ziare oficiale, au dezinformat publicul cititor prin materiale cu caracter șovin, permițându-și chiar atacuri directe la adresa delegației române participante la tratative. Autorii relatărilor publicate în săptămânalele *Ceas*, *Molodii bukovinei*, *Nova bukovinska gazeta*, precum și ziarul parlamentar *Holos Ucraini* nici nu și-au dat măcar silința să examineze la rece afirmațiile făcute de cei doi diplomați – român și ucrainean – cu prilejul tratativelor respective sau să relateze cum au fost abordate problemele aflate pe ordinea de zi. Mai mult chiar, ei au încercat să insinueze, învinuind partea română de toate relele de pe pământ. Ziarul *Ceas*, de exemplu, conchide că „Întâlnirile de la Cernăuți au arătat că de la vecin, prin intermediul anumitor structuri, regiunea noastră se umple cu diferite idei și nemulțumiri ale populației românești... că în Ucraina zeci, sute de străzi poartă numele fruntașilor români ai culturii și politicii, că au fost inaugurate zeci de monumente..., că statul ucrainean face totul pentru ca românii să se simtă aici mai bine decât acasă...”. Citind aceste rânduri îți vine să roșești pentru autorii acestor mari neadevăruri, gogoase, de la care, după cum menționa un ziarist român din regiunea noastră, „roșesc până și pietrele caldarâmului Cernăuțului”. Căci dacă este vorba despre ideile care nu le convin ziariștilor ucraineni, atunci e cazul să precizăm că acestea ajung în regiune nu prin intermediul unor structuri din statul vecin, ci direct din Europa, prin cele mai prestigioase structuri ale ei – Consiliul Europei, FUEN, UNESCO și altele, care au elaborat până acum zeci de documente importante în vederea apărării drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale. Dar ce să-i faci când majoritatea ziariștilor ucraineni din Cernăuți nu văd mai mult nimic decât porțiunea redusă dintr-un drum hopuros, ce duce spre nicăieri.

Pe aceeași lungime de undă s-a situat și comentatorul O. Mostipaka, șef de direcție la Administrația regională de stat din Cernăuți în ziarul *Molodii bukovinei*, care își exprimă speranța că „delegația ucraineană și-a format o atitudine corespunzătoare față de problemele în discuție și n-a permis să i se scuipe în ciorbă. Dacă e să vorbim de paritate, atunci numai despre o adevărată paritate. Diplomația este ca și comerțul, doar că prima are o prestație mai elegantă... Dacă noi le permitem un monument lui Eminescu la Cernăuți, atunci ei nouă – un monument al Kobâleanskăi la Suceava. Ei nouă – un Ștefan în pădure, noi lor – pe Mazepe la Galați. Iar la cele 86 de școli cu limba română de predare să ne deschidă tot atâtea școli în limba ucraineană...”. „Chiar dacă ar fi să ne închipuim că monumentele lui Ștefan cel Mare și Eminescu vor sta în fiecare oraș și sat din regiunea Cernăuți, n-ar trebui să ne mirăm că reprezentanții societăților românești de la Cernăuți și persoanele oficiale de la București, informate unilateral de aceștia, se vor opri aici. Vor apare o mulțime de alte propuneri care vor trebui satisfăcute dacă nu astăzi, atunci mâine”.

După cum se vede, autorul pledează pentru neîndeplinirea doleanțelor actuale ale minorității românești, pe motiv că odată soluționate, acestea ar genera alte și alte cerințe. Pe autor nu-l interesează faptul că ele sunt absolut firești și legitime, că garantarea drepturilor respective este prevăzută de Constituția statului ucrainean și de principalele documente internaționale în materie de drepturile omului.

Pe aceeași poziție s-a situat și comentatorul Anatoli Marținkovski, care ar fi trebuit să țină cont măcar de faptul că-și publică „opera” publicistică nu într-un ziar independent (care-și poate permite, la o adică, să aibă uneori și o atitudine răuvoi-

toare față de politica de stat, sau față de etnie), ci chiar în ziarul Parlamentului ucrainean *Holos Ukraini* (*Vocea Ucrainei*). El menționează că „dialogul reprezentanților comunității românești din Cernăuți a fost lipsit de concretețe și spirit constructiv, provocând prin aceasta daune în primul rând comunității românești”, pentru că, vezi Doamne, în loc să aducă laude statului ucrainean, au venit cu „pretenții” în legătură cu lipsa unor poduri la frontieră, cu finanțarea insuficientă a necesităților comunității românești din partea statului și cu multe altele, O. Cealți fiind nevoit să reziste la presiunea unui „miting” apărut spontan.

De remarcat, că în comentariul din oficiosul Radei Supreme a Ucrainei se subliniază că între România și Ucraina există „divergențe în concepțiile asupra principiilor de soluționare a problemelor minorităților naționale”, că România, chipurile, n-ar respecta principiul parității pe care îl vehiculează cu înverșunare toți ultranaționaliștii ucraineni, când vine vorba despre cerințele legitime ale uneia dintre cele mai numeroase minorități naționale din Ucraina – minoritatea românească, care numără circa o jumătate de milion. În cadrul convorbirilor desfășurate la Cernăuți, scrie același ziarist, „O. Cealți a impus principiul parității”, care a fost „respins de partea română” pe motivul că „români în Ucraina sunt cu mult mai mulți decât ucraineni în România”, ceea ce din punctul de vedere al părții ucrainene nu este corect, argumentând că „românii îi consideră ca fiind români și pe moldovenii din Ucraina”.

Există un proverb românesc care se potrivește de minune drept încheiere la acest material și noi nu întârziem să-l reproducem: „Cine seamănă vânt, culege furtună”. Credem că nu le-ar dăuna confrăților noștri ucraineni să țină cont de el. Istoria ignorată se poate răzbuna în orice clipă.

ANEXĂ

Doleanțele
comunității românești din Ucraina
înaintate
MAE al Ucrainei și al României
în cadrul întâlnirii din 6.02.1999 de la Cernăuți

ÎN DOMENIUL SOCIAL-POLITIC:

- a se elabora un program de stat de renaștere spirituală și de menținere a identității noastre naționale în conformitate cu Art. 3 și 19 (p. 3) ale Constituției Ucrainei;

- a se atribui minorității românești statutul de popor băștinaș deportat (Art. 11 al Constituției) cu asigurarea deplină a tuturor drepturilor și înlăturarea celor ce li se cuvin conform dreptului internațional;
- a se acorda limbii române, în conformitate cu Art. 7 al „Legii Ucrainei cu privire la minoritățile naționale în Ucraina” și Art. 2 al „Declarației cu privire la minoritățile naționale în Ucraina”, statutul de limbă oficială, alături de cea ucraineană, în zonele compact locuite de români, în regiunile Cernăuți, Transcarpatică, Odesa, Kirovograd, Nicolaev etc.;
- a se asigura folosirea liberă a simbolicii naționale, alături de cea de stat, în zonele compact locuite de comunitatea noastră în conformitate cu Art. 7 al „Legii Ucrainei cu privire la minoritățile naționale în Ucraina”;
- a se reveni la denumirile tradiționale românești ale localităților noastre, conform voinței majorității absolute a populației lor, exprimate în cadrul referendumului din 1993, denumiri schimbate în mod arbitrar în martie 1946;
- a se retroceda casele naționale, imobilele ce au aparținut Asociațiilor, Societăților culturale și altor organizații ale comunității românești, confiscate în mod abuziv de către fosta RSS Ucraineană în anul 1946:

1. Casa Națională a Românilor (or. Cernăuți, Piața Centrală, 9).
2. Palatul Cultural al Românilor (Piața Teatrului, 3, construit în perioada anilor 1936–1939).
3. Internatele pentru băieți ale Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (str. Tobilevici, 1);

- a se sprijini prin alocații de la buget activitatea organizațiilor naționale în conformitate cu Art. 11 și 19 (p. 3) ale Constituției Ucrainei și „Legii Ucrainei cu privire la minoritățile naționale în Ucraina”;
- a se retroceda țăranilor pământul care, până la colectivizarea forțată, le-a aparținut ca proprietate privată.
- a se favoriza legăturile libere și strânse în toate domeniile între comunitatea românească din Ucraina și patria ei istorică în conformitate cu legislația în vigoare și obligațiile internaționale ale Ucrainei:
 - a) lichidarea taxelor pentru producția poligrafică: cărți, manuale, reviste și ziare;
 - b) eliberarea de taxe vamale și de formalismul birocratic pentru ajutorul umanitar adresat comunităților românești, societăților naționale, școlilor, bisericilor.
- a se înlătura contradicțiile dintre diversele legi speciale, privind taxele vamale, care restricționează acțiunea „Legii Ucrainei cu privire la minoritățile naționale în Ucraina”;

- a se asigura libera circulație a informațiilor, presei din România și Republica Moldova în Ucraina și invers;
- a se încheia acorduri interministeriale în vederea transmiterii emisiunilor programelor naționale ale Televiziunii Române și Republicii Moldova în zonele compact locuite de românii (moldovenii) din Ucraina (regiunile Cernăuți, Transcarpatică, Odesa, Kirovograd, Nițolaev etc.) și, invers, ale Televiziunii naționale ucrainene în zonele compact locuite de populație ucraineană din România și Republica Moldova);
- a se deschide un consulat al României la Cernăuți;
- a se permite pelerinaje la mănăstirile din județele Suceava, Iași, Satu Mare, Botoșani, Tecuci, Galați etc.;

ÎN DOMENIUL CULTURAL:

- a se crea trupe de teatru românești, ansambluri artistice profesioniste pe lângă Teatrele și Filarmonicile ucrainene din centrele regionale Cernăuți, Odesa și Ujgorod;
- a se înălța la Cernăuți un monument marelui poet național român Mihai Eminescu;
- a se ridica un monument lui Ștefan cel Mare și Sfânt în Codrii Cosminului;
- a se deschide o Casă-muzeu „Mihai Eminescu“ în incinta Casei nr. 19 de pe strada Aron Pumnul;
- a se deschide la Cernăuți un Centru cultural românesc și un centru științific de studiere a românismului;
- a se înveșnici, în denumirile unor străzi din centrele regionale Cernăuți, Odesa, Ujgorod și alte orașe din Ucraina, numele marilor oameni de cultură și știință de naționalitate română, a căror viață și operă este strâns legată de ele;
- a se lua sub protecția statului monumentele de artă, cultură, de arhitectură și istorie ale populației românești;
- a se acorda sprijin financiar pentru restaurarea criptelor și mormintelor membrilor Academiei Române, precum și altor reprezentanți ai științei, culturii și clerului românesc;

- a se deschide biblioteci naționale românești la Cernăuți, Izmail, Teceu, Nouă-Sulița, Hliboca, Herța, Storojineț, Cetatea Albă, Chilia etc.;
- a se asigura populația românească din Ucraina cu producții cinematografice în limba maternă;
- a se crea condițiile necesare pentru editarea de cărți, reviste literare, reviste pentru copii, sprijinirea lor financiară din bugetul de stat;
- a se organiza festivaluri de artă, expoziții de carte și de artă plastică românească.

ÎN DOMENIUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI:

- a se redeschide Universitatea românească din Cernăuți, desființată în 1944 de către regimul totalitar comunist;
- a se crea grupe cu predarea în limba română la așezămintele de învățământ superior și mediu de specialitate din regiunile Cernăuți, Odesa și Transcarpatică;
- a se deschide școli de artă în raioanele Nouă-Sulița, Hliboca, Herța și Storojineț, Izmail, Chilia, Cetatea Albă, Teceu și în alte localități mari cu populație românească (moldovenească) autohtonă;
- a se asigura școlile românești cu manuale, literatură necesară în limba maternă la toate obiectele și literatură auxiliară;
- a se asigura editarea unor reviste științifice și literare, precum și a unor monografii în limba română etc.
- a se sprijini financiar editurile, redacțiile revistelor și ziarelor de limbă română, inclusiv cele independente și colective;
- a se încheia o convenție privind recunoașterea diplomelor de studii la toate nivelurile.

ÎN DOMENIUL ECOLOGIEI:

- a se interzice tăierea excesivă a pădurilor din nordul Bucovinei;
- a se proclama Codrii Cosminului drept Parc Național, monument de istorie de importanță națională pentru minoritatea românească din regiunea Cernăuți.

Cartea Bucovinei

O DOVADĂ INCONTESTABILĂ A ROMÂNISMULUI ÎN BUCOVINA

Grigore C. Bostan, *Poezia populară românească în spațiul carpato-nistrean*, Editura „Cantes”, Iași, 1998

Până când realitatea etno-folclorică nu va fi investigată zonă cu zonă, localitate cu localitate, imaginea noastră despre cultura populară va fi mereu incompletă. În studiul său *Poezia populară*, Alecu Russo avea să constate: „Între diferitele neamuri răspândite pe malurile Dunării, nici unul nu are, ca neamul românesc, o poezie populară atât de originală, atât de variată, atât de frumoasă și atât de strâns unită cu suvenirele anticității”.

O reîntoarcere la origini, o laborioasă plimbare prin grădina mirifică și veșnic roditoare a valorilor noastre populare ne propune prof. dr. Grigore Bostan, membru de onoare al Academiei Române, în valorosul său studiu în domeniul folcloristicii comparate *Poezia populară românească în spațiul carpato-nistrean*. Și dacă Alecu Russo susține că românii sunt posesorii celor mai frumoase și mai polyvalente poezii populare, atunci distinsul folclorist Grigore Bostan, prin asidua-i valorificare a creației populare orale, într-o zonă mai puțin explorată, revendică prioritatea neamului românesc din Bucovina, alegând astfel calea cea mai sigură spre adevăr. Or, datinile, ritualurile, miturile, poezia și cântecul popular sunt dovezi incontestabile ale românismului Bucovinei.

În lucrarea sa savantul vine cu noi informații și completări edificatoare, extinzând investigațiile până în zona nistreană. Deși autorul subliniază la începutul lucrării că nu și-a propus un studiu de proporții în aspect etnocultural, cartea, edificând o sinteză a cercetărilor anterioare, conține note distincte de analiză de sistem a creației populare românești vizavi de folclorul altor etnii conlocuitoare.

Partea I se deschide cu o analiză aprofundată a valorilor creației poetice orale românești în nordul Bucovinei, ținutul Herta și nordul Basarabiei. Se fac referiri la începuturile etapei cercetărilor folclorice, mai ales în perioada apariției gazetei *Bucovina*, de către intelectuali, fruntași ai vieții publice, travaliul fiind susținut cu ardoare de temerarii noștri înaintași: V. Alecsandri, A. Russo, M. Kogălniceanu, Aron Pumnul, frații Gheorghe și Alecu Hurmuzachi, Ion Gh. Sbiera. La capitolul respectiv găsim date prețioase referitoare la studiile folclorice în a doua jumătate a secolului trecut, activitatea prodigios desfășurată de Simeon Fl. Marian, Elena Niculiță-Veronca, de valorificatorii melosului popular românesc I. Vorobchievici, E. Mandicevschi, Tudor Flondor, Ciprian Porumbescu.

O temă mai puțin cunoscută este abordată în partea a II-a, care, de fapt, constituie substanța fundamentală a lucrării, structurând materialele selectate în parametrii paralelismelor tipologice și tangențelor interetnice. Luând ca instrumente de lucru metodele moderne de cercetare, autorul se încadrează în sfera folcloristicii comparate, tratând aspecte ale ritualurilor calendaristice la românii din zonele limitrofe în corelație cu repertoriul respectiv al popoarelor învecinate.

Sintetizând investigațiile etno-folclorice efectuate pe teren, autorul recurge la noi concepte și procedee ale studierii comparate și reflectării interferențelor folclorului românesc cu cel al altor popoare. Având ca punct de reper modele reprezentative ale folclorului românesc în ansamblu, savantul analizează ritualurile calendaristice, cele de trecere, fragmente ale liricii populare din zone limitrofe din Transnistria, Bugeac și de pe Nistru sub aspectele corelațiilor tipologice și împrumuturilor, în primul rând, pentru a pune în lumină nuanțele distinctive ale creației românilor. Nu este neglijat nici modul de asimilare de către români a motivelor străine de largă circulație.

Este semnificativ faptul că împrumuturile și asimilările au fost reciproce, idee ilustrată în lucrare prin evidențierea unor variante paralele caracteristice pentru nordul Bucovinei și nordul Basarabiei (*Reminiscențe și reflexe ale poeziei populare românești la ucraineni și ruși*). Considerațiile savantului sunt susținute și de materialele din *Arhiva de folclor a Catedrei de Filologie Română și Clasică* a Universității din Cernăuți, adunate scrupulos timp de decenii.

Anexele la partea a III-a, îndeosebi textele din repertoriul nostru folcloric de după 1940, completează substanțial spațiile albe din istoria modernă a românilor din ținut, dezvăluind adevăruri zguduitoare. În volum sunt integrate cele mai reprezentative cântece, blesteme, scrisori versificate, adunate din publicații periodice, ele constituind dovezi ale calvarului românilor noștri, dar și ale inepuizabilului izvor al geniului popular chiar și în cele mai inumane condiții.

În *Argument* autorul menționează că acest studiu este departe de a încununa cercetările în domeniu, el având în rezervă încă multe materiale culese din arhiva memoriei și sufletului neamului românesc. Ar fi regretabil ca această carte să se bucure doar de atenția specialiștilor în domeniul folcloristicii comparate. Ea va fi binevenită în fiecare casă, în fiecare familie de români, unde sunt păstrate și cinstite datinile și legile pământului străbun.

MARIA TOACĂ

PENTRU APĂRAREA FIINȚEI ROMÂNEȘTI

Valentin Braniște, *În slujba Bucovinei, în slujba neamului românesc. Articole politice*, Editura „Bucovina Viitoare“, Suceava, 1998

La 28 noiembrie 1998 s-au împlinit 80 de ani de la Unirea Bucovinei cu România. Având profunde semnificații în istoria națională modernă, actul Unirii a fost pregătit de o întreagă pleiadă de valoroși oameni politici și de cultură români, care au lucrat cu dăruire și jertfire de sine pentru atingerea acestui deziderat politic suprem în Bucovina, aflată sub dominație habsburgică. Unul dintre aceștia a fost și Valeriu Braniște, director al ziarului *Patria* – organ de presă al Partidului Național Român din Bucovina în perioada 1897–1900.

Fiind o puternică personalitate de gazetar și om de litere, Valeriu Braniște a avut o implicare efectivă în cele mai importante momente ale istoriei românilor bucovineni de la sfârșitul secolului trecut. În articolele sale publicate în această perioadă, el a cuprins aproape toate sferile de activitate economică, politică, socială, culturală etc. În culegerea pe care o prezentăm, studiul introductiv aparținând lui Ioan Cocuz, au fost incluse și unele articole referitoare la probleme din afara Bucovinei, dar care întregesc tabloul general al luptei românilor din monarhia austro-ungară pentru salvarea ființei lor naționale.

Perioada în care a activat Valeriu Braniște la Cernăuți este o perioadă când autoritățile habsburgice intensifică măsurile de asuprire națională, în primul rând a românilor. Ei sunt desconsiderați ca naționalitate, lor le este îngădit accesul la dezvoltare social-economică liberă. Limba română, fiind limba istorică a acestei țări, este eliminată din toate sferile societății, ea este considerată inferioară, este lipsită de posibilitatea dezvoltării nestingherite. Unul dintre obiectivele politicii de deznaționalizare a românilor, promovată de autoritățile austriece, devine învățământul. Școlile naționale erau croite după cerințe străine, autoritățile habsburgice străduindu-se să transforme Bucovina într-o țară germană, promovând cu insistență concepția bucovinistă, care a devenit cu timpul o adevărată doctrină politică.

Doar o simplă trecere în revistă a titlurilor articolelor publicate este în măsură să oglindească problemele abordate în acea perioadă de publicistul Valeriu Braniște: *Teutonizarea oficiilor noastre; Lupta pentru limba națională; Favorizarea slavismului pe seama românilor; Bucovina provincie germană?; Ne copleșește străinismul, Cbestiunea limbilor* etc. Majoritatea lor covârșitoare și-au păstrat actualitatea și astăzi pentru românii nord-bucovineni. „...Suntem autohtoni în țara noastră și avem deplina conștiință a drepturilor și datorităților, ce urmează din acest fapt pe care nu-

puteți nega cu una, cu două!“, scrie Valeriu Braniște în articolul *Țara aceasta este pământ românesc*, publicat în *Patria* la 5-17 martie 1899.

Demascând în articolele sale politice acțiunile antiromânești ale administrației austriece în Bucovina, ziarul a fost în repetate rânduri confiscat. Însuși redactorul Valeriu Braniște își atrage asupra sa ura guvernatorului Bucovinei, care semnează, la 18-30 iulie 1899, ordinul de expulzare a publicistului din Bucovina. Dar și după trecerea graniței în Regat, el continuă să scoată ziarul până la 24 aprilie/4 mai 1900, întetându-și atacurile necruțătoare împotriva ticăloșilor administrației austriece.

Culegerea de articole politice ale lui Valeriu Braniște este destinată nu numai specialiștilor, ci și unui public cititor mai larg. În ele găsim nu numai momente semnificative din istoria românilor bucovineni de la sfârșitul secolului trecut, din lupta lor pentru renaștere național-culturală. Pulicistica lui Valeriu Braniște constituie un exemplu strălucit de slujire a întregului neam românesc, un model de combativitate ziaristică pentru atingerea unui ideal suprem, care a putut fi realizat puțin mai târziu, în toamna istoricului an 1918.

TUDOR ANDRIEȘ



Tehnoredactare computerizată:
Editura INFO-TEAM Ltd.
Tel., fax: 650.60.15

Tiparul executat la
Tipografia „ARC“ SRL
Tel: 211.86.17
Tel/Fax: 615.15.27



ISSN 1222-5606